

Дюла
Крудій

Наші добри Русини

Едіція ⑤
Підкарпатія

Дюла Крудій написав ключовий твур *Наші добрі Русини* (*Образчики из Руської Крайны*) взимі 1918-го. Тоды появив ся вістний народный закон ч. X, якым ся утворила автономна Руська Крайна...

Автор плановав сесю книгу вудати у столиці будучої автономної теріторії, Унгварі. Печатня Фелдешія за немногі дні провела пудготовні роботы, айбо заняття вароша на зачатку 1919-го года французьким заграничним легіоном, што помагав Чехам, зробило тутишное вуданя невозможным.

Онь ныні наш читатель дустає у руки так довго чеканый твур Дюлы Крудія, каммай читатель русинський, про котрого книжка сеся гибы нароком написана.

Виготовлено СП ТОВ «ПоліПрінт»
Ужгород, вул. Тургенєва, 2
Зам. 081

Едіція Пудкарпатія
5. сшиток

Дюла Крудій

Наші добрі Русини

*З мадярського потовмачив
Ігорь Керча*

Felsőmagyarország • Miskolc – ПоліПрінт • Ужгород
2002

Переклад здійснено
на основі наступних угорських видань:
Krúdy Gyula: Havasi kört. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc,
2001. Válogatta és szerkesztette Sturm László.
Havasi kört. (Ruszin-Krajna kistükre) / Utazás a Tiszán
(részlet): Ugocsa non coronat; A huszti vár; Az Alföld felé / A
kék csóka / Úton / Tutajosok / A mármárosi gyémánt / Tél / A
Paraszkiva-malom / Krúdy Kárpátján (S. Benedek András).

Krúdy Gyula: Magyar királyok. Magvető, Budapest, 2000.
Válogatta és szerkesztette Kelecsényi László.

A lócsei tulipánok.

Krúdy Gyula: Szindbád és társai. Válogatott novellák. Európa
Könyvkiadó, Budapest, 2001.
Válogatta és gondozta Osztovits Szabolcs.
Ifjú évek.

A kötet
a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma
támogatásával jelenik meg

Переклад, редакція, графичне оформлення:
Ігорь Керча

© Ігорь Керча, 2002, переклад, передмова
© Андраш Ш. Бенедек, 2002, післямова

ISBN 963 9280 77 1

ISBN 966-7966-13-5

Felsőmagyarország Kiadó
Miskolc

ПоліПрінт
Ужгород

Felelős kiadó:
Serföző Simon

Відповідальний за випуск:
Дезидер Ковач

Світ сирдця и душі

“Там, де Попрад ся прощас уд Мадярицины, жесбы у Галичинї, називануу у давнуй історії Галичом, продовжисв свою рвучу дорогу — там є майсіверна границя Руської Крайны.” Сим красным, эффектным кадром, што при тому має конкретні географичні координаты, зачинат Дюла Крудій (1878–1933) опис попрадської долини, а з ним и серію своих *Образчиків из Руської Крайны*. Сись опис живота Русинув лісорубачув, сцены звожовання салій у попрадській долині, безсомнівно, намалювані *d'apres nature* и у вищшій мірі імпресіоністично-вірно. Ко хоть раз быв у вечернум змирьку на ліснум горськum пути, нараз собі живо представит вогкоту невлюдного ліса и тот настрой, котрый у такий час вуличе у чоловіка мило кліпкаочый огник далекого селочка. Та и вшиток сись образчик из попрадського відика глубоко поетичный, душевный и близкий сирдцю автора: шаг там перейшли ёго юні годы. Малый Дюсій рус у Ніредъгазі у многодітнуй фамілії збіднілого немеша, адвоката и вже у 14 літ опубліковав у новинці свою первую новелу. Великым удлегчанём про родину была возможность дати дітвака учiti ся у недорогу монастырську гімназію (де много дітей из худобных фамілій учили ся и бесплатно) у Подолинцю, приграничнум варошику на ріці Попрад. Память из тых діточых, юных літ глубоко зарыла ся у впечатливу душу будучого писателя, изгодя не раз кликала го, заставляла го вертати ся зась и зась у край свої юности. Так ся родили на світ и сесії творы, котрі днісь можеме предложити пудкарпатському читателю.

Дюла Крудій быв добрым знателем и цінителем руської літературы, се видко и в інших творах ёго,

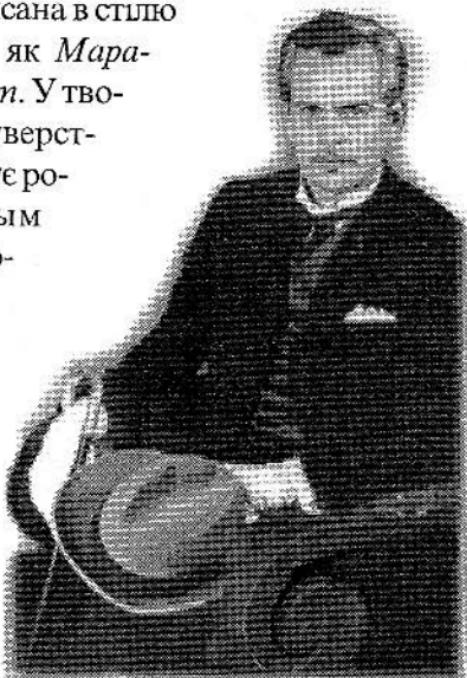
не лем врученых Пудкарпатю. Нераз испоминат Гоголя, Лермонтова, Пушкина. Слова Гоголя дає моттом до свого лішшого твора за Руську Крайну. И киль при имнёви Гоголя приходяць у думку славні, ставші хрестоматійныма образы *тихої української ночі*, *чудесного Дніпра за тихої хвілі*, та Крудій дарує нам аналогічні и не менші артістичні, майструськым пером написані, поетичні образы нашого краю: *чистої, тихої, звіздяної януарської ночі у Карпатах; небірного Попрада; кучерявого Гернада; Лаборця, Латориці і Уга, што валят ся долу из дикостёв прадавних Мадярув; ледово-студеных Изы, Вишавы и Тересвы; Тисы, што туй така, ги дітвак лем; Пій, Дусини, Визниці і Старої — вишитых такых, ги чорты*. Ай на сих аналогіях не ограничує ся ёго романтично-поетична візія, што має много ширшу панораму: доста лем назвати горі спомянутый опис лісорубачського жицьта у смерековій долині Попрада.

Нес менше захватуючыма своёв красотов и романтичностёв, но и до того інтересныма из никаня етнографичного, обычаёво-описательного сут розділы, де малює русальні звычаї, комашню, взаємины Жидув и Русинув, повчанські одпусты. Автор хваліт Гоголя за ёго проникненя у психологію малоруського козака. Ипен того яло туй повісти за самого Крудія: не быв на Пудкарпатю лем туристом, не захватила го лем романтика сурового жицьта и краса природы, ай передусёго глубоко проник у душу *Русина* и тата є в центрі писательської позорности.

Автор быв добрым знателём руської літературы, айбо теоретичным знателём Росії и руського народа. Часто у своих творах, подобно сочаснику свому, Ивану Олбрахту, русинські реалії тотожніт из руськыма. *“Краєвиды на вишинках такі, гибы из Росії змалёвані*

были.” “Села вишиткі єднакі, докус ги у Росії.” “Близка родина сісь народ руському смутному чоловіку, измезися котрого появив ся Пушкін.” Айболегко нам быти критиками через 80 літ. А у тот час рисованя сякого образа тотожности было у традіції не лем комуністичных писателюв (Ванчура, Ілійш, Олбрахт), а й передусёго самых Русинув русофілув, ипен таких теоретичных знателюв Росії. Пак ци можеме ся чудовати, кількі печатана примірно у туй добі Révai Nagy Lexikona¹ пуд гаслами *Русини, Русинський язык и литература* удсылає читателя на гасла *Русы, Руський язык и литература?*

Про творы Дюлы Крудія характерний вуимково широкий жанрово-стілевый діапазон, што читатель може увійти щи и на творах, дотычных Русинув и Пудкарпатя, включених у сісь томик. Много написано ним діточої прозы, головно історично-популярізуючої, котра даколи цілком написана в стілю прекрасної казки, як *Мараморошський діамант*. У творах про читателя уверстного Крудія ексцелує романично-спичним описом в стілю Николая Гоголя, котрого называют майліпшым малоруським писателем, неперевищеным гумором и іронієв в стілю Антона Чехова, котрого держит єднов из

остов руської літератури. Буяюча фантазія Крудія часто водить читателя у фантастичному світі, вадь на границях реального-ірреального, и видит ся просто невіроятним, же за єден гуд до того, як ся родив геніальний Андрій Платонов, Крудій напише стопроцентно ‘платоновський’ *Млин Пааскевы!* Из другого боку видиме у нёго и повіданя до шпіка кости реалістичні, цілком зрисовані з натури, де писатель демонструє свою фантастичну доникливость, быстрое око, як приміром *Бокораші*, написані в духу популярного тогды и у Середній Европі американського писателя Френсіса Брет-Гарта, славного своїма повіданнями за піонерув ‘дикого’ Запада Америки. Герой повіданя, збіглый арештант, заклопотаний тым, жебы роздобути калап, бо хлоп без калапа у tot час вузирає пудозриво, ненормально!

При вшиткай ской розманитости туй мож доникати єдну засполюочу закономірность: писатель видит Пудкарпатя як краину на межі Востока и Запада вадь як езотичный ‘дикый’ Восток Мадярської краины.

Інтересно повісти дакулько слов за язык Крудія. Автор широко служит ся так прузваными словами тутишнёго языка, жебы передати *couleur locale*, и вказати мадярський язык у Пудкарпатю, який быв пуд впльвом словацького и русинського, а даколи и руського. Се зато варта повісти окреме, бо у русинськум товмаченю передати го не мож. Напримір у *Молодых літах* стрічаеме русинсько-словацькоє “rán szolgabíró”, у *Млини Пааскевы* — руськоє “Niceforgyákon” (намісто літературного szolgabíró úr, Nicefordiákonus).

Мадярщина переживає ренесанс популярності Дюлі Крудія, появляються нові і нові вуданя. Цінить ся ёго душевность, імпресіоністичноє рисованя

реальности, дополненное богатов фантазієв, легко буяючов у світ ірреальности, красный богатый язык (онь натулько, же редакторы часто доповнюют книги Дюлы Крудія словничком так прузваных малохуснованых слов, котра практика так добрі знакома пудкарпатському читателю). А у нас мало ко знае, же вун написав булше, ги напримір, Мовр Ївкаї. В Українї Крудій persona incognita. (Года 1997, пуд часом роботы на катедрі української и русинської філології у Ніредъгазі, подробну бібліографію товмачень мадярської літературы в Українї приготовила Леся Мушкетик.²) Но не є тото лем українська призначность. Події популярных творув Дюлы Крудія, як и Калмана Міксата, часто удойграют ся на Горных Уграх, днись теріторії словацькай и українськай. Но и в двотомной чехословацькай (щи до розділсня ся двох народув удануй) енциклопедії світової літературы не находимс ани єдного, ани другого.³ У Москві 1987-го года вудана єдна книжка Крудія, товмачена не з орігінала, ай из словацького вуданя, яка, видит ся, не найшла путь ид сирдцю руського читателя.⁴ И не є што на тум ся чудовать. Дюла Крудій — писатель тутишний, што тысячов ниток приязаный ид своему краю, ид ёго реаліям, ёго людям и їх менталітету. Накулько є близкий, разрушуючий, інтересный про тутишного Мадяра, Словака, Русина, натулько своим світом, своим способом думаня годен быти удаленый, меншепорозумілый, може и безроздличный про Руса и Чеха. Айбо читатель, котрый глядат у красnum писемстві чаруючый світ сирдця и душі, умілського образа и красного слова, найде го у Дюлы Крудія, тым булше читатель русинський, про котрого книжка сеся гибы нароком написана.

Ігорь Керча

Наші добрі Русини⁵ (Образчики из Русинської Крайны)

Русинка из Волового (Мараморош)
и Русин из Чорны (Уточа),
пудля фото 1920-х літ

За майхудобнішій народ Европы, за Угр-Русув, авадь другыми словами за Рутенув говорит сеся книга. Щи їх кличут и Малорусами, а самі они межи собов ся кличут: Русины, а кой трафит ся їм пуйти до чужини, там за ся повідят: Угры (Мадяре).

Так же ймен долегеды має сись народ. Мілюнарю Естергазіёви нигда не требало щи даяк окреме ся называть. Айбо тогдышний друбный немеш добавав ид своему имнёви вшелякі возможні и невозможні назвища. А майправійшое имня сёму народу адтото: *Русин*, богатого племени бідний сын.

Русинський люд,proto, не гошил ся своим происходом, ото книжники ся на тому капірят. А вун, сигінь, задоволит ся и йз тов майменшов тітулов сёго пышного світа, яка щи менша уд тітулы *Честованый* перед великосвітськима панами нынішної Европы: мило, щастливо называет ся Мадяром. Ун гордый на токо, кидъ го Мадяром кличут; то му крыла дає, то го захватує, токо му чисть, кидъ за ся вчує епітет:

— Такый, ги дакый Мадяр.

На земли Русинув Бог є майближе ид народови, бо далеко є уздї “царь”.

На вірі у Бога передержала ся душа сёго народа через століття: вік по вікови минав, а вун все лем чекав ліпшого часу, який бізувно раз настане. Но, а дотогды, задоволено, тихо, благо жиє собі, и

нияка зла наміра не гryze my душу. Бажено, млїнно, щастливо держит пуст. Поникайте лем у добрі очі правдивому Русинови: злонаміры, прекору не увидите на ёго твари, на ёго чолови, благому, ги у бараняти! Сись филь не способный на гnusность. Правда, же беспомощный, незаживотный; правда, же дїтваком щи убстав и в наш час межи постарільма, ціничныма, зопсутыма народами; правда, же муки и нелюдськое тіраненя потупно перенесли ся над ёго головов: айбо ипен зато ёму принадлежит будучность. Сись здоровый, и в худобности щастливый, и в простотї своїй убдивно задоволеный народ щи даст за ся чути. Вун прямый потомок того племени, за котрое Гоголь, майбулшый малоруський писатель, адтак повів: раз говорити буде за нёго вшиток світ. Каждое добродітельное людськое свойство найдете у мадярськум Русинови.

Любити нико так не знає, ги вун.

Ёго вірность за століття чажко спытовав отчим ми, Мадяр.

Чажкі гріхи, зрады, пакостї не учажают совість сёго невеликого народа. Из пуднятов головов може стати перед судом народув. Ун не кывав никого, не мучив, не вуїдав, не розбивав своих сосїдув. Все быв худобный, а нигда не забажив чужого. Все приліпляв ся ид своим скалистым горам, ид своїй невлюднуй верховинї, ид своим світлим річкам и щи світлійшим ярям. Свою малинку краину затуляв своима долонями, як дїтвача. Против віры свої не грішив.

У Руськай Крайни ледвы знают, што вто тюрьма.

Поникайме зблизка на сись народ, так як бывало я відів го даколи у моих досюлішних путованях тов краинов.

***

За майхудобнійший народ Европы, за народ, што двасто пятьдесят днів держит пуст, за Русинув говорить сеся книга.

За єден малинький народ, што нигде на світі не має приятелов, ани знакомых. Осамено, тихо собі жиє межи своима горами, што йдуть у небо. Рідко што вчуєме за нёго, бо вун не звык двигати ларму, голосно не жадат, такий лагодный и благый, як ёго коровкы, такий побожный, як біблійный пастырь. Туй родятся, живут, вмерают, як потята в лісі, без того, жебы й увіділи били дашто из великого світа. Добродітелі їх идут уд богоубойности їх, худобность їх — уд гурької поступы; задоволят ся из своёв долёв, из простиема дарами вічного людського живота, у котрум сонце еднако засвітит и на худобного, и на богатого. Се єден малинький народ, за котрий нигда не чуєме, хыбаль, же як терпіт; єдно малоє плімня, што нигда ся не бунтовало, все лем терпіло и было тихо; єдна малинька краина, што майхудобнійша и майллагійша на мапі Европы; де ледвы знают крімінал, пудлоту, де на орсагах никого не забют,

єден володный комісаръ на имнѧ Еган хотїв усло-
бодити русинський народ уд жидусько-хозар-
ських корчмарюв. Не мав сериньчу у своїй ролї
искупителя. План услобоженя представили як
паскудну антісемітську колоту. Удтогды “ру-
синська проблема” була заказанов темов у тум
потупнум мадярськум парламентї, котрый заслу-
жено найшов свою смирть у часї войны.) Лем у
старой Мадярщинї могло ся вдержати такое не-
дуйдавое понятя, же тот, ко хоче помочи Руси-
нам, тот преслїдує Жидув. Тадъ и булші негораз-
доты трафляли ся тогды у Мадярщинї. Стораз за-
служила бы была давна Мадярщина, жебы Ру-
сины, удказані на погыбель, майже на голодну
смирть, удорвали ся уд материнської землї, котра
гурше ся из нима заубхожовала, гикой мачоха.
Айбо Русины щи и тогды вірні убстали Ма-
дярщинї, коли Русы перейшли Карпаты и завзяли
сїверовосточні жупы тогдышиої мадярської сятої
коруны.

Сирота Европы, попілоха Мадярщины, дни-
шня Руська Крайна землеписно принадлежит
межи майкрасші крайнї Сериднї Европы. Русь-
кий поет Лермонтов за дикый Кавказ написав сві-
тознатый верш. Наша Руська Крайна красотов
подобна москальському Кавказу, пак айбо вели-
кий світ мало што знає за тото місто, удки ву-
kyрлює Тиса, де родит ся мараморошська суль,
де май суровійші Карпаты, де довга зима, котру
чажко вубиревати, и сухое літо, што ссушує ску-
пое лоно землї, де медвідь бучит у хащи, а неда-

леко уздерявної границі єден блискачий варошик, такий другий малинський Будапешт запалює свої огні: Унгвар никат ся в зиркало Уга.

***

Там, де Попрад ся прощає уздерявщины, жебы у Галичині, назывануі у давнай історії Галичом, продовжив свою рвучу дорогу — там є майсіверна границя Руської Крайны. Мапа нам указує: село Попрадська Ремета.⁶ Карпаты туй сягають до неба, ту є простур орлам, туй ся обернат голова турістам, а спішські фурманёші динь-у-динь туй ходят из возами, вувозячи из долины Попрада полотна и вина у даколишні польські вароши.⁷

У сюм відiku вшитко слідує за ростом гор. Смерска ся тягне горі, жебы из тіни гор даколи уздріла зорик сонця. Та и хлопы туй читаві, високі, ги тоты смерекы, котрі они возят так, гибы тягали каноны. Вуз, што везе смерску, має спереду два колеса, пак ся тягне довга качулка-саль смерекы, пак на кунци зась два колеса примицує ид нюй фурманёш. Сякі довгі скриплячі возы ходят долу из карпатських гор уздвіка. Невеличкі горські коники, а даколи щи и коровкы из предивнов усиловностёв тягнут чажкий тирых. Єден вуз слідує за другым, як бы дні у календарю. Лісорубач до глубокої старости убстане при

свою ремеслі, жебы по смерти передав балту сынови свому, котрый зась не ишоє буде робити, лем салі довожовати из гор. Над горами минают вікы, а не слідно по них. Ліси ани втямают, же їх люде балтов ваглашат. Скриплят довгі возы. Падут дерева, вмерают лісорубачі. Айбо все ся родит новое дерево и новый чоловік, што го зрубат.

Кой ступаш на сівер долинов Попрада, долу током рікы, истрітиш пуднимати ся кривуляочым ідгорі орсагом без числа возы, што везут дерево. Чінговики коникув издалеку дают ся чути на закрутинах путя. Узкий орсаг. И скоро ся тимнє помежи горами. Из далекої далекости, из глубокої долини ряхтит онь сюды огник дакотрого ма-линького долинського селочка. Ачий чекают дому газду, што побрав ся дерево рубати у горы. Звоночки коникув ся помалы зближуют, страшелеzно скрипят колесо, што жере коломасть на горськум пути. Даколи щи и при місячнум світлі ходят-похожуют салёві возы. Смерекові цівки здобно лежат собі на возвовум катафалку. Закончили свій живот туй горі у горах, де противостояли колячому вітру, лютуючым ги звірі бурям, перебыли пуд зловіщым тінями хмар, пуд страшелезным громами и блисками, спознали и смертелну закочанітості довгої зими, и черкотаня поточкув яри.

Дерево Руської Крайны: смерека. Сесе дрічное, красное, гоже дерево покрыває краину Ру-синув. По долинах ходит дітваком, зеленіє кор-

чом, кряком, криволісєм, а вже туй горі живе геройським животом хмуравого самотного великана. У темнозелену сукню, у студеноє игластое чатиня, у сухі конарі, у густі заломы, де не вчуєте потячий спів, безмірним и нездозримым лісом закрыває горський ланц Карпат. Росте на каміню, на скалах, коріня своє глибоко и далеко пущат, жебы найшла поживу про свою коруну, котра мусит противостати вітру, все дале втікат уз заселеных людьми теренув, удстранена самотарька горських хутарюв, за живот котрої мало што знаєме, а по смерти своїй скоро ся имляючов половінёв, черленым теплом, наглым огнём своим про каждого добрі позната. Так наремно любит огинь, ги сята любов. У чистотї, прохолодї, осамености своїй криє палочу страстность, неугасну тугу за огнём. Так гибы у нюй, котра майдовго при собі задержує мертві снігы, носит заледенілый кабат зимы, гибы в нюй жило якоєсь страстное сердце, котре ледвы чекат, обы згоріти на угель у наручи горячости, котра юй так хыбила за щільй живот. Много раз сидів єм при кальзї, у котрой уббігуючи ся, пилуючи изгорёвали смерекові колотвицї. Задумовав єм ся над тов тугов за огнём, што живе у сюм студенум єстві. Такий великий пламінь укликує оно, ги сердця худобных, коли раз изогріє їх животна нагода своим теплом.

Куды ни лежат терены Руської Крайны, туды всягды смерека охранят камінисти, ребристі берда гор. Межи смереками ся звиват орсаг, осмілюют

ся долу онъ до сільських околиць, у своих темных хашах баршонёво-пухнасто сокотят зимлю, из года на гуд сыплючоє ся єдно повирых другого насіння, иглича, голузиня. Монастирська тихость, што тронує у лісі, далеко удбиват голос балты. У такий час цілый ліс видит ся позоровати, як дриворубачі докончуют свою роботу у рубани, и як велики дерева, не скаргуючи ся, падут на зимлю, дотык котрої дотогды щи нигда не спознали.

Туйки, по майсіверній часті Руської Крайни, де Попрад охаблят Мадярщину, сут темники, пралісы, гущі уд баконських, племенитійші уд швайчарських, щедрійші уд голых кавказських горських ланцув. Як высоко туй ни ступлят горы, а смерека ступит над нима. Вуцабле зеленоє катунство и на непроходні ланци гор. Спокойно чекат собі по вусяммісячній зимі на куртинькоє літо. Из дітвацьков радостёв удбиват цілінканя фурманёшських чінговикув, а педіг тоты прийшли туй горі из долин, жебы го вугубили. Щастливо розлігают ся над смерековыми лісами звоны из малинських валаликув. Такі кроткі смереки, як тоты люде, што живут по сих хутарях.

***

На сіверній граници Руської Крайни єдна-
єднинька ріка Попрад, котра вукирлює
дись туйка у Високих Татрах⁸ и удсюль бере tot

убдивный розбіг, обы до кунця свого путя — за границями Мадяршины — фурт бировала бічи долу. Перебігне горами, варошами, водяными млинами, фурт пилує и так убнимат границю державы, гибы на розлучку цюлю хотіла дати на чоло милому Спішу.⁹

Тулькоє всячено бы хотіла росповісти сеся річка, же онь до державної границі так и не знає, из чого зачати. Бігне у тіни старых монастирюв, де колись бородаті братчики, вузброні монахы служили своим ленним панам и польським герцогам. Иде крадьком попиля милых малёвистых варошикув, де хыжні стріхи черлині, а жунські очі сині. Слухає рунозвучні співанкы пастырюв, біжучи межи горами. Шатує наперек єднов малиньков щастливов краинов, де Гінжібабы, дівкы из леновым волосём, благі молодиці перут шатя пуд мостами, де Сяті Яны Непомуцькі¹⁰ у синіх калапах вартуют у пудгородах, де кождый челядник крест мече, як зачує звоны, де призры нигда не вертают ся из теметова, бо гріх не учажкує їх совість. Попиля танечных школ, звоновых турень, хыжчин и теметовув пилує Попрад у свою шаленум бігови. Ги даякий легінь-прудисвіт, который дячно зайде у кажду корчму, у кажду селянську хыжу, скады вчує звучати душевну людську співанку. Вказує путь віщувникам у пірястых калапах, циганам-медвідярям, продавачам слив, торговцям-чаваргашам, што приходят из Польші и прячут у своих тайстрах пінязії даколишного корольства. Но, а

кидь зачне за історію приказовати Попрад: за чиських Їскрових збуйникув, за парадёшних куруцув Ференца Раковця, та тулькоє бы знав повідати, же мож бы го было слухати до западу сонця. На ёго берегах то польські князї, то мадярські королї пановали. Догдеєден варош, додзеєден валал, додзеєдна розвалина давного замку далеко никат у глублю історії. На лагодных лучинах вітер играє славянські мелодії. Краєвиды на вышинках такі, гибы из Росії змалёвані были. Назаретську лагодность відіти у дітвачых очах сёго народа. Попрад прощає ся уз добрых людий, коли накониць бігне дале, поза границї.

***

Три булші вароші має Руська Крайна: Мункач (столиця), Унгвар и Мараморошська Сіготь. Позустала часть губернії из сел состоит, по которых живе-поживає у благуй простоті статочный русинський люд.

Села вшиткі єднакі, докус ги у Росії.

Хыжі ставлят из дерева, а стріху из соломы правлят. Єдинька булша будовля — ото корчмарёва. Біблійну каждоденнность перерывают лем черлині дні церькувного календаря, сята. Русин горячый вірник. Твердо ся приліпляє ид своїй грекокатолицькай вірї. Ёго попы и дякы-півцёвчителі ипен такі прості люде, ги вун сам. Пуп ся

бере за чепігы плуга, півцёвчитель на нуч у школу запушат свою коровку и там вєдно ночуют. Душпастырь тай кантор-дяк туй єдинствені культурники. Майбулшый успіх, што годны досягти, ото навчити наруд читати-писати. Уд віковічных извищаюв, уд бабон, уд діточости не удохтує сись горський народ ниякое заклинаня. Уд корчмы ся не годні удказати. Леденячі зимы, до кустки прошибаючі морозы, рунозвучностьаждоденности такой природно друляют сись народ ид омамнуй сладости алкоголу, ид еї теплотї й забытю. Майбулшу чистъ заслужит антіалкоголна робота мудрых пропагаторув, айбо и русинський народ має правду, коли не годен ся удректи уд алкоголу. Дайте сёму народу іншу вутцюзнину, де и без крывавого поту, без напінання до крайности своих тілесных сил муг бы найти свій благобыт. Дайте му наміст голых, немилосердных гор богаті хлібородні низини. Дайте му поживу, дайте му переднякув, які бы добрым приміром своим ішли перед народом, а не брали самі живот за кару, што вугнала їх у меланхоличный світ Карпат. Дайте му куртшу зиму, наміст тої, што своёв страшелезнов довготов, непроходными орсагами, кочаніючыми морозами, крутостёв, гамуючов усякый живот, заперат Русина до арешту булше ги на пувгода. Малинъкі хыжки из заліпеныма оболочками, из рідко отваряными дверьми, из удчаяно сокоченым вднukaшным теплом, из скорыма змирьками и пуздныма бріженями, из їх арештантським жи-

вотом так стоят серед лютуючої над Карпатами снігової метелиці, як послідні стражарні людства. Годно быти, же май дале на сівер щи немилосерднійші зимушні вітри, щи смертоноснійші морозы, щи суворійша кліма: айбо у Мадярщині лем-таки сигінь Русини мусят вубирозвати свою сібірську зиму — у гуршый гуд и шістьмісячну — докудь зась годні будут вукукнути из своих хыжок, у которых ведно из статком и дітьми перетерпіли до кунця зимушну чажобу. И сіверні писателі, такі як славного имени Зелма Лагерлеф, тай Якобсен, описуют зимы, позасыпованих, попрятаных, изнешастеных людей, котрі гикой дакі герчики, сплюхи не втамают ход календаря. Наш русинський народ не має світознатых поетув, котрі бы пожаловали ся щастливому людству, же як мусят терпіти обывателі сіверовосточної Мадяршини. Треба відти сесі малинькі селочка, из їх кучами, из їх приземковатов неприбагливостёв, из їх первобытным страхом, из їх задовольством без всякого укора, из їх благостёв и добротов, коли завітає у Карпаты зимушна фуфыль! Даколи уже октовбер принесе сніг, инколи щи в апрілю здуют ся горські рікы уд снігової воды и шарашуру. Снігопад так ся знає урвати на сесю краину, же кочіш лем помоливши ся жене кочію из удчаяньма путниками, бо на два ступляї не видко сперед нёго, путі ся закляли, села ся из землёв зарунали, лем на припутных роспнятях увідти даколи чорну ворону, вугыбло всякоє житя, всяка думка, аспірація, ідея. Из

несправедливої кары долі майлішому народу сіверовостока Мадярської Краины взяты радості живота и образованости, доброты людства и цівілізації. Сонник и календарь — сякос ту читаня. Близка родина сись народ руському смутному чоловіку, измежи котрого появився Пушкин. Та пак што має робити сись народ, кидъ не тлумлячым алкоголем разрушати себе на нові надії, на будучі світлі планы, на пришлу ярь? Мертві жиуют туй у суровум зимушнум часі, коли над бердами гор зима, великий музикант, пробує свої інструменты, у сніжнобілуй куряви сліпне око, и ледвы чути дурканя сирдця, а запертое у клітку тарабуристое потятко душі вже и забыло пробовать крыла свої. Лем тихо всягды... Даколи из стріхи из лоскотом изломозит сніг, вадъ цоркне дзиндзлик, хрипливо забреше пес, варташ обистя; ани коровка не мыркне, бо вна тепиры член фамілії; пуд кадилом сна и дрімоты посхилили головы такой-такой міліон людий!

Дайте Угро-Русу намісто годишных 250 днів поста руно тулько порзных днів, коли хоть лем тоту сохтовану страву: тенгеричаный, мелайный хліб, пустні крумплі, незаправляну пасулю муг бы спопребити у такую кулькости, жебы тіло не мало потребу на минутну кешервешну силу алкоголу.

Лем двараз у животі має Русин добру нагоду найсти ся досыта.

Первый раз, коли ся женит. У дакотрых відиках и за тыждень держит свальба.

Другий раз ся найст досыта на комашни, коли умре дако из родины. Погруб майже такое сято, ги свальба. У та^кий нагоді не шкодує Угро-Русин повный стул ани уд себе, ани уд свальбяных, ани уд свого села: най ся порядно из ушиткого найдят на гуд навперед. Ратота (из солонинов), горячое цукреное молоко, галушки из шкварками, курка, голубки, дзяма, грибы кладут ся на стул; на пувлітры ся пе межена паленка, докудь ся накониць вшиткі не опоят. По щастливуй омамі ідена и питя послідує твердый пуст, который без скарги вuterпит русинський челядник. Строгі посты грекокатолицької цирковли, и без того пышно и и на каждый случай регламентовані, щи и перевершит. Постит восени, коли ся приближат первый сніг, коли ся закончит полёва робота. Тоты чарувні дні карпатської осени, што отваряют путуючому майкрасші образы Мадярської краины из тихыма золотыма лісами, рыжкастым збочами гор, занімлыми долинами, на світ славні образы Меднянського,¹¹ про тутишнёго значат зачаток поста. По малиньких селочках, што ся прячут у зворах, долинах, старшина села вуголовшує зачаток поста:

— Забрали журавы полуденок.

Коли затихне голос потят, и далеко чути дурканя водяных млинув, коли тінь ся чинит довжа, а сонце май накурто звыкне загостёвати у краину, дас тогды, коли приближат ся довга зимушна темнота, угро-руський народ зачинат пуст, гибы держав жалобу за скоро уде^тившым щастливым

літом. Удтепирь лем двараз на динь будут їсти у Руську Крайни, раз дополудне, раз пополудню. Настає сурова доба року, неодовго непроходні будуть дороги уз снігу, што прилетит на крилах вітру, і Угро-Рус из вшитков своїв чилядёв и худобов затягне ся до хыж, де у дрімоті буде слухати звоночки поштовых саний. Який смутний, нелюдський живот точит ся пуд зимушним часом у русинських селах! Лем тот може собі представити, ко уже раз встрав у пути серед снігової бурї у такум убдертум селочкови. Людський и быдлячий гнуй, громадит ся такой перед дверьми хыж, бо и вун задержує тепло, так, як позамашовані оболоки. Чериздинь ледвы видко дакого вонка, на улици, у корчмі. Из пуд хыжных стріх ся курит дым, сільські ся попрятали вдну и побавляют ся своима сняями, бабонами. За книгу, новинку, правдаж, ани гіру. Пополудню жоны, дівки прядут, тчут. Над стріхами гучит віхор, а молодиці посхожують ся до єдної вубраної хыжки, казки приказуют и прядут, тчут свої прості платя, сорочки. Аж бы даякый чужый хлоп нагодов ся вказав у дверёх, видав, подумали бы, же черта принесло. Вера, угро-русікі жоны, докудь молоді, та такі свіжі, гикой польський цвіт. Волося білое, очі ги леновый цвіт, ніжность їх приворожит путуючого. Мені все приходит на гадку скромна мала незабудка, коли у подорогах моих, дагде на приліску, при поточку исстрічу ся из русинськов жонов. Айбо не довго годні збирывать сесі ярні

цвітки чажобу такого животошора, доконуючий пуст. Квашений бурак и капуста, котрыма ся вшиткі домашні через зиму живлят — из общого гордова, без хліба — слабый кост на потриманя животных сил. Угро-Рус таку гадку має, же через зиму итак му тілесну силу не треба, и зато ся не живит, ипен так гикой хробакы у земли, што перебывають зиму у завмертуй закочанітости. Не рідкость такой молодый угро-руський хлоп вадь дівиця, што щи не кушали мяса за свого живота, айбо уд паленки вже были пяні, коли держали за вутцём комашню.

Раз будут мусіти сесії кроткі и тихі люде дати на міру тоты посты, што рассказала цирков, и што прияли неприсиловано они самі. Треба навчити їх їсти, живити ся, дуставати силу и веселость не лем уд алкоголу. Треба їх присохтовати на радость читаня, на книжку, на фарбистость живота, на возможності людського щастя без паленки. Треба їх навчити ходити, так як учат дітвака. Говорити, чувствовати, радовать ся, сміяти ся, жебы изгладили ся тоты рамы старости из тварий, котрі смутно тягнут ся уже у кутках губ дітвака, чинят зовяльма молодых жун, на предчасну старость осужают щи повных заживотности хлопув. Треба ментовати сих людий уд самоохотного голодования, жебы молодость їх не ограничовала ся лем єдным-двома годами. Руктепири ищи свіжа, фуремна дівиця прала при потоку. А сёго літа зовяла стара жона вперат очі у кочію путуючого. Теметовы повні гробами, скоро постарілі дідики

у своих кутках глядають мало тепла, а жоны ледвы
годни дати ссати своим гудятам. Житя треба дати
сёму народу, а онь по тому зачати го улучовати уд
паленки. Кибы тепирь, нараз забрати уд Угр-
Руса алкоголь, скоро бы вукапало вшитко плимня.

***

И пуд ясным сонцём, и у сніжнуй фуявици
возив ём ся доста сёв краинов. Радовав ём
ся увідіти першу соломляну стріху хліва на
околици села, людськым голосом озыдав ся идо
мнї первый пес, што уббрехав мою кочію вадь
сани, много всякого думав ём, видячи малинькі
облачки хыжок, позамашовані пиловинём,
помішаным из калом, нїмі дворы, де серед боло-
та лем самотный пішник протоптав собі газда.
Так бігли-минали пиля мого путя малинькі се-
лочки, ги фурт єднакі, неперемінні, єднотварьні
образчики людської жеброты, вічного худобства.
Дуже має ся знати на сюм відику тот, што годен
роспознати єдного чоловіка уд другого. Ношня
туй на вшитку жупу росшиrena єднака. У
широкых сїрых сердаках-петеках, в убстрям-
бануй губани, у бочкорах вадь набосо стрічаєте
їх на орсагу. Хлопы брытвают тварь, накурто
стрижут баюсы, бо не люблят носити бороду, ги
їх сородники, Великорусы, которых на смішки
кличут цапами. Широкі, товсті, мастёв просочині

калапы-клебаніїх незнищимі, переходят они у наслідство из коліна у коліно. И зимушні кучмыховпакы лем рідко што міняют. У своих сірых вадь чорных губанях, у чересах на дріку, из кожаными тобовками на боці туй жиуют уд віка, и видит ся, женичраз не міняют ся. Не мож стяминти, як старый чоловік удыйшов на теметув из свої вбірї, а новый вже ся хвалит ёго тобовков, красно вубиванов мідяным бляхованём и гомбічками. Видав ани имена їм ся не міняют. Худобство — вічное незнищимое катунство, душі, што вже зажива закляті тілом на все єднакий и єднотварный живот, же й замеръковати не мож, як ся тот живот минув: постили, постаріли ся, держали Руздво, вінчаня, а пак удыйшли на теметув. Такі и тепирь сут, як были сто літ перед сим. Анде ся изглотили на пограничной штації, из довгым назад зачесаным волосём, из непокрытыма головами, стоят перед солтабировом, на твари їм вубита печать вічної потупы, сірості удачаяня, млого живота. Идут-перехожают кривулястыма орсагами, гибы нигда не звыкли думати нанич, безцільно блукают межи своима горами, втікают из варошув, ба и села свої зохабляют, што лем дозволит строга хвіля. Жиуют пуд голым небом, на полонинах, на хрыбтах гор, на лазах, фовтиками, як вольні птицї. Домашні рідко ся розлучают. Дітня и стареж, жоны и домашні звірята, што лем мож, фурт ся держат ведно, дотуль, докуль жиуют. Ціла родина — одно тіло, єдна душа. Кой dakotroe измежи них умре,

оплачут, в притомности мертвого тїла, такой из ёго участков, опоят ся, а пак скоро забудут.

Раз у моих приграницых блуканях прийшов єм у єдно село, де пуп (старый знакомый муй) повюг ня у єдну хыжу, куды покликали го на комашню.

Мертвый, на чию комашню съме ся ладили, ищи жив. Айбо постиль ёго уже была удсунута пуд мештерницю, запалену свічку дали му у руку, и кантор поклав му на голову євангеліє, а книга ся отворила на такум листї, де ледвы была черлена буква. Словом, ушиткі знаки говорили за тото, же немучный скоро умре.

Хворый быв старый чоловік. Без дяки держав у руцї свічку, тадьбо вже пополудню дустав послїдное єлиёпомашеня. Ачий и в голову му не приходило, жебы щи жив до рана и брав участку у властной комашни, на яку домашна чилянь так усиловно ся ріхтовала. Стул застелили полотном, бо місто мертвого буде на ладї. Паленку, хлїб приладили попу, кантору, звонарю. Айбо нико не сягнув ид баженуй-кортянуй мериндї, бо старый чоловік щи все держав свічку... Час минав помалы... Кантор, жебы го наповнити, пробаловав євангеличну книгу на лысум чолї старого чоловіка. Здвигнувши плечами дав знати, же не є тому рады. Книга отваряла ся все на тум містї, де мало было черленых букв. Звонарь, як єден член конзілія, переступав из ногы на ногу. Пуп сів на столиць и потихоньку клопкав по столови.

—Уйку, не боиш ся смерти?—зазвідав єм.

Старега впрямив очі у свічку, гибы тото вупозировав, ож ци надовго щи застане. Пак беззвучно покывав головов.

Домашні ся вили коло ріхтажки. Члены родины старого были троє: єдна стара жона, єдна молода и єден безучастный паробчак. Раз-по-раз помагали руку старого чоловіка: ци мож уже зачати удпівати? Вонка, у сніговому вечорі чути было дубканя, шепкот: сосіды, котрі пак псалтырю співали. Коли бисіда извонка вчинила ся голосна, звонарь як урядна особа отворив двері і плюнув.

А старий позирав, упрямеными очами меръковав за свічков, што горіла в ёго руці. Уже неуважав ни на што іншое довкола. Ачий и не відівнич іншое, лем черленый язычок. Чисто пуд кліп ока змінила ся му тварь. Гибы голова му стала менша. Наконіць така мала ся вчинила, гикой была тогды, коли жив пуд материиним сирдцем. Живот му на твари біг назад. Ачий изметелило ся перед ним ушитко, што пережив, гибы єдно вандрувное потя перелетіло круз чирлинъ западаючого сонця. Свічка ся зачала трясти. Поколимбала ся, похылила ся, двигла ся дгорі и звернула ся. Се быв живот, котрый тепирь лучит ся из зеленыма дубровами юности, из уныльма зовяльма полями старости. Из образами, тварями, из теплом, убнятями, из словами, што уbstают ся жити, из дале черленіочым звуками лучит ся едно малое дыханя. Свічка силно тюкнула на зимлю, голова старого чоловіка упала навзнач, и в хыжи єднов душов стало ся темнійше.

Домашні ймили ся старого перетіговати из постели на ладу. Вуйшов єм мало вонка.

Была януарська нуч, чиста, тиха и звіздяна, яка рідкость туй, у Карпатах, у домовині вуслобоженых віхрув, неисперяємых бурь и сніговых метелиць судного дня. Звізды примерзли на склепіту неба. Ліготали, світили ся, такой сліпили своим іскравым блишанём. Кололи, шпікато й остро. У такі студині ночі нико не тужит за звіздами.

Горський потук при млинськую гати ворконит, ги вода, што кипит у горщку. Ачий сю нуч замерзне на лед и гучало, на котреє дотепирь кантарь дати не бировала зима. Мертвіют горы и ліссы, што іскрят ся уд снігу. Долины глубокі такі, же дно їм не відіти. Нуч велика ся розлягла над світом, гибы булше не буде новопробуженя. Бляшаный Христос на кунци села сиротно простирає руки. Орсаг безлюдный и веде у недозримость. Нуч смерти. Не было бы чудо, аж бых ся исстрітив на пішнику из призрами у замерзнутих ледових плахтах.

Раз-нараз звук веселої ларми пудняв ся серед німоты ночи, уд дома мертвого. Черленым вискотом полетіли голосы жунські, грёфканём — хлопські барітоны. Багряное світло падало на двур. Двири хижкы были ростворині. Удну веселячі ся, танцюочі люде, гибы подуріли были. Огнём фактіймив ся хіхот, голосно рыкав кантор, ги пацятко квічало дівчатиско, пекла, вырчала, пламінила ся добров дяков сеся непринадіяна пастырська ватра у смертной ночі.

Удну велика веселость убыстала довкола простирантоє мертвое тіло старого. Гибы зато ся зобрало старое и малоє из цілого села, жебы у добруй дяцї удпроводили старого газду из світа тіний.

У бабськой ряндя, у плихтаочу сукню перебратый єден селянин из кудилёв у руках, тварь має вумашену чадёв.

Другий хлоп перебрав ся за старого чоловіка. Напхав собі горб на пличох, набив соломов ногавкы, прилипив собі клоча на бороду, на голову собі дав вувернуту соломляну клебаню, уязав ся соломляным мотузом.

Сесі два самоохотні комедіаші веселят жалобных, котрі нараз лишают співаня псалмuv, лем што дві чудні призры появляют ся пуд двері и дуркают.

— Честовані люде, прийті нас нуч перебыти!
— бідкают ся старі опохохы и убмащині чадёв, шпотаючи ся, чинячи ся пяныма, ввалиюют ся до хыж, обы каждого розвеселили.

Два соломляні мургаві страшила, вуплодубогої фантазії сільського люду, стоят трясучи ся серед хыжі, и смішно пудскакуют, жебы ся вуваровали удареня палицями, котрыма їм майбулше на ногы цілят притомні. Ёйкают, плянтают ся направоналево. У дикой веселости дикого народу убходят мертвого.

— Удкы-сь валушна? — звідат ся дако измежи притомных.

— Але, туй ми пасош! — удповідат “жона” и вутягне из жеба цуравый папірь.

Кантор (котрый, природно, майпервый ся опив на комашни) из великов торжественостёў наголос из нёго читат.

Было у тум пасоши вшитко, што годно рос- смішити наруд.

Пудля нёго, фамілна пара быват у селі Писся- лабовці, а путує у село Домарішкы. Пудписали пасош пуп и ёпископ и тото там пишут, же сесії старі велиki псуокы и писсії сыны, айбо треба їм помагати у їх бідах.

На тото вшиткі зачинают танцёвати довкола старых. Каріка вискат, дубкат, танець шаліе. Старі жоны гойкают, старі хлопы барамбуцкы мечут, молоді ёден за другого ся поимляли, торгают ся, валяют ся, скачут, гибы догде ёдного истратили разум уд прихода гостей.

Накониць ся змучили, затихают, старого чоловіка просят сідати горі на піч, айбо и дисятьраз го назад потягнут, докудь там залізе.

Майголосна стара вдовиця, гибы добрый примір хотіла дати іншым. Клочаное волося юй ся росстримбушило, сорочка ся вутягла, докудь друляла, турмала перебратых старых. Видав, сесе послідна веселость у животі вдовиці. Та змагат ся свуй буль прикрыти, слзы перемішати из калікым хіхотом, а терпкость на крик радости перековати.

— Што там печеш, старый? — звідают стра-шила, вудрулянога горі на піч.

— Гусака — каже тот.

— Та чом есь ищи не спюк?

— Бо щи масть из нёго не цяпле.

— Та коли зачне?

— Коли сёго дома газдыня-вдовиця Андрія-бачія поцюлує.

Тогда вулізе из кута Андрій. Ипен такий старый чоловік, ги покойный на ладі, айбо ни: щи ся рушат, тягне ся за вдовицю. Айбо тата втікат вискаючи сперед нёго, докудь вшиткі ся не вержут, не поимляют и не приведут ю ведно из Андрієм перед старого, што сидит на печі. Тогда гость не знати удкуль берет горниць коломости и мастих нёв тварі приведеної пары.

— Так любіт ся, обы съте ся фурт вадили! — благословляє старый из клочанов бородов.

Тогда зачинат за шором назначати пары.

Каждому хлопу опреділит пару и, ци слухают го, ци ніт, все приговорює:

— Не мирегуйте старого!

И каждому намастит тварь чорнов коломастів. Тепирь вшиткі єднакі, старый хлоп и молода жона, тече їм из лиць фарба, хіхонит ся и вискат біла чилядь, рыкают хлопы, пробалуют ся цюловати назначені пары, и щи булше розмащуют по лицах коломасті.

Вшиткі так вузирают тепирька, ги чорты вшалілі. И танцюют дале, докудь ся не урвут, мало хыжа не паде.

Накониць гость излізе из печі, закличе перед себе “свою пару”, добре ю вусповідат палицю, бо все за легінями ходит, пак обое зовут ся и втікнут на двері. Вшиткі из великим вискотом

бігнут за комедіашами. Гонят двором, улицёв, кертом, докудь накониць не затихне село. Из нїмої ночи лем издалеку дись ся вчує жунський виск.

Вшиткі ся розыйшли. Мертвый убстав ся сам на ладі.

Дись піют когуты.

***

Не є побожнійших людей над Русинув, што пуд Бескідами жируют.

Воистину на образ и подобу свого Бога сотворині, котрому служат из великов ревностёв.

Майсурівійший край Мадярської країни... У престрашных темных лісах живе олінь и медвідь, у горах имгла и сїдають на них мраки, над губокима долинами лем орел плавле кругами, а за читаві години пути не стрітите чоловіка у сих диких горах, де и орсағ лем несміло ся приближат ид горським тіснинам. (Знаєме верховину коло Ужка, називану восточным Бескідом, де у войні текла дорога кров. Туй горі током Уга пуднимало ся у горы мадярськоє катунство, и уже булше нигда никого из них не віділи съме.) Туй чорт порыв зимлю. Двигнув гору на гору. Поклав ліс за лісом. Дикый сись край, ги Кавказ, убспіваный у *Герою нашого часу*. У далечині біліють ся полонины, из лона їх рвут ся ледово студині рікы, над пралісами ся крутит вітер. Зима страшна, ги

медвідь, ярь лагодна, як овечка. Айбо пуд запад сонця, коли путуєш сёв краинов, раз лем озве ся трембіта из dakотрого берега, и нараз забудеш свою осаменость. Пуд величественов склепітов ліса, на орсагу, што ся пробиват у небо, по долинах дикых неисперяємых потокув, далеко-далеко допроважат тя голос трембіты, гибы звучав из того світу, де жиют другі, щастливі люде. Мелодія майбулшераз така прімітивна, як спів перво-бытного чоловіка, прощаючого ся из западаючым сонцём. Айбо трафляют ся паstryре, котрі так зручно знают заиграти новту, же не мож ся не заслухати. Даколи ухо ти влапит и пештську мелодію, туй, межи Бескідами. Даяка вандрувна трупа, колись ходила tym відиком, и так трафила новта на полонину. Туй избулшого жиот прості паstryре, котрі лем у майтвердуй зимі лишают полонину. По рядови паstryре двоє сут, на них бізує dakотроє село (вадь булше сел) свої вувці, жеby пасли горі на полонинї уд скорої яри до того часу, коли нападе сніг. Потому долу женут свое стадо, ид копицям, де складено сіно. До кунця януара жиот пуд голым небом. Дні и місяці свої проводят туй у біблійной простоті. Вукопуют собі притулёк, перед котрым уд яри до зимы фурт горит огинь. Кибы ся стало, же загасне, тото велика біда. На полонинї слобудно лем тренём, чуханём сухого дерева, добыти огинь. Вночи на переміну сокотят ватру, бо поблизу у лісі блукают вовце, медвідї, не раз дерзнут ся веречи на стадо, кидъ захватят го межи корчами. Сесї самотні паstryре

глядають собі загуру у далеко летячих звуках трембіты, котру самі вурізуют из дерева. Така велика трембіта, ги чоловік, а звук єї так міняют, же спустят ю раз долу, а раз двигнут горі. Из повных плюц дує пастырь на полонині у свій музикальний пристрой у час сїдаючого сонця — горбатим берегам, золотіючим зворам — и не є булшого щастя, кидь дись из далека приайде удголосок на ёго пісню, удповіст му єдна друга трембіта из сосідної полонини. У такий час пастырь уже не чує ся сам самотний у дібрях. Розгварят ся из незвістным далеким товарешом, из котрим ачий у животі нигда ся не стрітне. Вліті у тихі вечоры звучат трембіты горі на полонинах, а долу на ланках гадают люде: ба што бесідують єден из другым пастыре. Айбо нико не знає пастырські знаки. Майжинь ани самі вни не знають, чом такі смутні все голосы їх трембіт.

Костом пастыря належно ся старают газды, чиїх овиць ун сокотит. Раз на тиждень, вадь раз на місяць прийдуть навщивити самотаря-пастыря. Сядут собі перед колыбов и спокойно дочекуют, коли пастырь, легкоб онь через дакулько днюв ся верне из дакотрого полонинського пасла. Яка солодка пісня звончикув приближаючого ся овечого стада! И як мож забыти за вшитко серед полонинского тиха! Увчарї — щастливі люде Бескіда. Рідкость нервозный пастырь. Спокойні, весилі люде вни, и так люблят своих быдлят, як членув родини. Та и звірята ся приліпляют ид своим пастырям. На пастырёво зафітъканя ру-

шают, вірно слідуют у глубокум снігу за ёго стопами. Ко знає: ачий щи и бесідуют даколи из своима пастухами?

Угро-рус природно майзачаточно пастьрь быв. До земледїства лем май потому взяв ся, коли ся осмілив изыйти долу з полонин. Испустив ся пуд берег, из дерева поставив собі хъижку и зачав зимлю убробыти. Айбо сердце ёго щи и тепирь тужит за вольнов природов. У лїтї, на яри из усіма домашними спит пуд голым небом, у лїсї, на лазу, на ораницы, и смутно му, коли восени дому ся треба вернути. Верховинець у своїй простуй незлобивости честує пастьря. Дячно уддаст дївку за такого легіня, который гуд-два служив у полонинї.

Пастьрь мало часу збывает у селї, фебруар, ма-рець, Великден, а пак зась назад пилує у свої горы. Коли годен ся спознати из дївками, из цім-борами-легінями? Пастьрська нуч, нуч Сятого Яна, Иван-динь, приходит на зачатку юлія, коли сільська моложава збере ся и йде у полонину, навщивити пастьря. По веръях запалюют ся ватры, из травы, из дерева, из запашного зїля справені факлї горят серед лїтнїй ночи. Приходят дївчата у білых бочкорах, из вінцями на русых головах, из вушиванём на домотканых сорочках, и убступают пастьря. У сись час ун майважній-шый чоловік, ун пан стада, вун король худобки, вун сокотитель сятоянського огня. Вун лїчит маржинку янськым огнём, растворяют пысок животинї и наставляют ид огнёви, обы ся из нёго

вупалила хворота. Вун перший скаче через огинь. Пак за ним скачут інші. Ий, як скачут дівки! Ани єдна не попалит голі стегна, вадь хоть лем не сохташ ся на тото скарговати. Зметелят ся над летячым огнём полотняні сорочки, блискнут білі коліна, а пастырь все пудкладує на ватру, онь дотогди, коли не прийде шор на ёго мілу вубрану скакати. А тогди, коли майкрасша, майліпша ся розбігне на янську ватру: меръкує пастырь, жебы віган вадь коліна не хопив огинь.

Скачут над огнём щастливі нучні призри ся-тоянської ночі. Верхні гор, німий ліс, дрімлючі лази пробужують ся у янських ватер. И киль дуже щастливий пастырь, та и за три дні буде палити ватру на горській вершині, из чого у далеких селах старі люди віщують богатое жниво, а педіг лем пастор найшов межи тьма, што карічку танцювали довкола огня, свое щастя.

Издалеку никаючи подумав бы-сь, же нявки скачут через огинь. Верховинська кротость переливат ся у буйну радость, бо старі у сю нуч убстали дома. Играт, валят ся у запашных травах, у цвітю літа щастлива юность. Ко знає, через кулько щи янських ватер будут годны перескаковати! Розвиднят ся, когуты піют долу у долині, коли пастырь зась убстає сам, лем трембіта из ним, жебы на ню муг заиграти то, што хоче повісти.

Перо писательськоє — послаба серсама, жебы описати угро-руські полонини. Відти треба верховинськоє розвидняня, чувствовати тоті чудисні

пахоты, вітрики, задувки, які приходять у полонину, коли минає нуч. Дробні радості и журы живота, єго сурова грозность и гнетучий смуток росплыват ся як ранна имгла перед очима путуючого у такий час. У полонинськоє рано чоловік не чує мук ествовання. Якыйсь чудесный, дотогдь нигда не чутый голос звучит у єго души. Чиста и сяточна душа, легкое сердце, повна надїї думка. И тот майунъльй чоловік ся чує як капка росы на листку.

Господи, як далеко были уди ня всякі паскудні журы, коли из чистым сирдцем и нучнов свіжостёв на губах, из студеныма ногами и веселов думков путовав ём бывало по полонинах!

***

Айбо ходив ём и на одпustы, докудь дітвак ём быв, так же невинным ня держали жоны и тігали из собов до далекої Маріяповчи (у жупі Заповч), до Унгвару, до Бешнёва,¹² у ціфровані храмы бородатых братчикув.

Мав ём єдну сродницю на Верховині, котра кождый гуд была на одпustі. Кликали ю Оленка. Скоро прийшла на вдувство. Мала красный невеликий маєток у долині Уга, айбо была все недовольна, хворяковата, дудрава. Педіг щи доста молода была, жебы окрем дудраня щи дашто іншое мож было уди вчути. Айбо вна радше

мала дяку думати все на своїх хворотах (мала їх сто), гикой на радості живота. Кулько ворожилов лем было у сусідстві (хлопам віровала бульше, ги жонам), зо вшиткыма ся добре спознавала. Сесі старі, хмураві, скупослові селяне тулько глупот поробили из моїв родачков, же того и не можило слухати. Заставили ю їсти псячое мясо (против гертиకи), пити петрушку (против тої хвороты, што у відицьких паній уздісної снуровачки знає быти). Купала ся у купели из курячок, плювали юй в очі против жовтачки, мясо из сороки варили юй на полуденок, и пуп юй олай из смирны цяпкав у очі. Зачеряла кирничної воды и фінжу вумітowała на путь, жебы на другого удейшла єї хворота. Звыкла навщивляти навечур подаль бываючых ворожилов, давала ся "змывати" воском, гола вступала у потук, на гробах сиділа, змывала звоны, пила порох из порога цирковли и плювала на кракаючих ворон, гавранув. Ножом метала у вітерницю, носила на грудёх удрізані нохті, закоповала вупавшое волося, у руздину нуч гола, до коліна у снігу уббігала хыжу, брала на ся порткы умерлого мужа и ёго калап у нуч на Сятого Юрія,— айбо хвороты єї убстали ся. Оленка уже и не знала бы была, як дале жити, кибы дакый ворожиль повів юй случайнно правду, же ниякой юй біды не є. Айбо у тоты часы ворожилі варовали ся повісти правду.

Та пак у туто добу рока, коли у долинї Уга из неба лускаючий перун глядат искрившого ся пуд землём чорта, циже в августі, Оленка організовала

одпуст до Маріяповчи. На четыри-пять днів пішого хода лежит сесе уппустовоє місто у села, и за много тыжднів навперед ріхтуют ся сільські на одпуст. Оленка заплатила попа, котрый у реверенді вупровадит уппустовых до сосідного села, наяла звонаря, котрый роззвонит вшиткі звоны, окрему штолу дустав кантор, котрый у тот динь уже скоро зрана напив ся. А уппустовим не слобудно ани єден лыг паленкы вупити перед великым походом. Заклята буде душа того, ко пе паленку, идучи на одпуст. (Назад идучи, коли душа очищена, мож уже полівити из строгым заказанём алкоголу.) Цілоє село, тоты, што ся убстали дома, вупровадили уппустовых до кунця села, землепанія ішла тісно при кресті, котрый несли у чолї походу, а коли ся роззвучало пініє, єї голос сячув май благовінним:

— О, Маріє, Мати Божа, моли ся за нас!

Оленка сись путь перейшла боса, так як и другі жоны, хоть топанкы несла у руках, та и зайды єї несли служниці.

Курит ся білый порох орсага за уппустовима, летит пініє у далекость, над темнозелині горы, над літній лучки, по запашных берегах річок ступає босый поход, жоны, хлопы, діти, не-сфарадловані у пінію, у ревности, и щи май силнійше ся пуднимат співаня, коли на пути ся близжит камняный Христос, роспнятя. Гибы хотіли дати на позур, же туй идут испуд Бескіда, идут пішо на чистъ Марії до Повчи, най ся пробудит роспнятя, кидъ бы было нагодов задрі-

мало. На коліна клякнут и співают довкола
роспнятя, тварь трічи притискнут у порох орсага,
и дотудь нико не встане горі уд подорожного
благовінія, докудь Оленка не даст знак. Сята
дівка, што несе двуїністий крест, трічи схылит
го перед роспнятєм, хлопы павіники чажко ся
напростят и йде поход дале горами-долинами,
глубокыма яругами, оstryма вступенями, через
села, де просто коло цирковли станут и слухают
службу божу уд попа — окремішну удпustову
службу. Сплят у лісі, на лучці, коло потока, айбо
не зморює їх путь, у корчму нигда не зайдут
путём, паленку у такий час не пє статочний
чоловік, задарь у кождум селі закликує привітно
до корчмы смерековое голузя вадь посыпаное
перед ганком смерековое пиловиня. Стрічают ся
из іншыма удпustовыма, што іпен так из
далекых гор идут из пініем у долины, айбо не
дуже ся звыкли соєдиняти. Розділит ся на булше
частий тогды благословенство одпusta, кидъ
булше сел буде у походї. Най ся кождоє село молит
ид Марії само за себе.

А по ночи приходит рано, повноє потячого
співу. Пробужує паломникув на приліску, при
орсагу. Оленка не дуже дозвалят ся жонам довго
протяговати: “не встигнеме на Марю до Повчи”.
Каждое встає, начим ся пробудит. Оленка из
сятого потока наберат у рот воды и так мые тварь.
А порох дороги, кал уд дождя, інші псоты не
сануют путуючых. Жоны, котрі вийшли здомю у
свіжопорайбаному и начисто вубіглёваному

шатю, добре ся помывши, по єдному-двох днях подороги поматужені, хворі, поламані. Айбо нико не лишив бы групу. Каждый несфарадловано иде дале. И зась зачинают співати, кидъ видят навстріть или дакого легіння-путника вадъ кочію. Айбо молодицї у таکий час ни за світ не поникают у любопытливі очі встрічного. И дівчата спустят очі долу перед надміру смілыми позирками проходника. Казит ся, зморює ся, ламле ся шор удпustowych, айбо нико не унылый, не прииде ани хворым у гадку додаточный спочивок, ведно иде поход, спокайні могут быти дома ся убставші: никого не лишат серед путя.

Кулько раз єм спав на запашных лазах серед ліса, пуд калапом нучного неба, вадъ при стародавных церьковцях, коло припертых ид стін павіс, межи удпustовыми жонами, дотогды, докудъ Оленка брала надо мнов старательство и тігала ня за собов по сътих містах, жебы моє юноє чоло было належно покропено сътыма водами и жебы-м дустав благословенства про муй будучий живот! Так сплят сесі жоны и дівкы, гибы дома были, у раю. У сні вшитким розгладит ся чоло, засміє ся тварь, бізувно кроткое ягнятко звонит чілінговиком у їх сирдцю. Тоты жунські багы, што поневолї нападают жун пуд час сну, на одпустах не сміют прийти. Закручині у свое шатя, склубачені, губами зимлю цюлуючи, руки на грудёх перекрестивши, сплят глубоко, без покываня, покайницї, гибы пробалуючи навперед вічный сон, у котрум зась не буде над нима дозирати ни-

ко, лем звіздяноє небо. Щи и законні мужове у такий час уddaляют ся уд своих жун, А дївки не дозволят легінёви ани до руки дотулити ся: сято, чисто, из послїдныма словами домашної молитвы на устах треба дуйти до конечного ціля, до храма сятого міста, бо іншак опусто пропаде вшитка намагава подорога. Очам не слобудно гнусность відїти, сирдцю — злое чувствовати, щи й оління-самця треба удогнати уд потока, из которого уdпустова ровта ладит начеряти собі воду. Майлїшe єї благость, Марію кликати на помуч, коли исстріят ся уdпустові ци из медвідярями, ци из вандрувными циганами. Против невірных оборонит Небесна Матірь. И як бы могла лишити без высокого покровительства тых, што удрекши ся уд вшиткого, у голодї, вуставені непогодї, вубравші чужый орсаg намісто домашного покою, босі и з побожным співом на устах идут из далеких гор у ланкастый Ніршийг, жебы ся помолили Богородици?

Кидъ даколи, пробудивши ся, пудняв єм голову над капустяным кертом сплячых уdпустовых, межи білов чилядёв, погребенов пуд єї сукнями: все лем спати, спочивати відїв єм їх, хоть як бы світив місяць, хоть як бы наблизь блищало зиркало річки, и хоть за што бы ся розгваряли літнї дерева. Из нучных таинств лем побожность не спала у сякі ночі, дакулько уdпустовых, што не годні были заспати, переберали пацюркы, гибы раховали днї, што щи ся їм уbstали из живота.

Идут-путуют побожні Угро-Русы до Марія-повчи. Приходят майхудобнійші из Верховини, из полонин, из мрякы гор, и так мізерно убраті, же чоловік ся задумує: та сесі ачий дома голі ходят? Тадьбо на одпуст каждый лішшоє шатя на ся бере. Жоны у сукнях, черленых, як мак; молодиці у жовтых, синіх, зеленых платях, у ціфрованых кестеменах; дівки из біло-румяныма лицями, пантликами, у черленых чоботях; обуть мают из кордована, церькувні павісы из чажкого шовку: як правдиві прінцезны пиля худобного верховинського люду. И вни из Руської Крайны, лем з єдного іншого, щастливійшого, газдувнійшого відика. Хлопы носят калапы из журавлім пером, из богридов, ціфрованый ѿш, ногавиці из чорного сукна, блискачі гомбічки, ранцовани чіжмы. Идут на Мадяре, у Заповч, такі хотути быти, ги Мадяре. У їх світі майбулша чистъ, кидъ за дакого повідят:

— Такий, ги дакий Мадяр!

Верховинський худобный и богатый люд различными путями вадъ держачи ся поокреме сяк приходит до Маріяповчи, Меккы Руської Крайны. Бородаті братчики у сюм храмі сокотят сятый слзычайший образ Марії.

Туй ся Ніршийг росширят, горы далеко ззаду уbstали за путуючым, за нима уbstала и Тиса, котру перейти тулько значит, як у чужу державу загостёвати. Лем синіє ся на краю горизонта токайська гора, айбо вже и ёї лысу голову не видко, лем испереду и на вба бокы всягды рунина,

плысковата земля, на котрой кидъ дагде и є грунок, та не булшый ги калап.

И вітрик, што бігне над руинов, иншакый голос має, ги веръховинський вітер: туй шелест ёго як ласканя, блага фігля, танець невісты, свірькот свірінька серед пісковитых купин, майбулше говканя на конї... а там горі межи горами великий пан вітер, кой зачне гости свою новту: втікат сперед нёго всяка сукняста смерека, потрясе ся уд нёго праліс, на задній лабы ся двигне нерухомый чорный бескід, як медвідь, и рушит ся долу берегом. Пограничному вітру годны противостати лем хмураві горы, а туй на руинії поставит ся против вітру кажда нїжна березка. И лучка лем ся мало начепарит, як волося дітвака. А тополі ся розгойдают, вказуючи свою зграбность.

Рай туйки. Краина щастливых людий. И не знати, чом ся на америцькай земли стрічат тулько вувандровалых людий из Ніршийгу?

Нешастный веръховинський люд, што прийшов туй на повчансъкай одпуст, не знае што ся доста набажити чудесами заповчської землї. Ий, кибы муг уднести на свою камняну зимлю сись жовкастый россыпчастый пісок, тоншый ги ёго мука, из котрої пече собі хліба! Не чудо, же и Марія любезнійша у Ніршийгу, гикой там горі, межи голима горами. А за повчансъку Марію так каже народна повірка, же тога майправдива межи вшиткыма мадярськыма Маріями. Ото правда, же раз писала юна безучлива новинка, же звонарь

ковдоші і торговці знают, же сись динь, сеся віра — жерело їх заробку.

По сятуй службі, яку народ слухає, упавши на коліна, Оленка дає дозвул, жебы настав час забавы. Хромі вже зачинають чувствовати, же наполы ся вуздоровіли. Сліпі зачинають відіти. Хворі на падачку веселшають. Терплячі уд ран, язв, трясучі ся на земли, паралізовані, яких привезли у кочиках на чудодійну службу, вшиткі чують удлегчання. Ко не знає, што того віра, най пуйде до Маріяповчи на одпуст.

Жоны вертають ся домув, несучи пуд сирдцём зачатый плод. Дівки набізувно ся уддадут. Журы ся уллегчили, смуток пропав. Старі хлопы помолоділи. Діти ся вуздоровіли. Дорогым хворым, што уbstали дома, стало легше. Милі ся вернут. Сердця ся розвесилят. Каждый, ко має даяку біду, у Маріяповчи годен найти лік. Лем Оленка нїт. Нашто бы чекала на одпуст на будучий гуд, кибы ю вже нич не боліло?

Змучений, притихлый, тече народ ёсти-пити. Пилує каждое domu. Айбо тепирь уже рідко співают. Павісы чажі стали у руках. Ногы ватіють. Ковдош, што ся тяг по земли, стає на дві ноги и сідат на желізницю. Попы рахуют дарунки. Молодицї, дівки беспокойно сплят у пути. Штоська їм ся бажит, чого гріх лишили у Повчи.

Єдна жона, котру довго пудозрівали, же звела мужа zo світу, по однусті повчанськум уддала ся.

Принесла из Повчи свічку, котру посятили, и щастливо жили до старости.

***

Из приходом яри охляльй уд зимушного голодованя, майже ватійочый на сонцю, из схудлыма дітьми, жонами, вукукне Угро-Рус из свої хыжки, верже крест и йде ид попови, жебы ся зазвідав, ож у сюм році коли ся зачне великий пуст. Ищи ледвы вернувши ся из тріскучої голодної зими, уже новым тілесным карам хоче ся вуставити богобойний Русин. Бо уд порядочного держаня великого поста и уд Великодня, за ним слідуючого, буде зависіти щастя будучого года.

Ярь приходить у Руську Крайну несміло. Сурові князі зими, сніжні горы чажко попушають из свої власти. Часто до Великодня закрывают сніг поля, ліссы, дороги. Німota, закочанілостъ видит ся вічнов, докудь накониць вуспит ся медвідь межи горами и конечно лишит свою гавру.

Айбо ярь туйки не пахнуча травами, душу радуюча, лагодна поява, ай ищи єден дикый неприятель, который як розбуйник нападе на ментовавшого ся уд зимушных морозув сигінь Угро-Руса. Рікы ся здуют уд горського снігу, села из собов понесут. Орсагы течи зачинают. По ярках, долинах бесконичні воды ся валят. Каждый гуд вертат ся повінь у Крайну Русинув.

Ярь не несе співанки, напротив: надлюдський гарц. Ледви ся вернувший ід собі из завмертости народ на живот и смерть веде бой из диков водов. Тото множество малинъкых річок, котрі украшают Руську Крайну стріберными пантликами, у ярній час — ипен тулькі здуріті шаркані. Невірный Попрад, котрый итак охаблят Мадярську краину, закрыє долину водов. Ведно из малыма спішськима валаликами, терплят и русинські самоты. Кучерявый Гернад,¹⁴ што подобный на скрученый жунський волос, Лаборець,¹⁵ Латориця, Уг, які валят ся долу межи горами из дикостёв прадавных Мадярув, гибы зась требало зайти Мадярську краину, мараморошські ледово-студині зиркально-діамантово-світлі рікы Изя,¹⁶ Вышава,¹⁷ Тересва, и Тиса (што там щи ги дітвак лем, зачинат ся онь из перелаза людоїдув Татарув, жебы дустала шаленый розбіг на свуй далекий путь), на яри знают ся россердити на тоты деревляні церьковці и хыжкы из соломляными стріхами, што прячут ся на їх берегах. Пажиті, слабі лісикы, та и скалисті береги скриплят, пукают уд мускулов малых річок. Так бігнут межи горами, як гонці. Ко знає, што їм ся снило у зимушнум снї, же так дико ся пробудили? Друбні токи Берега, украшеного рыбами, медвідём, виняным грэном и жолудями: Піня, Дусина, Визниця, Стара — вшиткі чорты, котрі уд соток тысяч Русинув хотіли бы забрати їх худобство. Панство Шенборна, такое великое на сих відиках, як даякое княжество (даколишний

маєток Раковція) легко ся може оборонити гатями, сулаками против валячої ся води. Айбо сигінь Угро-Рус лем стоячи на колінах може оборонити свої села. Булше сніга нападало сю зиму, ги звикло було: двадцять русинських сел має за того заплатити. Велика потреба є у такий час на всемилостивого Бога, единственного покровителя русинського народу.

Із тріском, гуком идут води. А чий гора не лем на того добра, жебы мож на нії из возом уцабати, но тата сама гора спустит долу и вуз, и ріку. Не є такої полонини, из котрої раз навсі бы зыйшла вода. Зыйде баба-зима з воза, легше шпіцям буде. Из паводками и пуст минає, котрый за сорок днів держав. Пуд великым постом не потребляє Угро-Рус ани яйця, ани масло. На сухум увсянум хлібі, капусті, цибули чекат того рано, коли наконіць так може поздравити сосіду:

— Христос воскрес!

— Воистину воскрес! — учує на удповідь.

На Великденъ ся вшиткі добрі напакуют. Пуп посятит шовдарь, паску, яйця, котрі у кошариках принесут у великоное рано до цирковли. Пак вшиткі їдят, бо на Великденъ ся треба добрі наїсти, обы было на щльй гуд. За три дні держит Русин Великденъ. Посидькує, поліжкує, ги даякий князь. Росслаблят ся газда уд палинки, моложава спознає ся из цімборами и цімборками, легіні поливають дівок, стару бабу тягнут ид колодязю, малу дівочку скуплюют у потоці. То щастливый сись люд на Великденъ! Всягды відіти

по діточому весилі тварі, біліють ся полотняні сорочки жун, свіят ся очі, співанка просить ся на уста, Іван, Василь, Андрій, Юрко, Мигаль ведно играют-співают из Марійков (кажда друга русинська дівка Марія), Анцёв, Оленов, Софієв коломийки. Сесе четыриверші, котрі происходят гибы из Коломий, из Галичины. Любов, фігля, пудсміх характерні про сесії народні співанки. Єдна из них, приміром говорить, же “два голубы воду пили, двоє сколотили, бодай тоты не дожили, што нас розлучили”. У коломийці скрытый менталітет сёго меланхоличного, глубоко чутствуючого народу, дух котрого находиме у творах истинно народных руських писателюв.

Лем прочитайме Тараса Бульбу, незабытноє повідання Гоголя за козакув, у сюй майправдивійшуй малоруськай книжці найдеме вшитко за нашых Угро-Русув. Окрем немилосердности. Тота ся убстала там за Карпатами, котрі навікы розділили їх уд соплеменникув.

По Великодню зачинат ся робочий шор. Зась чути пастырську трембіту, што була тихо, земледілець из родинов переселили ся на поле, бокораші ся ріхтуют у далекое плаваня, дриворубачі валяют праліс, на лучках збирают тоты травы, уд уд пахоты котрих так далеко скриплят возы фурманёшув, же и за горов чути їх, газда зверг губаню, холошнї, жона му в сорочцї, боса; ледвы вбратьй рушат ся люд из своих сел, де окрем попа убстают лем даже старі люде.

***

Yдавнійших часах і сільські Жиды на сих відиках любили земледільську роботу. Жоны ся брали за чепіги, а дівки копали, хлопы орали-сіяли, у лапсердаках, из довгыма кривульками коло вух. Докудь галичські великі рабини, котрі цілком держат у своїй власти тутишноє жи-дуство, на релігійнуй основі не заказали Жидам земледілство. Бо амгориць (ам-гоара, земле-ділець), пудля великих рабинув, не годен быти кроткий, Богу мильй чоловік. Ипен так заказано Жидам занимати ся ручнов роботов, ремеслом. Пудля сих великих рабинув, Жидам яло лем тор-говати, гроші зычати, лихву зберати и паленку варити. Жоны без діла посидькуют, у конечнум случаи дітий родят, айбо нияков хосеннов роботов ся не занимают. Зато погардує Угро-Рус Жидом, так же видят ся сесі два філі вічными неприяятелями зведеными вєдно туй, межи горами. Хоть як не годні полівити у свою взаимнум презирательстві, не могут жити єдно без другого. Угро-Рус у всякум клопутнум ділі майнавперед прииде ся ид своему сільському Жиду порадити. Любім ся по братськы, а рахуйме ся по жидуськы — сяк голосит русинська посло-виця. И сись ид земли ся приліпляючый народ цінит Жида за розум и до світа валушность, хоть знає, же дорогі гроші будут тоты, што уд Жида

позичит, и так май дячно ид нёму ся оберне, гикой у варошську позычкову касу. Сесі хмураві бородаті, в островирьхих шапках, у партічкастых бундах из лишкы, Жиды, серед которых много рыжкастых через їх хозарський происход, пануют у селах, ги даякі началники. Зато, же все мают напоготові гроші, держат у своих руках селянина. А же селянин приходит ся ид ним порадити, вшитко за нёго вучитают, як из отвореної книги. Жид цімборит ся из вармедъськима панами. Ручкат ся из солгабировом, має адвоката у вароши, покровителя у суді, у всякуй біді порадит му великий рабин, жиє тайны повным животом за запертыма дверима, віра ёго зложена, родинное житя сятое, справованя ся смілое, рішительное и скрытое, серед пограничного села вун силный, твердый, всевластный. Но та як бы не пановали над сим смирным овечим стадом? Такым языком говорят межи собов, который нико не розуміє, їх сята повні тайны, їх закрытость просто поражаюча. Який бы великий процент не обіцяв селянин, у суботу Жид не даст гроші. Желізна рука побожности изопре ёго лачность. Чудні, розмарні дівиці, котрі ся вберают по своїй моді, розцвітают из года на гуд, таинствено ся уддаают, босі нигда не ходят, послушно слідуют росказам своего мужа, особені ества у маштални, противо Русина, што росте у общих яслях. Красні сюды Жидки, білявки сївера, попілясті барны погранича, гурнячки из палючыма очима, ебенові розмарні галичанки. Пламінисті, по-

слушні и бабонно віруючі. Айбо їх ярь скоро
удлетит туй, меже горами. Пуд шмінков хляне-
вяне ружа їх чола, закрытый и смутный живот їх
не пустит ани лучик світла в имгулу їх душі,
сирдцём ачий нигда не люблят никого, окрем
дітий своих, мужа видят лем старшым аваль
паном над собов, кучерї свої скоро исстрыжут, и
за тым настає кажданна сірость.

У моих путованях відів єм сих сільських
Жидок, як сидят безділно на порозі хыжі, у своих
таркастых платях, из заспаными очима, у
розмореных позах, як ублишині чувствительности
ростини. Врищит стара, гикой мачка ся краде
дівчатиско, дітий несе на пличох, на руках
молодиця, а на оболок дробіжного бовтика вадъ
корчмы грозно вукукує черленобородый газда.
Сесі люди ани в гадці не мают, же вни жиуют у
майкрасших відиках Мадярської краины. Живот
минас над нима, ги молитва їх, котру морконят
несвідомо, не задумуючи ся.

Ярній дождь, што блискачыма капками
спадує из смерек, не видят они. И не чуют
великанськое бучаня мряк и вітру над Бескідом.
Щастливо-смутный осінній дождь (на котрый єм
раз довго позирав туй из оболока єдного ста-
родавного землепанського быстя) не заманит
Жидок из очима лем навонок млінными у ры-
царські каштелі задумчивости, на любовні ор-
сагы, закрыті дождяным фатёлом и черленым ли-
стопадом, бо вни сигіньчата ани буквы избулша
не знают, через котрі ото буквы бы годны были

трафити у бировань поетув. И не здогадуют ся вни, які заманні світы простерают ся за їх корчмами, за їх стухнутыми спалнями, за їх дымняными кухнями! Як спужено позирали даколи у мої очі, коли-м говорив їм за сны, які і сам я вучитав из давных-предавних книг у корочках из свинської кожи, у землепанськум обыстю єдного мого чудака-знакомого, туй, межи горами! Из яким сомнівом, недовірієм внимали моим словам, коли щи у романтичнум маскараднум шатю молодости путовав єм сёв верховинов, быв єм ворожиль и быв єм моряк, што переплавав по сімох морях,¹⁸ айбо ани єдна сільська Жидка из сёго відика не убстала у моюй памяти, котра бы повіровала была даколи моим маннисто ся сыплючим словам. Замовкали, ги потя, коли вчує фальшивый вабик, котрым го вабит птицярь. Втікали у свої пахнучі бішалмов кумнаты, ги серна у лісі. Путник из спущенов головов ишов дале и не знов, де зробив хыбу. Педіг лем тулько вшиткого, же у сюм відiku жони не романтичні.

Угро-Русин хоть лем лігат на свою голу зимлю, мече ся на свої студині ярі, курті літа. Око-в-око видит свою прекрасну осінь, яка ги єден німий прадавний храм стоїт на горах, звучит далекым ехом. Русин ночує у лісі, лежит в отаві, видит вставати сонце, вандрує ведно из місяцем, котрый путує над горами. Звучит мелодія літа, на далеких верховинах карічка дівчат співат щастливу співанку:

Світлый Сятый Яне,
засвіти на мене.
Через ватру скочу,
здравля всокочу.
На другого Яна
буду вже уддана.

Кочію путуючого у літнай ночи далеко допровожує мелодія. И повтарят ся пуд кождым вирьхом темного Бескіда, широкого Вігорлата, у глухих лісах и на просторных полонинах.

Тепирь я си заспіваю,
тепирь ми ся хоче,
тепирь моюй головоныцї,
нико не клопоче.

Коломыйки мої любі,
де я вас подію?
Зберала-м вас в лісах-горах,
по полю россю.

***

Aвтентичного Русина мало знают у Мадярськай краинї, зато так мало приятелов має сись нещастный народ. Рідкий чоловік зайде межи непроходні горы, їх вароші сут далеко на

сіверї (Мункач, Унгвар, Мараморошська Сіготь), де не має даякого діла низинний Мадяр. И у варошах не дуже мож їх спознати. Як чужий приходить Русин на тижднёвый ярминок, у клопутных ділах, уволаний на суд, и ледвы чекат тоту минуту, коли ся може вернути межи свої вольні горы. У вароши жиуют лем попы, Русины ногавичники, котрі ся много всякого навчили у світі; попы нераз заграницні всеучилища навщивляют, люблят до Санкт-Петербурга, до Москви ходити, бо уд Сятого Василія у Мункачи вшитко ся научили, што милостивий монах знає; інша інтелігенція поварошіла, тратит свій верховинський характер, айбо утцюзничу свою нигда не забыват. Заговори из Русином хоть в Америці, хоть у Будапешті, послухай жаду ёго потеплілого сирдця: у нюм на главнум місті стоїт ёго вутцюзнина, ёго малоє полонинськоє село, де межи тысячов чажоб, у худобности жиуют ёго добродячні браты. Каждый Русин одно хоче: раз прийти дому, бо издалеку ліпше, ги коли дома быв, видит горы, чувствує ліссы,никає на поточки, слухає трембіту, чує пахоты рузданого верховинського вечора, мацає сніг Бескіда. Сесії трафивші у великі вароши Русины нигда не могут повіровати, же и у варошах знают бывати щастливі люде. Ненавидят житя у клітках камняниць, шкода їм тых людий, што не віділи вирхню Тису, вадь Лаборець, чудуют ся, же мож жити и без того, жебы ночовати літну нуч на полонинськум пашкові. Не є у великум вароши такої заманы,

цифрованої злуды, звучної музики, про яку забыв бы Угро-Рус свою навонок невплодну, айбо из горячым сирдцём утцознину, ёй дівчат у самуй-саминькую сорочці, ёй хыжок пуд соломлянов стріхов. Молоко и жентиця лем у горах, на полонинї такі, ги треба. Співанка лем пуд Бескідом родит ся з цілого сирдця. Черлині чіжмы лем туй дубкают так, ги нигде, на ногах молодиць. И богобойность, чистота, чистъ жис лем у сирдцю наших Русинув. Як бы далеко не трафив Угро-Рус суд братув своих, нигда не годен на них забыти.

Айбо и тому случайному путнику, котрый лем раз вадь пару раз прииде на сївер на ловы вадь через нуду з живота, рушит ся горі, все горі межи горы, докудь ся они не росступлят из ёго путя — зарыє ся му у память образ Русина, ёго домовины. Бо не мож забыти народ, жиочый у Пудкарпатю, не мож забыти тоту богобойну худобность, предивноє задовольство, такой єдинственный ціль тутишного живота: самоудріканя. Издалеку щи май ся видят сятыми сесії неумагливі, тихого слова, понижені люде, мирні жоны, мудро никаючі пувоком старці, тихого характера діти. Гибы нич не зазнали из живота, лем переходят ёго тунелами, жебы пак вуйшли десь инде, далеко, поза границями бытя, де найдут свуй правый живот. У бабонах, у снї, у дымі кадила и, нажаль, в омамі паленки, перелітат дикым потятём їх куртый живот. Щи и тоты измежи них не знают, якої фарбы и як довго держит живот, котрі покушали світа. Бо такой дому пилуют,

начим докунчили свої діла у чужині. Русину не прийде у голову, жебы ся переселив из той землї, де ся родив. Педіг стрічав єм ся из нима за Дунаём, на виннищах Бадачоня, де пудъязовали грозно, убкоповали. Малёвистый росспіваний добродорячный руй дівчат, котрый через тыжденъ пиловав летїти дому, межи свої горы. Відів єм іх ся купати у Балатонї у довгых сорочках, фіглюючых, щастливых. Ани єдна ся не уступила другуй, ани єдна не вчинила ненравность. Єдна за другу поимавши ся спали уночи. — У Низинї на жниві у юліо через гучаня молотачки зазвучит даколи їх нетамошня співанка. Білявки Марї понижено молотят шеницю мадярського газды. Роблят ул скорого бріженя до пузднёго вечора, як у Біблї. Пак зась лем летят дому, не прийде їм у гадку стати у постоянну службу. — Як мине ярній паводок, на кривулястуй Тисї появляют ся мараморошські Русины у черленых портках, котрі майстучні и майдужі межи гурняками. У стрепехатых шапках, хмураві и без співаня, такой як монументы стоят на своих бокорах, котрі зачали плаваня на Вирхной Тисї. Сесї черленопорткаші, Гуцулы, майліпші лісорубы и майсмілі бокораші: з орлиным носом, чорні люде, хмураві, ги быкы, дуже силні и рішительні. Сесе окремішний горський филь межи кроткыма, из похыленов головов, ишыма Русинами. Пудля научникув, не чисто Русины. Помішані из Волохами. Тихо и хмураво спльвают долу Тисов до кунця, пак пилуют и вни дому, межи по-

лонины. Бо и сесї люде не годны быти без своих гор, пралісув, ани за які богатства Низины.

***

Yд лісоватых Карпат, уд сїверної долини Попрада такої до Роднайських полонин у Румынії тягне ся Руська Крайна. Се tota кривуляста границя, котру на сїверї рисує ланц Карпат на мапі Мадярської країни, сесе утцюз-нина Русинув. На сїверовостої жиуют они, межи сировыма самотныма горами. Дакулько желїзнич-ных ліній излучат їх из материнськов краинов, айбо ид Мадярщинї приліпляются безусловно. На югу, де бережський кончик пограничный из Сукмаром и Ніршигом, айбо и горі пуд Бескідом, при Верецькум перелазї, по дїтвацькы гордый сись народ, же принадлежит ид Мадярщинї. Мадяр жиє у їх свідомости як богатый добробытный родак, покровитель, хоть давна мадярська держава ледвы дашто робила на їх хосен. Їх лїсы, їх пасла забрала, ловицькым законом допустила, жебы дикі свинї из панських лїсув пустошили їх мізерні поля, солгабирав заставляв їх ставати на колїна, кидъ зазвідали ёго имня, їх школы бізовала на неукых, наполы образованных учителов, притискла податком. А народ все вір-но стояв при мадярськости, хоть доста го чало-вали руськым рублём. Раковцій, Кошут бізовали

ся на сись народ, коли розвивали свої заставы, и не убманули ся. Проливав свою крыв уже из Бочкаём,¹⁹ и проливав крыв, гет избіднів пуд час світової войны, што много літ пустошила ёго нещастні села.

Сеся краина — смерековый вінець Мадяршины. Сесе єднинъкоє місто на світі, де живут добрі приятелі Мадярам. Ци удячит даколи Мадяршина сюй малинъкай краині за ёї самопожертвовну вірность, не опадаочу надію?

(1918)

Вандрованя Тисов²⁰

Герб Уточі
пудля *Pallas Nagy Lexikona* (Bp., 1897)

На дарабі текло спокойноє, тихоє житя. Помалы навыкли съме на тото, же іншого дїла не маєме, лем поліжковати на середині дарабы и мирно убниковати проплываючі краєвиды. Ріка все май помалы текла, гибы вже зморила ся була уд свого скорого горського бігу. Все май рідко ся трафляли скокы и Яно годинами дрімав коло опачини. Лем пес позоровав, и кидъ ріка крятала межи берегами, острим бреханём розбудив газду. Яно тоды все погладив ёго бундастый хрыбет и повів му похвалное слово.

Юрко Брінгай, што допосюль все майбуше дрімав, раз прийшов из ідеёв и каже пану Ціркалому:

— Хоть бы съме мало вадасили на выдры. Читав ём раз, ож на Тисі сут выдры Я щи дотепирь ани єдну не відів..

— Прийде и на тото шор. Як изыйдеме на Низину, де бесконечный сїтник, мочарі окружают ріку. А туй на Верховинї лем легенды ся родят над Тисов. Айбо зато рясно. Видите тоті розвалины замка на вириху горы? Сесе хустський замок. Ото значит, же съме вже в Угочі, котра не корунує.

Сеся жупа майменша у державі, айбо вчинила ся перед всіма вістна своёв ролёв у приказцї.

Як каже передай, угочанських посланикув нигда нико серъёзно не брав на державнуй громадї. Угочанських тото мерзило, ани повісти не мож, як. Айбо и правду мали. Што вни винні были то-

му, же їх жупа майменша у державі? Чом їх лїніві предки не змагали ся лїшче, жебы заняли булше из вольных теріторій державы, хоть лем тулько, як жупа Бігар?

Достойні уточанські посланики наконіць тым ся вумстили, же все стояли на іншій думці, гіккої їх колеги-посланики из других жуп. Ци мізерний, маловажний вопрос стояв перед державнов громадов, ци важкий, значущий — уточанські посланики все мали свою окремішну думку.

Стало ся тогди, же Фердінанд I. искликав до Ракоша²¹ державну громаду, жебы там зазвідав посланикув: ци пристали бы, жебы го коруновати на мадярського короля? Уточанський посолник на сесе нараз пудхопив ся горі и тогди сохтованим деяцьким языком²² проволав:

— Ugocsa non coronat! Уточа не корунує!

Се тогди так прилипло на уточанську жупу, же нигда нияка сята вода го не змые! Кидь даколи дагде трафит ся, же меншина силов-гвалтом се-реніт на векшину, нараз припомянут приказку: Ugocsa non coronat! Што у перенесеному смыслі и так мож розуміти: Уточа нич не значит!

Туйки вже Тиса робит ся ширша. Великі горы удаляють ся уд єї берегув, и все рунійшым відиком тече она.

Руини хустського замка, уданого королём Жігмондом у залуг, смутно позирают из виръха горы на росширюочу ся долину Тисы. Добрый король Жігмонд, ачий, удав бы цілу державу у залуг, кибы паны му не сперали. Много раз быв у

притиску из грушми, и тогды не довго раздумовав, як из того вуйти. Раз пуйшли у залуг тринаццять спішських варошув, пак хустський замок и мало не цїла жупа Мараморош, котра з булшої части королю принадлежала. Пузднійші королі пак ледвы бировали вукупити назад заложинї вароші.

На Низину

Єдно рано, коли съме пристали пониже Винника, жебы купити мінаж на далшое плаваня, пан учитель Ціркалом каже:

— Хлопцї, приближаємся ид Низинї. Горы тепирь будеме відіти лем из лівого боку, а помалы пак и totы пропадут.

Юрко Брінгай из Піштом Чаканём пуйшли в експедіцію на мінаж. Вернули ся из повныма кошарами и приказовали новини. Туй люде вже вшиткі говорят по мадярськы. Пуд мостом много дараb приязано, а на биризї рікы млипарьчики бавлят футбол. Из лівого берега зарыват ся у Тису малый Тур, оспіваний Петевфіём. Се туй вжс сукмарська границя. Приближат ся Ніршийг из його просторными шашовинями, из мертвима корытами Тисы. На берегах всягды озера, лаповы, што ся убстают по тисайських повінях.

— Туй правлят майлішшу масть на баюсы, вилоцьку, — повів пан учитель. — Пак коли вуростете, може и вы будете ёї потребовать.

му, же їх жупа майменша у державі? Чом їх лінії предки не змагали ся ліпше, жебы заняли булше из вольных теріторій державы, хоть лем тулько, як жупа Бігар?

Достойні уточанські посланики наконіць тым ся вумстили, же все стояли на іншій думці, гіккої їх колеги-посланики из других жуп. Ци мізерний, маловажний вопрос стояв перед державнов громадов, ци важкий, значущий — уточанські посланики все мали свою окремішну думку.

Стало ся тогди, же Фердінанд I. искликав до Ракоша²¹ державну громаду, жебы там зазвідав посланикув: ци пристали бы, жебы го коруновати на мадярського короля? Уточанський посолник на сесе нараз пудхопив ся горі и тогди сохтованим деяцьким языком²² проволав:

— Ugocsa non coronat! Угоча не корунує!

Се тогди так прилипло на уточанську жупу, же нигда нияка сята вода го не змые! Кидь даколи дагде трафит ся, же меншина силов-гвалтом се-реніт на векшину, нараз припомянут приказку: Ugocsa non coronat! Што у перенесеному смыслі и так мож розуміти: Угоча нич не значит!

Туйки вже Тиса робит ся ширша. Великі горы удаляють ся уд єї берегув, и все рунійшым відиком тече она.

Руїни хустського замка, уданого королём Жігмондом у залуг, смутно позирают из виръха горы на росширюочу ся долину Тисы. Добрый король Жігмонд, ачий, удав бы цілу державу у залуг, кибы паны му не сперали. Много раз быв у

притиску из грушми, и тогды не довго раздумовав, як из того вуйти. Раз пуйшли у залуг тринацять спішських варошув, пак хустський замок и мало не цїла жупа Мараморош, котра з булшої части королю принадлежала. Пузднійші королї пак ледвы бировали вукупити назад заложинї вароші.

На Низину

Єдно рано, коли съме пристали пониже Вислока, жебы купити мінаж на далшое плаваня, пан учитель Ціркалом каже:

— Хлопцї, приближаєме ся ид Низинї. Горы тепирь будеме відіти лем из лівого боку, а помалы пак и totы пропадут.

Юрко Брінгай из Піштом Чаканём пуйшли в експедіцію на мінаж. Вернули ся из повныма кошарами и приказовали новини. Туй люде вже вшиткі говорят по мадярськы. Пуд мостом много дараб приязано, а на биризі рікы млинарчики бавлят футбол. Из лівого берега зарыват ся у Тису малый Тур, оспіваний Петевфіём. Се туй вже сукмарська границя. Приближат ся Ніршийт из його просторными шашовинями, из мертвыма корытами Тисы. На берегах всягды озера, лаповы, што ся убстают по тисайських повінях.

— Туй правлят майлішшу масть на баюсы, вилоцьку, — повів пан учитель. — Пак коли вуростете, може и вы будете ёї потребовать.

На дарабі було вшитко у майлішум порядку.
Из поселеня дакулько школярів прийшли на берег нас навщивити. Они были из Сукмара, и мы їх погостили у нас на дарабі. Пополудне, як єсме ся из нима удпрощали, довго нам махали из берега.

Яно накорманёвав дарабу на середину ріки. Мы ся одушевили, милуючи ся тихыма краєвидами Низини у світлі западаючого сонця. Сімтам дикі птиці пудносили ся из ріки, из далекого шашовиня раз-по-раз зачув ся смутний голос бомкача.

— Сесе властно малинъкоє неуказное чорное потя, бомкач вадь бұкавець, — повів пан учитель, — лем голос у нёго такый страшный.

Росклали съме огинъ уд комарув, и коло ватры нам дале приказовав наш добрий капітан.

(1910)

Країна Раковція

Куруц-піалташ

Синя кавка

Давно того было, коли дітий Раковція у Відню воспитовали, и капитан гроф Шолтик дінь-нуч не стулив очі, меръкуючи, жебы Мадяре не змогли ся помочи дітём Раковцієвим втечи дому, на солодку вутцюзину. Єден осінній дінь перед воротником цісарських палат появився якийсь чоловік из довгым волосем.

Старий мав волося звитое у контю, як куруци-гайдуки звыкли носити. На твари и на чолі мав глубокі рубці уд давных ран. Ой, знали добрі у Відню сякых людий из завитым у контю волосем, из рубцями на лицах, ищи из тых далеких часув, коли вни молодым горячым бетярями были и довкола Відня на конёх ся носили...

И на старум чоловікови нараз было відіти, же замолода на конёви ся носив и саблю знала ёго рука держати.

— Што бы хотїла твамость? — зазвідав хмураво воротник у медвіжуй бунді уд старого куруца.

Старый изняв из головы ховпак, коли хотів имня князово вуректи:

— Дітий Ференца Раковція глядаю.

— Не мож из нима говорити, — каже воротник. — Не слобудно їм ставати у бисіду из вшелякыма людьми. Молодое панство туй сут в арешті, — додав шепчучи воротник.

— Ёй, боже-пребоже! — заморконів старый.

— Тадъ я у їх нянька служив, придворный челядник быв єм. Раковція придворный чоловік!

Так вуголосив старега и напростив свуй зогнүтый хрыбет.

— Ипен зато добрі буде, кидъ твамость удсюль чимскорше вутратит ся. Щи добра сериньча, же нико сесе не чув, бо вже бы твамостя ймили, — каже воротник и вже друлят старого вон из палатної капуры.

— Чекай лем! — загойкав старый. — Лем най уddам тово, што м принюс молодому панству из далекої Мадяршины, из мункачського замка, из маєтку їх няня.

Испуд острямбаного сірака вухватив тайстру, дуже меръкуючи розвив, задів руку вдну и штоська вутяг из ний. Малинькоє потятко из блискачыма очкам, якое в околици Мункача синёв кавков называют, а инде марушков вадъ сойков. Из того знатоє, же кидъ му надсічи язычок, та мож го навчити говорити даякі слова.

— Сесе потя принюс єм молодому панству. Як будут ся пополудне у саді бавити из лоптов, дайте їм, пане воротнику. Набізувно ся тому зрадуют.

— Добрі, діду, лем идіт уже гет! — повів воротник и вудруляв вон из капуры старого куруца.

Такой тот вечер уже была синя кавка у хыжи Раковціёвых дітій. Поклали ю в золоту клітку, а клітку на стіну завісили. Не творили ся на потя, а вно собі тихо ся счутило, зобак пуд крыло заділо.

Капітан Шолтик цілый динь учив дітій. Удрана до вечора сиділи за учебным столом. Лем на-

вечур уже лишив їх самих капітан и вуйшов из хыжі.

Сидїли при столї, змучені уд науки, головы на долонї посхилили, лем на тото ся стрепенули, же вчули якийсь чужый, дотепири непознاتый голос прозвучати у хыжи.

— Рраковцій! — повів голос.

Діти спужено поникали єдно на другое.

— Рраковцій Ференц! — повторив голос.

Діти пудхопили ся на ногы. Голос звучав изгоры, из того боку де вісіла клітка.

Тото синя кавка говорила.

У туту минуту вступив удну воспитатель дітий, капітан.

— Заклятое потя! — загойкав. — Нараз єм думав, же не опусто принесли го из Мадяршины!

Скоро отворив оболок и вугнав потя вон.

Синя кавка вупірхла из клітки, а діти так позириали єдно на другое, гибы того быв сон.

А вночі їм ся многораз приснила синя кавка.

Дись понад рано гибы зацоркало потя на оболок и чудным голосом повіло:

— Рраковцій!

Воспитатель дітий фурт пудвартовав потя, айбо нигда не годен быв го застрілити.

(1915)

Дюла Лукач, писатель и посланик, росповів ми раз легенду, же маєток Раковція закляття стражує. Стражує, жебы сконфіковані статки не могли ся убстати в єдных руках. Кулько фамілій вадь у дарованя, вадь у наслідство дустали каштелії збіглого князя, кожда вугыбунала, перервала ся по мужській лінії. Маєток князя, трираз та-кий великий, ги хотькотрое німицькеє герцогство, вандрує из єдных рук у другі. Закляття лежит на каштелях, замках, прекрасных зимлях. Каждому новому пану заберат сон, апетит, дяку, докуль єден красный динь не задуркат ид нёму смирть. Так вартує закляття Раковцію маєток. Ачий через сесю легенду, а може из даякої другої причини, єден дуже великоможний австрійський герцог, котрый тепирь бирує князёвима маєтками, свого единственного сына Мадяром воспитує. Ачий и в чіжмах из острогами заставлят ходити молодого герцога... А може так урве ся все-моцна сила того страшного закляття?

Нагода так допаровала, же скоро по тому, што-м учув легенду, путь муй повюг ня на Горні Угри. Там, де сут Раковціївы маєтки. Докля же лізниця из рунозвучным дуркотом несла ня через руини, и ліссы, и горы, легенда не лишала ня ани на минуту. Засіла ми в голові, коли-м на оболок розниковав краєвиды, завиті в осінній фатёл, коли горы, як скачучі великаны пропадали на досягу ока, и вітер, там вонка, гайдав порідлым листём корчув и дерев, гибы помахуючи моим думкам.

Осіннє пополудне дрімотним зунованем лігало на хутарь. При черленых, малёвистых осінніх образах ачий нико не втамав бездячні хмары, што из сіров зажуров бігли ведно з нами горі на нібі. А хыбай зунованому путнику скорої желізниці не вшитко єдно, ци сесії зимлі, по котрых інженеры потягли желізну дорогу, были даколи Раковція Ференца, ци даякого Кіш Мигаля. Главное, обы чимскорше дуйти на штацію, куды ся намірив. И так я довго быв насам из своима думками.

Надвечур — ищи все везли съме ся Раковцёвым маєтком — єден старый пан сів на якусь куртуй малуй штації. Прості, накручіні баусы, весилі, спокойні очі, шатя и держаня ся нараз прозражовали відицького пана-газду, котрый пештську скору желізницю, вступившу у ёго вутцюзину, ипен так своёв держит, як тоты четыри коñі, котрыма ся звык туй по калных путях возити. Из наивнов неувіреностёв роззвідовав ся за пештські новины, хоть жеб ёго плаща роздував ся уд будапештських новинок. И коли послухав, помахуючи головов даякі новины, котрі я и сам лем из новинок прочитав, перейшов ём на легенду, што занимала мої думки уд полудне. Ци правда, же є заклятя, котре постигне хотъде у далекуй чужині владілникув статкув покойного князя? Ци годна вдарити тата зотліла рука, што колись держала майславнійшу саблю Мадярської краины? Легенда, котра заставляє каждое мадярськое сердце задуркати силнійше, тогды бы была красна,

аж бы правдов била... Відь у горячости своїй
ищи гуршое уд сёго звыкли съме желати!

Старый муй собесідник засміяв ся и удклоп-
кав попіль из цігара.

— Правда, правда, дашто у тум є... Айбо днись
уже порядно и не мож знати, де зачинат ся Ра-
ковцю маєток, а де ся закончує. Географы, мо-
же и знали бы закраяти границї, а мы, тутишнї,
уже не дуже знаєме. Уд утця так єм чув, же тото
лем єдна часть великого панства, што мы тепирь
называемаєме маєтком Раковція. Правда, така часть,
которов бы ся задоволив хотьjakий худобный чо-
ловік. А позусталоє ся роздробило. Сёму ся впав
дарабчик, тому ся впав. Из множества дарабчи-
кув уже и сам князь не знав бы скласти свою ве-
лику властность, што была майбулша у корольс-
тві.

У молодости и я сам служив у єднум маєтку
Раковція. Тó красный маєток быв! Не великий,
а чий ани пятьсто голдув не мав ушиток, айбо та-
кого маєтку и у снї газды не видят.

Быв на нюом пашкув, лїс, ораниця. Воды Уга
ипен на серединї ростинали маєток. У центрї
газдуства быв каштель, вулагодный, из велики-
ма хыжами, из просторными верандами, из кух-
нями, пивницями, такой як давні майстры знали
збудовати.

Туй бізувно муг бы ся поселити и сам король.
А тот, чий маєток быв, не бывав туй. Гроф Ген-
рик Фелзенштайн, так ся кликал газда. Добрый
чоловік быв,нич ся не можеме скаржити на нё-

го, тадь и не віділи съме го нигда. Ни дарабчика землї не мав окрем Раковцієвого маєтку, а и так лем тискає у свою узкум, порошанум, чорнум віденськum домі на улицi Ротертурмштрасе, який мы, справники, называли палатов. Педіг' не была тото палата. Лем узка чорна хыжка из старым дверником у поношенум платю и згорбены-ма слугами.

Быв єм у грофа много раз. Кидь требало му гроші, я му носив, бо гроф не бізовав ся на мадярську пошту. "Што кидь гарамбіаші у пустї вуграблят поштову кочію?" казав, хоть тогды уже ни слуху, ни духу не было за розбуйникув у пустї. Худый, из довгов бородов, старый чоловік быв гроф, persona grata при дворі, носитель многих-премногих орденув. А мы дома так судили, же майлішша удзнака ёго зато лем Раковціюв маєток.

Коли-м, бывало, приходив до Відня, звыкли ня были покликати гостём ид панському столovi. На зачатку дуркало ми сердце. "Из милости-выма панами ся гостиш, Ферку!" думав єм собі, докуль у цімри гостинця Золотый Вул начерлено-м брытвав свою тварь. Натяг єм на ся майузкі мої порткы (тогды така мода ходила), а чіжмы-м такі мав тісні, же вшиток персонал гостинцю не бировав їх истягти, коли-м из полуденку причалапав дому. (Тогды, такі съме чіжмы носили, муй милый пане!)

Айбо пак изгодя лишив єм ся тої великої парады. Про тоты грофовы полуденки не варта было ани удорвану гомбіцю пришивати. Сиділи съме

у темнуй столовуй, де ледвы мож было відіти єден другого. У чолі стола вздыхала стара грофка, на фраку грофа поблизковали золоті гомбіці, а у кунци стола два грофовы сыны-пудросткы смутно спущали носы у танір пуд дозором старого, из убрыванов тварёв воспитателя. Слуга скоро порозношовав їденья, щи не встиг єм и вилку задіти у покладену передо мнов страву, уже сперед ня забрали. Пузднійше дузнав єм ся, же и при дворі сякъй сохташ полуденковати. Айбо при дворі бізувно ліпше варят сокачі, ги в палаті грофовуй. Та пак зачав єм дома лишати стискаючи чіжмы, дома ся вbstавали райтузлї-пищалкы, и у Золотум Волови все-м собі добрі пофрыштиковав перед грофовыми полуденками.

Як уже дас десятый раз сидів єм за столом у грофа, чув єм ся май по домашному, и не дав єм собі забрати спуд носа повный погар. Штобулше, як єм вупив, махнув єм слугови, же ануж, лем най ми щи наповнит из того доброго нашого пудгорянського, што съме самі зберали. Слуга вупулив на ня вочі, айбо пудчинив ся.

Тогдах тихонько зазвідав єм грофа, же чом уже раз не прииде до Мадяршины. Ціфрованыма словами описовав єм му прекрасный маєток, каштель, романтичну нерушану природу... Гроф ся засміяв и стряс бородов.

— Я вже лем туй убстану, пане, де муй живот у беспищі, — удповів.

Задаръ божав єм ся, же забю каждого, ко хоть пальцем посміє го кынути у нас, гроф неудступно убстав при своюм.

— Мою вулагоду не заміню ни за якоє путовання, — повів накониць и махнув руков, же доста било из сїї бисїды.

Айбо доброе пудгорянськоє не дало ми порозуміти церемонный гест. Муй язык ся розъязав и раз лем пристиг єм ся на тум, же росповідаю грофови легенду за Раковція: за страшливое закляття, што урве род, якоє дотепирь щи все постигло каждого наслїдника Раковцїївых маєткув.

Гроф без слова прикывовав головов, пак тихо из пудсміхом удповів:

— Вы, Мадяре, у вашу велику національную достойности дуже самолюбиві и готові віровати у судьбу. Но дозвольте менї, генералу Єго Ціарської Високости, рыцарю золотых оструг, жебы-м свистав на ваші легенди.

Туй уже поправді кониць быв нашуй бисїді; натулько кониць, же по сёму пувдруга годы щи й у снї не відів єм Віденъ, из маєтку другий справник носив гроши грофу, трафив єм у неприхильность, уже-м над тым думав, што буду робити, кидъ гроф ня вужене з роботы.

Айбо не вугнав. Раз из Відня прийшло нагляное письмо, у котрум гроф росказує жебы-м нараз приявив ся у нёго. Ведно из сим прийшов гір, же грофув старший сын (за тот час вступившый до войська) на єдnum офіцерськум перемаганю скрутыв собі язы.

Летів єм до Відня суньголов: ба што хоче уда
ня гроф? Чий лем не мене винит у смерти сына?

Старого милостивого пана найшов єм хворо-
го, зломеного. Обома руками хопив мою руку и
росхвіяным голосом заговорив идо мнї:

— Мали съте правду. Заклятя преслідує власт-
никув Раковціївых маєткув. И на других єм ся
пересвідчив. Молодый гроф Шварценберг за-
стрілив ся минулый місяць, а тепирь муй сын упав
жертвов заклятя. Думав єм над тым, жебы про-
дати маєток. Айбо не мож. Шаг ціарськоє да-
рованя: як бых муг продати?

Правда, правда, клопутное ѓло было. Такого
маєтку не мож ся стрясти. Мусай на нюм убста-
ти.

Старый гроф пурваным голосом продовжовав:

— Придумав єм, же заберіт вы мого меншого
сына, который тепирь наслідник маєтку, до Ма-
дяршины. Робіт там из ним, што хочете. Воспитай-
тайте го Мадяром. Велика біда го не може по-
стигнути, бо при нюм буде наш старый приятель
родины и воспитатель мого сына пан доктор Гут-
віліг. Лем най сись муй сын убстане ся...

— А ваша милость туй ся убстанут? — зазвідав
єм зачудовано.

Старый гроф изопняв руки:

— Же и я бы муг пуйти? Раз того, же-м уже
старый чоловік, другой раз, уд двора не можу
пуйти так далеко. Щи бы подумали мої приятелї,
же трафив єм у неприхильность... Я без двора не
можу уже и умерти.

И туй мусів єм дати за правду грофу. Тадь уже такий быв старый, сигінь, же смирть у нёго могла быти лем желанным гостём. Повіоз єм молодого грофа и воспитателя ёго дому, до Мадярщины.

Генриком кликали малого грофа. Мудрым, порядным юнаком відів ся, лем кибы му отиць не росказав быв, же удсяміст за всяку ціну мусит быти Мадяром. Уд Пожуня до дому не ёли съме нич другое лем попригашное мясо. Даякий час не дав єм ся заганьбити, айбо пак накониць зазвідав єм молодого грофа: ци и я повиную ся домашним законам? Гроф милостиво вуяв ня спуд повинного попригашного мяса. “Тадь вы уже и так Мадяр,” потовковав ми Гутвіліг думку свого воспитаника.

Сяк прибыв єм дому из двома Німцями. Як порадив доктор Гутвіліг, перед каштель закликав єм селянськое представительство. Легінів Словакув повберав єм у палайдаючі сорочки-таті и посадив їх на запряжині конї. Доктор Гутвіліг задоволено прикывовав.

— Добрі сповняєте росказ пана грофа, — шепнув ми довірно, айбо я ниякраз не быв щастливый из того.

Довго-м сушив голову: што робити из двома Німцями? Из пана Гутвіліга, кидь и до кунця світу буде ёсти попригашное мясо, Мадяр уже не буде. А малого грофа шкода ми было... Што робити, што робити? А може из уст красного дівчатя скорше научит ся мадярськое слово, гикой уд нашого парадного кочіша, из которым ся держав

дуже по приятельськы через ёго вбирю из шуйташами (набізувно так му доктор порадив). Кибы взяв за жону мадярськое дівча, ци не убминуло бы го закляття?

Старый гроф, правда, не дав такой росказ, айбо я вже тогды не збав, кибы ня и забили. Дуже ня мерзив мудерлант-доктор из своима глупотами.

Єден красный динь дав ём запрячи и зачав ём возити молодого грофа по околных панських маєтках. У нашуй околици на каждом другум панськум маєтку — каштель. Де лем єсьме завандровали, всягды нас приимали из мадярськов гостювливостёв. Тадъбо уже знала вшитка жупа, же зато прийшов сюды молодый гроф, обы ся вчинив Мадяром.

Ходили съме так уже дас пув года. У доктора Гутвіліга тварь была уже черлена, и щи не лем тварь, ай и нус, уд многоғо файнаго пудгорянського вина, што нам фурт давали. Німець пив, ачий вун не быв dakoli студентом у Гайдельберзї?!... А малый гроф все смутнійшый и смутнійшый быв.

Накониць раз — были съме тогды на єднуй прекраснуй уйгельськую забивачці — верг ся ми на шию и каже:

— Идім назад там, де съме первый раз были.

Там, де съме первый раз были! Де съме были первый раз? Та бізунь, не приходило ми у гадку. Тадъ мы уже тогды у тритю жупу завандровали были.

Гоп! Найшов ём спосуб! Пан доктор Гутвіліг тайно писав днёвник, который раз хотів указати старому грофу. Сюды го! Пан доктор довго протестував, наконіць, из помочов доброго пудгорянського и так трафив ми у руки днёвник. На первум листі найшов ём такый запис.

“Ісправник повюг нас ид єдному восточному чоловіку на имя Семен Уйгелій, де азійські вувчакы сокотят хыжу. На щастя, не стала ся нам нияка біда.”

Семен Уйгелій! Дуже-м ся зажурив. Сердце ми ся замкло! Уйгелієва Ержика давно была моя вурана, лем сесе-м держав потаєно. Ци не ліпше буде, кидь нараз кульку собі пущу у голову? За грофську коруну бізувно лишит ня Ержика, мізерного панського справника!

Повезли съме ся ид Уйгелієвым. Сердечно, по мадярськы прияли нас. Ціла фамілія нам ся радовала. Лем гибы малый гроф учинив ся смутнійшый, ги другий раз звык быти. Не мож было з нёго слово добыти. Та, видав, даяка хыба? Не Ержика Уйгелієва заворожила мому грофови сердце? У души тріумфовав ём, коли-м зачав беспокойно вузвідовати грофа:

— Но, та як, достойный пане?

Малый гроф смутно махнув руков:

— Не вартый цілый живот за піпку багова!

...Неодовга вернув ся назад до Відня, так и не ставши Мадяром. Минув ёден гуд, и прийшла вістка за ёго смирть. Бог сятый знає, яка грызота го йла, што за врекливое око перемінило світло ёго

душі на чорный потемок! Тота жура звела го из сёго світа.

— А Ержика? — зазвідав ём.

Старый ся засміяв.

— Ержика, — заморконів и гамішно поникав пувоком. — Доста й Ержіёв величати. Тридцять літ моя благословена, вірна жона.

(1903)

Мараморошські повідання

Старый Липовиць, обыватель Вирыхнёго
Вышкова,²³ єдну нуч, коли из своим
бокором плыв серединов Тисы, дись коло Токая,
раз лем чує, же кось го кличе на имня.

На другум кунци бокора кось вуцабав из воды
на бокор. Так легко вускочив на геренды, ги выд-
ра. Пак чалапаючи мокрыма ногами прийшов на
середину бокора. Присадистый человік, без ка-
лапа. И чіжмы дись лишив. Не мав на собі нич
лем порткы и сорочку.

Старый Липовиць каже сыну, што стояв на пе-
рединї бокора:

— Не дожыв бых до рана, кидъ се не Тончай
Бияк из нашего села.

— Старый Юрку Липовиць, — зачав задых-
чаным голосом нучный гость. — Нигда-м тя не
кинув, нигда ани ты мене нійт, ци так, же не хочеш,
жебы-м плавав онъ на тот берег? Видав я не рыба,
ани не гадина. А туй на хутарю ани моста не є...

Старый Липовиць прикывнув:

— Сята правда, же не є моста...

— Та зато мало сяду собі, — правив дале
Тончай Бияк и простер ся на герендах бокора. До-
лонями утер воду из твари и позирав на небо,
жмурячи очі.

Двоє бокораши без слова вперли очі у гостя.
Хлопиць проговорив первый:

— Де ти чіжмы, Тончію?

Тончай, лежачи, вказав на темный берег.

— Там ся вбстали. У чіжмах не мож плавати... Спознав ём бокор измежи вербника. Старый Юрко Липовиць ищи все такі бокоры правит, як нико булше у Марамороши...

— Добрі очі маєш, Тончію, — загыркнув ся старый бокораш. — Педіг отиць ти наполы сліпым вернув ся удтуль, удкуль ты тепирь идеш...

— Из тюрьмы, — перерушив Тончій. — Муй отиць на сабова ся вувчив. А сабовы скоршє сліпнут. А яшто, я все быв у киртї, полов, аршовав, грабав... Таку-м ріпу мав, яку не відів цілый Мараморош.

— Маеш правду, — полопонів старый, которому сеся бисіда дуже ся не любила.

Тончій Бияк довжый час быв тихо, мерзляво притискав руки ид бокам. Часто позирьковав у бук бокорашу:

— Старый Юрку Липовиць, — зачав зась, — ци думав ёсь, же Тончія Бияка увидиш dakoli? Ци так, же не думав? И сам бых нигда не повіровав...

Старый бокораш прикывнув:

— Ты пруйдисвіт, Тончію.

Тончій на сесе засміяв ся.

— Я-а? Кажеш, пруйдисвіт? Но, и за тебе бы чоловік не подумав, же такой світа скущеный, мудрый ёсь, як ся видит. Я же пруйдисвіт? Тадъ я малый дітвачок сопротив тых, што там были. Онь там сут пруйдисвіты! Быв там ёден такый, на имня Крайкович, уд того ся каждый так бояв, як уд огня. Кидъ ся дашто не любило Крайковичо-ви, лем гымкнув собі раз. А тогды каждый ся перед ним простер. Такий силеный чоловік быв, же

зубами желізо роскусив. А надвечур, коли мав добру дяку, зачинав описовати забуйства: волося быти стало дгорі, Юрку Липовиць.

— Но, но, — повів нетерпеливо старий, — там му місто, де є.

Тончій Бияк здвиг плечами.

— Уже вуйде. Кидъ не пустят го, так вуйде, ги я.

Молодший Липовиць, високий русинський легінь у страхови штурькнув утця локтём.

— Та тебе не пустили?

— Вышковський Святий Антоне! Тадь правда, же не пустили доброхотно, уже ми ся тамошний живот дуже зуновав. И доброє ся зунує, а што пак пудлоє. Рішив ём, же втікну. Крайковичови повів ём єденвечур, же на подї знаю єден оболок, який легко мож вубити. Крайкович повів, найиду, и вун бы пуйшов давно, лем на нёго дуже меръкуют. “Шкода бы было такого шіковного хлопа,” повів Крайкович. И тото ми убяснив, де найиду, де беспечнійший путь... Ий, знає вун буше, ги епископ.

— Чортуський епископ, — сердито проморконів старий Липовиць.

Бокор тихо плыв серединов Тисы. Ни вароша, ни села не было видко нигде. Єден край неба уже быв світлійший уд другого, и з дна Тисы пропали звізды.

— Розвиднят ся, Тончію, — повів молодший Липовиць.

— Добрі, добрі, — заморконів арештант. — Лем не так дуже нагляйте на ня. Пуйду и сам. Не хочу,

жебы съте ня здали жандарям. Дома можете повісти, же віділи съте Тончія Бияка, айбо булше нигда ся не верне дому. Удыйшов удсюль, жебы за нёго и гіру не было. Не буду вже я худобняк. Крайкович ми повів, де закопані гроші, што вун нарабовав за свай живот. Иду туды. Пак кідъ буде ити до Америки дакотрый вышковський, та лем най мене там глядат.

Двоє бокораші зачудовано зиркнути єден на другого.

Старий Липовиць поплескав го по пличох:

— Но видиш, се вже мудра бисіда. Се добри робиш, же йдеш до Америки. И я бы пуйшов замолода, айбо на шиї ми было много дітий, — повів и махнув пястёв у бук сына.

Молодшый Липовиць, жебы вказати, же и вун дашто у світі скушеный, зазвідав:

— А знаєте и по англійськы, уйку Тоній?

Арештант гордо удповів:

— Ож ци знаву?! Там ся чоловік вшитко научит. Многі ми завіділи, же Крайкович ми цімбора. Любив ня старый, тулько вшиткого. А тепирь корманюйте ид берегови. Бо я не рыба, жебы-м тулько плавав.

Старий Липовиць рыкнув на сына:

— Не чув єсь?

Арештант встав на ногы.

— Кибы-сь мав даякый цуравый калап, старый Липовцю... Не прошу задарь.

Ударив ся у дрік, и там зазвеніли стрібірні гроші. Старый бокораш удсунув го руков:

— Не треба, Тонію. Из Америки пак заженеш на цирков, не биrueme добудовати.

— Добрі, пак зажену, — повів великодушно Тоній.

Бокор ся сунув ид берегу. Коли ёго геренда ся вдарила у берег, арештант зоскочив и скоро ся стратив у вербнику.

Бокораши позирали вслїд арештанту. Юрко Липовиць плескнув сына по хрыбтови:

— Што-сь ся вупулив? Ты и так бы-сь не знал прожити в Америцї; такі домашні легінї лїпше, кидъ дома ся убстают, при кучи.

(1910)

У мараморошських горах сила много діамантув! Но, ипен не правых, бо тогди бы не было тулько худобных людей по світі, ай таких собі мараморошських діамантув, котрі свіят ся, блищат ся, а пуд сонцем ищи й искрят ся. Кидь ся ліпше припозират чоловік, та тогди видит, же скло. Айбо давно были такі часы, коли славні были мараморошські діаманты.

Сесе тогди ся трафило, коли жона была королицёв у Мадярщині: коруновали Марію Теризію. И тогди ся Мадяре зачали ладити, жебы йшли привітати королицю.

Она у Відню бывала, онь там требало йти їм, та и то не з пустыма руками.

Кремницькі²⁴ набрали тулько свіжого золотого пороху у шовковый міщух, кулько у динь корунації добыли у кремницьких банях.

Придаст ся тот золотий порох, жебы вуплатити наёмное катунство, бо ипен война ся ладит.

Мішковицькі принесли из бань желізо и поклали перед троном.

Из желіза будут саблі, якима корольство будут обороняти.

Дебрецинські фовт прекрасных гачурув пригнали у двур каштеля.

Пригадут ся корольським гусарюм.

Сегедські пшеници принесли, токайські — вина. Балатонські рыбарі майбулшого шуля загна-

ли на корольський стул. Йди и худобні спішські Словаки привезли вуз крумпиль Марії Теризії.

Най видит королиця, же богата тота держава, котрої коруну на голові носить.

Майнапослід мараморошські прийшли.

Двоє старих людей несли подарунок мараморошських: єден міх діамантув.

Вусыпали блискачі перлисті камінці перед трон королицін.

Марія Теризія онь изъїчала уд зачудованя:

— Які сесе каміні? Ёй, што красні!

— Мараморошські діаманты, — уповіли старі люди. — Най королиця видят, же и діаманты трафляют ся у Мадярщині.

Королиця взяла у руки майбулший діамант.

— Красшый уд правого діаманта. Удтепирь ся-
кі украсы буду носити, — повіла.

Великі паны, што довкола королиці були, чу-
ли єї слова.

“И мы будеме носити мараморошські діаман-
ты,” подумали собі.

Двоє старих вернули ся у Мараморош, межи горы, айбо не встигли щи и спочити уд подорож-
ного сфарадлованя, уже прийшло письмо из Від-
ня. Же най бы принесли щи єден міх діамантув,
бо у Відню кождый бы любив сякі красутки но-
сити.

Раз-два наповнили щи єден міх блискачыма ка-
мінцями и повезли до Відня.

Тепирь уже дустали гроши за діаманты. Вели-
коможное панство єден перед другим перебіга-

ли ся, купуючи драгоцінності далекого Марамороша.

Королиця носила на грудёх майбулшый діамант.

Заграничним гостюм своїм часто ся гордо хвалила:

— У моюй державі найдений! Богата моя держава!

Мараморошський діамант світив ся, іскрив ся. Чужинці зачудовано позирали на прекрасний камінь.

Єден динь бал быв у каштелю. Королиця отворила танець.

На єднум обертаню вуфиркнув діамант, ударив ся у стіну и россыпав ся на марні дарабчики.

Королиця размержено лишила танець.

— Тадь тото скло было, не діамант! — іскрикнула розгорчено.

У гніві такої дала знати у жупу Мараморош, же булше най юй діаманты не носят. Бліскачі камінці, айбо ниякої драгоцінности не мают, такі тово мараморошські діаманты, драгоміты.

Удтогды убстав сохташ, же и на такого чоловіка, што має бліскачу вонкашность, айбо не вартый за піпку багова, звыкли казати: такий, ги мараморошський діамант.

(1912)

В ужанських хащах

Зима

Еден динь — нигда не забуду тот динь мої молодості, теплый осінній вечур, щи запах овоча стояв на пяцю малого варошика, а в увядаючому парчику легінії ремеселники играли на гармоніках — десь на Низині сів єм на желізницю, губоко и надовго заспав єм и пробудив єм ся на тото, же потяг бігне межи сніжного горами, у купе струє острый зимушний воздух. Хутарь усягды біль. Было рано, была зима. Чатиня смерек зелено и замерзнуто блищає ся. Из великым громотом и лоскотом перекотуляли съме ся через ёден желізный муст, десь долу, у глубли, ріка пуд синім ледом, коло проруба гунятый гавчо желізничного сторожа вугашує свою жажду, удаличині, де горы ся раз-пораз росступают, зась відіти нові горы, темніючі ся лісі, и сніжні вершини, а дале зась горы пуд снігом. Локомотива так задыхчано ся усилує бігти по високий штреці, гибы завітрила десь наблизь пограничну штацію, де ю вже вупряжут из желізных вагонув...

Соторителю муй, як єм трафив у сесю краину? Де съме? Кулько щи ся буде тягнути сись непрерывный, без штації горський край? Може спав єм даякі дні, и тепирь у чужуй державі, ачий у Росії, несе ня желізниця, де, куды? Забыв єм ся и, видав, Санкт-Петербург буде майближа штація, де станеме, и вкажут ся нам цибулясті москальські турні?

Ніт. Ищи у Мадярськай краині став потяг, на єднуй приграничной штації, на лінії, што веде до

Львова. Вночі дісъ требало ми пересідати, дісъ кудысь на Великий Варад. Айбо спав ём глубоко, не відів ём сny, а мої сопутники не мішали ся, а проводник забыв за ня, и тепирь раз-нараз прибыв ём из осени, просоченої запахом яблок, у велику зиму.

На штації чекало товарештво ловцюв у бундах польського крою, и жоны были у чіжмах, круглоголові слуги їх мали довгі звислі баюсы, а довгосирсті псы нетерпеливили на мотузї.

У вароши гибы щи булшый быв снїг, як вон на полях. Перед штацієв запряжині у санки коні трясли звончиками, кочіші (дакотрі у поматуженых ціліндрах) напрошовали ся у службу путникам. У далекости видко было вубілену турню, за котров ся пуднимало горі черленое сонце, на вершинах сніжных стріх клубив ся чорный дым из коминув. Повирх кусточек утопив ём ся у снїг, пак скоро зачав ём мерзнути, лем што тепло вагона вувітрило ся из мого шатя. Санкаш верг ми на ноги цуравый петек и з великым гойканём рушив свої коники, пелехаті, из простыма хрыбтами, такі завеликі, ги мачки. Звончики веселійше роззвонили ся, кербач из куртов ручков страшелезно лускав, якайсь хлопчик у чіжмах біг краём путя, перебігаючи ся из саньми, и руки так глубоко задів у жебы порток, гибы ёго майбулша жада была конечно и цілком нурънути у жебы. А перебігав ся зато, як ся изгодя вуюснило, бо сани гнав ёго нянё.

Тот варош, через який везли съме ся на малых мачках, быв незабытно красный.

Тот варош быв варош зимы. Сніг быв, ачий, до пояса и малинькі хыжки у пудгороді бізувно стояли напінкы, жебы піцькыма облачками своих очий могли вукукнути на улицю, на чужого путника.

За нима слідовали старі горожанські хыжі, які уже мали шток, айбо тот шток відів ся лем єднов узков темнов партичков, потягнутов межи звисаючов из стріх сніговов масов и пуднимиаючов ся зосподу сніговов городинов. Из єдного оболока зиркнула долу барнаста жидуська дівочка из дуже розмарнýма очима, котра, ачий, у туй хвильці при оболоку казку читала за рыцарюв, за гета, повні тайны, за платя, ткані золотом, и вукукнула, коли зазвонили на улицы сани: ци не рыцарь прекрасный прибыв из книжки казок?

Сани дале ся валят, и вже ся веземе при пяцу вароша зимы, де майчествовані будовлї построили ся єдна коло другої. Довкола храма стоят камняні сяті у сніговых бундах у своих узких нішах, хмураві мужчины похожуют попиля хыж, и ги даякий сценичный стач — у свою довгосирстуй гуни, у повстяных бочкорах — стоит на розі синёокий верховинський Русин и побожным рухом изнимат ховпак перед чужым паном.

На варошській турни молят ся вороны, на вублідлых увісках бовтув мож прочитати чужі буквы, у великум снігу и майбулші domы лем такі, гибы вуняті из бавкової шкатульки, и люди такі, гикой гномы, коли идут уздовж стіны из сніга, насыпаної коло пішника. На єднум домі давний

герб, на оболоках желізні роштилі, перед капуров у вишнёвум доломані пыхкат піпов старый гайдук. Из єдного оболока вукукуют три біляви ангелські діточі головки. Ачий и днись чекают Руздво. Малый Исуско у золотинькых чоботятах иде долу из гор, несе на плечови зеленое смереча.

Желїзниця лем навечур рушат удсюль назад на Мадяре.

У гостинци такый силный запах пива, гибы уд часу давных королюв кождый динь пивом просочовали стіны.

Дись коло полудне нараз тимнє варош. Притягло снігові хмары, и вни ся намістили довкола турень. Густо, непрусвітно, великыма пласткамі зачинат падати хлупатый сніг, так як, ачий, на руськых пустах паде, коли нико не видит. (Набізувно и природа має свої потаені хвильки, коли не любит, жебы ю дако відів.) Иду на велику прогульку у незнакомый варош, у глубокум снігу, де лем даколи ся стрітит, ги сніговый балван, пилуючый дому варошан. Сани, кочії — вшиткі стоят. Сніг прибуває кажду минуту. Стріхи хъж погорбили ся пуд ёго тиръхом, капуры пуд ним погребены, старый гайдук перед гербовым домом до пояса засыпанный снігом, ангелські головки ся попрятали, а млінна жидуська дівочка, видав, сидит при кальзї и позират на огинь...

Паде сніг...

Мажі сніга покрывают ми пличі, коли вертаюся из прогульки до гостинця.

Гостинський общительный чоловік:

— Клопутноє дїло буде рушити желїзницю на
Мадяре. Шини снігом засыпало.

Но та стаю при оболокови и позираю на за-
сыпаний снігом варошик. Всягды тихо и німо.
Дниська зима держит свое сято. Так гибы ся сни-
ло, из чудовищнов бивнотов валит ся долу из не-
бес біла зарва. Зима є, и паде сніг.

(1910)

1.

Млин Параскевы! Боже-пребоже, ож ищи раз прийде шор на привандровалого дяка Нікіфора, тото поправдї бых и не подумав. Так давно забыв єм за Нікіфора и за других ногатых калугерув, што бывали у млині Параскевы, же ачий нигда бы ми и в гадку не прийшли.

Ногатый Іпат и кучерявый Нікіфор, а з нима и громогласный Кирил, сяговий руський монах зачудовано стояли передо мнов. Унгварський єпископ купив їм єдну хыжу на биризі Моротви²⁵ и поселив там трёх братчикув. Ногатый Іпат такой нараз повів:

— Я все знат, же іпіскоп добрий чоловік!

Ногатый Іпат — котрый свою довгу чорну бороду так накручовав на пальці, же ледвы биробав пак услободити руку, сяк проводячи свої дні — думав, же єпископ натулько добрий чоловік, же ачий дозволив бы їм и токо, обы собі трёх жун привели у млин Параскевы, поженили ся. Айбо єпископ так повів: “Апаге.²⁶ Кидь вам купив єм хыжу, та зато, же съте монахи, а братчику заказаний плод жона. А кидь итак лем яблоко треба, тогды йдёт вон из хыж, до пекла!”

Ногатый Іпат на сесе так ся запутав у свою бороду, же до пузднёго вечора держало, докудь ся з ний вупутав. Махаючи головов пуйшов назад ид Нікіфору, ид кучерявому, и Кирилу, сяговому, и смутно повів:

— Іпіскоп зато не докус добрий чоловік. Все-м того знав.

Айбо прото не роздумовали довго, ай поселили ся у млинії Параскевы, за што и приказує сесе повіданя. А вечорами, сївши вон на турнацу млина смутно співали:

*Ий, гой! Калугером чажско быти,
Бо не мож по воли жити...*

Так ся потихоньку тягли-минали дні ногатого Іпата, кучерявого Нікіфора и сягового Кирила у млинії Параскевы. Пак раз прийшов час, и троє пелехатых старіючых братчикув красно, за шором, єден по другум утікли стадъль. Раз Нікіфор, пак Кирил, и напослід Іпат. Темні габы Моротвы дале лизали сїroe каміня млина Параскевы. Зачим, бізунь, нудный живот быв у млинії.

2.

Ytot час, што я го тямлю, млин Параскевы уже была завхабена будовля-цураня. Ачий красный чин калугерув ищи процвітає там долу у щастливуй Бачцї,²⁷ а туйки вже їх не відіти, бо мало стало вина. Што бы туй муг глядати калугер? Из унгварських великих турень на котрый бук ни позирай, видиш лем круглі горы и гойдаючі ся яворы. И не видко на кривулястум орсагу фурманёшув, які на довгых мажарах возили бы гордовы з вином, из тої низини, де щи ачий даколи пют вино. Майбулшое, што мож увідіти, то-то млин Параскевы у далекости, бировань вогко-

го вітра, из котрої летят сюди кавки, ги чорні крескы у вышині. Млин Параскевы стоїт на великуй руїні і вуставеный из каміня. Ёго велика желізна капура все заперта, а через склепіту по пуд камняным муром у двур млина затікає чорна вода Моротви, што приходит десь из пекла, кривуляющи межи картавыма вербами и бузинов, яка родит черлині грезна. У туй Моротві была така глубока и така чорна вода! Кідь позирати звонку: четыри голі муры пуднимают ся у воздух, круг побиті-поламані оболоки свище гуляющий по руїні вітер, а ведно из них путуючі кавки сідают великыма фовтами на остру, французької файты стріху млина. Зеленый мох росте собі на шингловуй стрісі, ги у кирті, а кавки люблят навщивляти бокову отворену турню, из котрої млинарь даколи у минулум столітію муг дозирати на своих легіньюв: ци роблят там долу межи колесами? Правда, колеса уже давно попадали, а попукані білі млинські каміні стоят припірті ид стіні млина. Из числа сих круглых ветеранув можеме знати, же млин Параскевы ходив у давных часах на сім каміньюв, и зато мож ся домнівати, же млинарь весело собі пыхкав піпков у турни пуд стріхов. Калікі вітязі без покываня приперли ся на стіну млина иникают у далечину, де высокий комин унгварського парового млина пущат дым у хмары.

Млин Параскевы пустом стояв за многі годы, коли братчики повтікали из него. Пацканы заселили вшитку хыжу, и набізувно нигда нич бы ся

не перемінило у млині Параскевы, кибы не заблукав сюды у тум часі єден гибы інджілірь, невеличкий рижкастый чоловічок, який не мав никакого дїла на сюм білум світі. У своюм білум поплотнянум плащи швондав по околици и, кулько было блукачых псув у вароши, тых вшитких по зберав, пак пуйшов ид єпископови и купив млин Параскевы.

Тогда и того ся розгірило, же кличе ся малый рижкастый чоловічок Бобаком — а булше нич.

Бобак из своима псами поселив ся у млині и там по руині доганяв ся из нима. Даякий шаленый быв, айбо біду не робив никому, та лишили го у покой.

3.

Бобак, навірно, довго ся бив из пацканами, докудъ му не енгедовали, жебы надвечур муг вулізати на шток горі узкыма гарадічами. Сідав у такый час у турни у своюм білум плащи и позирав на світ. Так му было смутно туй, як тым кавкам, што сідали на турню. У тот час ёго псув слуга купав у водах Моротвы, долу на дворі. И тот слуга ипен такий чоловік быв, который окрем млина Параскевы нигде на світі не знав собі найти міста. Прокопом кликали малого горбатого Русина и загаковав ся. Колись калутери взяли го ид собі слугом, коли ся сюды притягли.

Прокоп тогда хожав до вароша из великих кошарами, и бетярсько фітькав на улицях, гладкаючи свою сідиньку бороду. Дуже быв гордый,

а на пяць переповідав кофам и мясарю побожні казкы, котрі ся навчив уд братчикув. Каммай много історій знов за гнусного Вазула, который нигда не запалив свічку на чистъ Пречистої, ай все лем лав и пив паленку; накониць раз пак гнусного Вазула придавила смерека у горах. Коли по калутерах и сліда вже не было, Прокоп убстав без поста и попустив из свої гордости. Уже не было то чути бетярсько фітъкати. А велики кошары — сятый Василію — великі кошары из мінажом, красні, білі, из тонинъкых майських вугонкув исплитині кошары, де съте пропали? Загакливый малый Прокоп пушав гуркі слзы у бороду и крутив ся, шпекуловав коло цирковли, дашто помагав сакрістіеву. Нико не знов так ревно и так великоліпо молити ся, ги Прокоп, и літанії всіх сятых нико не знов так доимляючо перечислити. И добрі знов послужити при запалёваню свічок.

Докудь не прийшов тот рыжкастый гибы інділіръ Бобак.

Природно, майліші годы живота Прокопово-го протекли у млинї Параскевы, коли служив ся-тых утцюв. Но, та сердце го зась покликало там, коли млин дустав нового газду. Прокоп глядав пост, и коли став перед Бобаком, зняв шапку и сукав ю у руках, мало не подер, докудь серед ве-ликых вздыхань перечислив свої знатя молитв и літаній. Рыжкастый Бобак сонно послухав, по-зираючи на нёго круз свої очка и круснаючи повів, же: добрі, добрі. Айбо зачим у нёго не было по-требы на церькувні знатя Прокоповы, прияв го

дозирачом тых блукачых псув, за котрыма мав удетири дозирати и купати їх. Хоть сесе заниманя было страшное. Кулько раз Прокоп проклиная самога себе и незбаво ся убхожавав из псами. Ліпше было ся втопити, приходило му на гадку, коли припомянув собі, же вун ту, на сюм містї, колись быв ушиткым про сятых утцюв и вухожавав на жалізну капуру из величезными кошарами у руках, а тепири дозират и мыє псы. Айбо сердце ёго приросло ид сёму млину, та лем убставав дале, и бізунь, дуже брав на пробу терпеливость Сятого Василія и Сятого Прокопа своима не-престанными молитвами, у которых просив сих милостивых великих панув, жебы єдну нуч втопили вшитких шістёх псув у темных водах Моротвы.

4.

Еден лагодный черленый осінній вечур, сколи Бобак сидів на турни, млінно позираючи у світ, раз лем увідів, же пісковитым, гладким путём ид млину ступат широкым кроками якийсь великий чорний чоловік. Бобак сонно никав як сукнястий чоловік у великих чіжмах, у широкум, хлупатум, заваленум на тімня калапі став перед жалізнов капуров и заломозів своєв шпіцатов палицёв.

Пак ищи запятком чіжмы пару раз посятив деревляні дверці, на што ся капура отворила и загакуючый ся, горбатый, малый Прокоп — кот-

рый ішень на дворі мув псув — упав на коліна на порозі і щастливо двиг ид небесам руки.

— О, муй пане! Пан Нікіфор! Та лем єсь ся вернув!

Приходник быв кучерявый Нікіфор, который по шістёх годах, але: появив ся скадысь.

Нікіфор гучав и плескав Прокопа по пличох палицёв:

— Добрі, добрі, Прокопе, сыне муй, скоро да-што вечиряти, бо-м голоден.

Прокоп щастливо ся загаковав:

— Сятый Прокопе! Пан Нікіфор, муй добрий пан голоден!

Кривыма нужками шінітав ся по дворі, а Нікіфор, кучерявый, ходив за ним. Отворив єдні двері и сів собі на столиць, жебы собі припочити, як тому шор. Прокоп вшаліло крутив ся коло нёго и сідинька борода ёго была звогкла слизами.

Бобак, который уже настрашив ся уд того, что ся діє на дворі, бояжливо спущав свої незграбное тіло долу крученыма ґарадічами. Задубкав, жебы гость муг стяmitи ёго приход и конфузно отворив двері.

(Нікіфор за столом демикав солонину, ваглашачи хліб так, гибы тото быв ёго майбулшый не-приятель.)

— Добрий вечур, — повів Бобак и став на порозі.

Прокоп, цілый зануреный у чудесное появеня ся утця Нікіфора, размержено поникав на свого газду. Видко было, же ёго покорное сердце погурчує tota дерзота Бобакова: прийти, коли пан Нікіфор іст.

Немытый, спухнутый, из довгым сповстянілым волосём, издичавілов бородов, Нікіфор пудняв голову. Пак запхав у рот великий кус солонини и вказав на гыртанку, покліпкавши на Прокопа.

Сарака добрый Прокоп похопливо схватив ся:

— Пан Нікіфор мают жажду. — Пак рішительно обернув ся ид свому газдови. — Чуєте? Пан Нікіфор мают жажду. Дайте сюды ключ уд пивницї.

Бобак, котрый на сесе лем зачудовано позирав, испудив ся и скоро сяг до жеба за ключом. Прокоп ся понюс.

Пак, прочистивши гыртанку, Бобак скромно повторив:

— Добрый вечур.

Отиць Нікіфор прото ипен тогды задів хліба межи свої велиki зубы, та лем придушено повів:

— Гм.

Бобак приязно ся засміяв. Пудтяг ся ближе и, мало ся схылившi, сiв на другий край довгої лавицї.

— Як ся рачите мати? — зазвідав зачерленiвши ся, по куртум ваганю.

Отиць Нікіфор упулив на нёго велиki як у гарчі очі. По чому зась не повівнич, лем гымкнув.

Было тихо. И было чути могучу роботу зубув утця Нікіфора.

Прокоп принюс ся ги буря на дверi, двигаючи у руках великий кулач. Очі утця Нікіфора блискнули, и натяг руку. Притулив ид губам кулач и, заваливши ся назад на лавици, за довгі минути, гасив свою велику жажду.

Бобак, котрый из превеликым інтересом не спущав очі из сятого утця, скромно и приязно зазначив:

— Добрі съте рачили сколотити.

Отиць Нікіфор зась зачудовано вупулив на нёго великі гарчові очі, пак загойкав на Прокопа:

— Гий, Прокопе, де сут Іпат тай Кирил? Кажи їм, же-м ся вернув дому.

Прокоп зажурено помахав своёв бодров бородков и проспівав, издvigши руки горі:

— Сятых отиць нашых не є, — и тогды додав:
— и вни гет удыйшли.

Отиць Нікіфор розжалено дав вураз свому загабованю.

— О, сомары! О, глупакы! О, волы! Правда, хотіли ся женити и вни, лишили туй повну комору, гордовы, піпы. (Прокопе, мою піпу!) И удыйшли. О, сомары! И я удыйшов быв, айбо вернув ём ся, и шуга-нигда булше не удыйду удсьоду! Дяком быти у селї, Прокопе, знаеш што того? Не знаеш? Пекло, Прокопе. Хворота, Прокопе. Сятый Нікіфоре, лем най буду туй зась!

Бобак тогды, набравши ся великої смілости, наддвиг ся и тихонъко повів:

— Я ся пишу Бобак.

Отиць Нікіфор беспокойно поникав на нёго. Пак впер на Прокопа звідаючі очі. Малый щастливый Прокоп вчинив ся розмержений и паскудно искривив губы и здвиг плечами. Зробив дуже погардливу гримасу, из котрої отиць Нікіфор, видит ся, порозумів, же сись незграбный рыж-

кастый чоловік тепирь газда млина. Дуже ся спудив и яв ся молити розжалено:

— О, сятый Нікіфоре! Та про то-сь ня привюг сюды из пекла, из Марамороша? Про то, обы-м и удсюдь пуйшов гет?

Бобак, котрый мав доброє сердце, благым и полагожуючым голосом перервав:

— Не йдіт, не йдіт... Уд мого слугы знаю, же восточні монахы туй колись бывали... Вшитко знаю. Докус вшитко,— повторив Бобак пудкріпляючи, и круз очка приязно пришурив ся на спущеного, из сповстяňлым волосём, запущеного пана Нікіфора.

Пан Нікіфор беспокойно повів:

— Нїт, я бы не любив... Я бы туй хотів ся убстati нафурт!

— Лем най ся любит, лем най ся любит,— повів Бобак добросердечно, и так потяг своима кривыми плечима, гибы того казав, же никус не збає.

Пан Нікіфор на сесе дав му слово чести, и зась прийшла му дяка мало сковтати кулач.

5.

Навонок утогды у млинї Параксевынич ся не змінило, лем псы ся дись порозлізали, на превелику бану Бобака. Бо из Прокопа уже не было ниякого хусну. Фурт лем білея гонив пиля утця Нікіфора, и довго, співно, много раз за динь приказовав му, які смутні были паны Іпат и Кирил, коли чекали пана Нікіфора вернути ся назад, по тому, што в єдно пополудне зохабив млин.

Навечур їм и вино вже не так смаковало, и все говорёвали, же сякоє бы не подумали на утця Нікіфора.

Малый рижкастый Бобак тепирь уже не лем надвечур сидит у своему полотнянум плащи у турни, ай даколи и цілый божый динь. Бо боит ся того, же єден красный динь вернут ся и другі два калугеры. Што тогды буде робити? Капуру заперти не мож. Бо Прокоп докус уже вшалів. А вун любит лем тихое слово. Не любит грубити. Сидит у турни, журно никаючи на орсағ, докудь отиць Нікіфор молит ся, и подрімкує, и так наповнят свої дні. И даколи вздыхає за своима двома страчеными приятелями. Ба де може быти Кирил, сягової поставы, и ногатый Іпат, котрый руку так бывало закрутив у бороду, же лем из великов бідов муг пак єї вуслободити? Ба де сут? Прокоп бодро ходив по дворі и бетярсько фітъкав. Много розважовав над гнусным Вазулом и ишыма. У неділю голосно и прекрасно співав на дворі літанію, слідуючи за громогласным предспівом утця Нікіфора.

Малый рижкастый Бобак, за котрого, кажу, лем тулько знати, же гибы інджілірь быв, любив блукачых псув и быв дакус шаленый, смутно и беспокойно залізав на турню, позираючи у сіру далекость, из котрої мали бы прийти два другі голодні калугеры. Фалды ёго білого плаща палайдав блукачый над руников вогкий вітер.

(1898)

Спішські повідання

Летичівська ратуша,
пам'ятник архітектури XV ст.

Ливчанські туліпани

Сесе повіданя из тых ищи часув, коли добрий король Жігмонд кралёвав у Будї, а ріка Попрад ищи текла у старум корытї, и габы єї дому бігли, ид Мадярщинї, а не вон, проломуючи ся круз горы, як то днись. Тадъбо назначеня рік ипен того, што и королюв. Дагде сокотит ріка часть державы, котру на ний бізовали, инде поля живит, а булшым дїлом костом застачат жиуючых на єї берегах людий. Та примірно сякое дїло и королёво бы было. Оборонити, годовать, сокотити державу. Лем за Жігмонда стала ся у тых давных обычаях даяка переміна. И Попрад утогды невірний ся став своїй утцюзниї.

Жігмондови требало гроший, бо спорожнів будларош. Вічні войны так пожерли гроші у Будї, гикой бы згоріли были. На пограничных крайнях потоками текла турицька и мадярська крив, а в нюй ся ростопили и золоті пацюрки короля Андрія. Єден динь отворит король ладу-скривищницю, а лада пуста! А вітязї-гонвийды на границях уже босі ходили. Тогда прийшов шор дати у залуг шістнадцять спішських варошув.

(Дуже доброє дїло зробив Жігмонд, же удаволив ся шістнадцятьма варошами. Муг бы быв дати у залуг и цілу Верховину. Пак жебы ю на зад удкупити, ачий, не застало бы гроший нигда у корольськай ладї.)

Из Буды загнали Естелнека, корольського комісаря, а из Кракова — Любомирського, комораша польського короля, жебы оцінили шістнадцять

варошув. Ид корольським комісарям дали и достаточний допровод. Ачий зато, же булше очий булше увидят, а може про то, жебы була достойна ид купли-продаю чисть. За самыма грушми итак єдна друга, силнійша дружина ладила ся из Буды. Мав ищи Жігмонд доста часу, жебы тоту дружину добрі искласти. Як договорено было, Естелнек, корольський комісарь, мав ся стрітити из польським посланством на ливчанськум пяцу. Мадяре скорше прийшли до Ливчі,²⁸ тадь видав їм май требало сесю токму докунчти, ги польському королю. Ачий, и двома тижднями скорше прийшли уд договореного часу, бо Жігмонд не давав їм спокойно сидіти у Буді.

— Ко знає, ко годен знати, што ся може стати у дорозі? — казав. — Из молодости тямлю, же верховинські невісты красні, а вино пламінистоє. За два тиждні мож утверезніти уд маймуцнійшого вина, зуновати ся уд маймилійшої жоны. Та лем рушай ся ты, Естелнеку, сыне муй.

Но, та Естелнек рушив ся и без припочивку прийшов до Ливчі. Не держав штацію при пудгорянських пивницях, щи и в Кошицях лем єдинику нуч ночовав, а педіг' кошицький замковый капітан уже пару тижднів перед тым переходив цілу Гернадську долину: позберав вшитку красну білу чилядъ, обы веселила панув, што прийдут из Буды. Най ся нико пак не пожалує королю, кільк тот нагодов раз зазвідат, же як там ся справує кошицький замковый капітан. И Андагазіёва, недавно повдовіла красна жунчовка,

смутно махала хустков из турнї каштеля у Спіш-ськум Пудзамку,²⁹ коли пили нёго несли ся корольські вітязі. Айбо вітязі лем у дворї пуд липами изыїли єдного быка, вупили на тото мізерный єдининький гордув вина, и такой вже Естелнек розлїзшим ся по дворови и клїпкаочым на словацьких дївчат вітязям росказав сїдлати конї.

— А што кіль люде короля Казіміра уже чекают на нас, тай зунуют ся? — ворконїв. — За золотом идеме, за красивим кованым пінязём, краковським талярём! А жунчовок є доста и дома, у Будї.

Такым кіпом и стало ся, же будайськоє посланство уже два тыжднї салашує межи ливчанськима мурами, а старый стражный, вуставеный на турню, лем зївкаючи позиркує на орсаг, извиваючий ся у бук Карпат.

Исперву вітязі дуже добрі ся чувствовали межи мурами гостювливого вароша. Ливчанські варошане сердечно, приязно стрічали новини, принисині из Буды. Щи и тото не так онь дуже боліло їх, же король Жігмонд хоче у залуг їх веречи.

— Хоть лем будеме ближе ид сирдцю королёви, — казали варошане. — Бо теперішного короля сердце доста далеко уд нас бє ся. Лем тогды за нас припомннат собі, коли треба дань изберати.

Тогды щи ливчанськоє горожанство докус чужої бисїды, чужого сирдця было. Давну свою нїмицьку вутцюзнину — удкуль ся сюды перетягли — щи не забыли, вшитко єдно їм было, ци польському, ци мадярському королю будут збе-

рати дань, кідъ уже не годны свому королю платити.

Ян Попіль, тогдышний ливчанський бируз, пудля сохташу того часу, быв маймудрый чоловік у вароши. Довговолосий, кораво здвиг голову, убхвачену чотом-герданом, коли говорив за йсе.

— Може щи и право чеканеня гроший дустане назад варош. У польського короля добре золото, лем Жігмонд заставив нас прияти свої фальшиві гусоши.

— Но, но, — заморконів потихы Естелнек, — королі всягды такі гроші дают чеканити, які їм добрі, а не ливчанському бирову. Коли ливчанський бируз чеканив гроші, та totы гроші королю недобрі были.

— Ты мудрый чоловік, приятелю, — удповів Попіль, — ипен зато вповім ти, обы-сь знов, же варош Ливча має таку драгоцінность, яку не має ани король у Будї.

Естелнекови засвітили ся очі:

— Та зарахуєме ю у заложну ціну, — зволав.
— Сесі давні турні и хыжі итак про Полякув не много варті. Мают они доста турень у Krakovi, відів єм, як там быв єм. Дуже добрі, же маєте и даяку велику драгоцінность, бо дотепири не відів єм у вашум варошинич такого, што бы коштовало єден золотий талярь. Якоє богатство сесе годно быти? Золота прятань, оружіе вадь полотно?

Попіль лем таинствено помахав руков.

— Нигда не вганеш. Хоть видиш ся світа ску-

шеным чоловіком, приятелю, айбо твоя думка лем такым шрубованём ходит, як у Буді кожому тепирь. У вас тепирь Жігмонд кермує вашов думков. Лем за гроші, за оружіє и за войсько знаєте думати у Буді.

— Дакус розумієме ся и до битки, — удповів потихи корольський комісаръ. — Давно бы вже у ливчанськум храмі машталня была про конї сultана Могамеда, кибы там долу, далеко за Дунайом, корольські вітязі не знали свое діло.

— Туркам нас не треба. Турок не любит горы, бо они казят добру поставу коня, кидъ все из ним по горах лїзати. У горах не мож скакати. Пак дале и дївчата наші не способні до гарemu. Мают довгі ноги, нигда ся не учат танцювати. Кончики перстув мают тверді и грубі уд вічного тканя, пряденя, такыма не мож янычаря гладити.

— Та и на тварь не онъ указні, — додав тихо Естелнек.

— Ой, ты ся ид тому розумієш! — искричав бируз. — Ищи молодо вказуєш, айбо око твоє так видит, як тых зberачув дани, которых из Буды заганят Жігмонд. Вы вже лем тоту жону признаєте, што держит на золотум танїри яблоко Мадяршины. А збулша и tota жона фалшива. Сфалшовав бы Жігмонд и покрову Пречистої Марії.

Естелнек двиг плечима:

— Добрі робите. Лем псуйте короля. Можете го каргати хоть сто лїт. Дотуль итак не увидите на вашых пiazzaх мадярських вітязюв. Айбо пойме увідти того сокрываще, за котреє-сь говорив.

— Пополудне, на западі сонця прийду за тобов, — повів бирув и удкланяв ся.

Естелнек зіваючи позирковав из оболока варошської радниці на вітязов, тaborуючих на п'яцовум плацу. Закалині у боях, тверді хлопці, межи нима не єдному зачало сивіти волося, баюсы. Дакотрі вже три-четыри турицькі войны удслужили. Вайдич, поручник вітязов, такий великан, пуд котрого все требало окремого коня добыти, ипен звычив ся у шмаряню копії. Варошане в узких портках и широких плащах зачудовано назирали за поручниковов науков, де-не-де у хижах, у высокых оболоках, такой пуд когутиками-вітроуказами, гибы кынула ся фірганга (набізувно, дурканя чиёгось сирдця покынуло нёв).

“Не варта єдного кулача вина вшитка біла чилядь варошська, сесе бізуви не убрадує короля Казіміра,” думав собі Естелнек. “Хыбай лем сокрывище Яна Попіля перетягне миску ваг, иншак бізуунь твердо мусай буде токмити ся.”

Пуд час сіданя сонця прийшов бирув, за пле-чима му стояли два варошські драбанты, такий сохташ при сяточных візітах.

— Кличу тя из сим у муй дом в имня ливчанського бирова.

— Дякую ти за сесе в имня Жігмондово, короля Мадярської краины, — удповідав Естелнек и стучно верг на пличі мантлик из куници. Пак так, ги яло корольському комісарю, росказав привести коня, сів у сідло, а бирова лишив плянтати ся иззаду.

— Сякий ото сохташ у Буді? — зазвідав Ян Попіль, коли приблизили ся у пудгороді ід єдно-му великому дому.

— Там бируз ходит из четырьма куньми, — удповів Естелнек.

Капура ся ростворила, и перед заходячым предстала днукашность обычного спішського дома. Из темного дуфорта отворяют ся тимні кручині гарадічі. У каринах стоят сяті и горит вічный огинь. Из склепіты на товстум ланцу висят вагы. У Спішу вшитко важат.

Бируз Естелнеку вказав не на кручині гарадічі, ай у бук заднёго дворика. Перейшли через вукладений камінём двур и стали перед камняным муром, у котрум были силні желізні двері. Вступивши круг двері комісарь Жігмондув стямив ся у пувголдовум кирті и охоломшеный роззираў ся.

Керт быв повный посаженыма у черепы, старательно коханыма туліпанами, котрі тысячов фарб роспуштали ся, росцвітали перед взором зачудованого вітязя.

— Дись, у єднуй далекуй-далекуй краинї уже-м відів сякое, — проморконів Естелнек, — айбо утогды все-м думав, же ми ся тото вшитко лем снило.

— Но та най ти ся снит ищи раз, — повів Попіль. — Сесе драгоцінность вароша Ливчі, и нич подобного не є у Буді, у дворі Жігмонда.

Естелнек схылив ся и дотулив ся пальцями ид цвіткови.

— Цибулька, — повів, — нич лем цибулька, айбо прекрасна цибулька.

— И дорожа уд золота. Двараз-трираз тулько золота стоит кажда цибулька, як ёї вага. Моя жона розуміє ся до їх пестовання. Булше нико у Ливчи, тай легкó у цілуй Мадярщині нйт, — повів бирув гордо пуднявши голову.

— Увидиме, што повідят на того польські оцінёвачі, — морконів Естелнек. — А чий захочут и покушати тоты цибульки.

— Ты вшалів, приятелю, — строго повів Попіль. — Тото бы такое дорогое їденья было, якое и король не їст.

Коли вернули ся из керта, коло гарадіч чекала на них бировова жона.

Естелнек из інтересом поникав на жону, котра, имивши в руки кунці довгої припаски, понижено поклонила ся гостю. Штось заговорила чужым языком, штось такое, что Естелнек не розумів, пак го взяла за руку и повела удну. Естелнек лем того почувствовав, же ёї рука не груба, ани не мозуляста, ай мягка, тепла, як потячое гніздочки. Хотіло ся му, жебы тот переход у глубину дома держав чим довже.

Бирув сів у чолі стола, а жона — у кунци. Над столом вісів трёхраменный світич. Естелнек никав на нёго, айбо відів жону. Відів ёї сині очі, што крадъком и быстро убзирали вітязя уд головы до пят. На секунду на дачум ся задержали.

“Ба што на мині стямила?” подумав Естелнек, и здогадав ся, же из єдного уха хыбит дарабчик

— слід кривої турицької саблі — што звык быв закрывати волосем. Бізувно, тото стямила жона. Ба ци любит ся и юй, як дотепирь всім жонам ся любило притятоє ухо? (Тогда такий смак быв у жун!)

Бируз устав, и сягнув за вином у скрытый стінний креденц. Тогда Естелнек наглі глипнув в очі жоні. Горяч го затопила уд головы до пят.

“Ой, бо дорогый буде королю Казіміру туліпан у ливчанську кирті!” подумав собі.

И вупив до дна из стріберної гаргалы, што наповнив перед ним тым часом бируз, хоть иншак никус не быв пияк.

Испозад краю гаргалы відів, як жона щи все позират на ёго ухо. Сині очі покрыли ся юй росов, а черлині губы мало звогкли. Коло єї нагладко зачесаного волося, там, де чоло зачинат закрывати легкий білый чепиць, легка чирлинь розолляла ся попуд сніжнобілу кожу.

Естелнек ледвы ся здеряв, жебы не вприскнув по бетярськы.

— Най жис король Жігмонд! — вуголосив и твердо поклав гаргалу на оріховый стул.

Жона встала из своего міста. Сіла у глубли межи оболоками и взяла у руки веретено.

Естелнек подумав собі, же уд того веретена муг бы вшитко вузвідати, што думає бировова.

Черленое світло літного западаючого сонця позолотило тварь жоны, и тіні єї волося, кліпаёк журно убступили юй чоло.

“Набізувно знає, же тепирь дуже красна,” по-думав Естелнек. “Хоче ся, значит, жуночка любити.”

И вупив ищи раз за короля, за Жігмонда.

Два тиждні перелетіли, и єден красний динь зыйшов долу из Карпат Любомирський, комора什 польського короля, из вітязями у зеленых долованах.

Два великаші уже ся спознавали, давно стрічали ся при краковському дворі, за короля Станіслава. Не требало їм ся довго токмити при оціні вароша. И би рув єдно пополудне тепирь уже комісаря польського короля вюг дому на убзираня туліпанув. Естелнек сись вечур, як уимка, не пуйшов ид бирову на вечирю, ай из вітязями у варошськую радници пили, коцкали ся, безрядили. Дись ид пувночи, коли вже много вина вупив, проворконів на ухо поручнику Вайдичу:

— Ты, поручнику, все-м казав, же не має Жігмонд розуму. Я бы на ёго місті вадь сам переселив ся до Ливчі, вадь Ливчу переселив до Буды, айбо у залуг не дав бых.

— А чий лем не через туліпани? — зазвідав глумливо поручник.

— А бізунь, через них, Вайдичу. Бог бы їх побив. Нашто-м їх увідів.

На другий динь Любомирський имив за руку Естелнека и потяг в утулок пиля оболока.

— Завтра идеме дале. Щи пятнадцять варошув уbstало ся. Знаю, же тобі майдорожый у сюм ва-

роши бировув керт. Доста буде, кидь за кожду ту-
ліпанову цибульку тулько золота даме, кулько за-
важит?

— Жігмонду, ачий, доста буде, — удповів хму-
раво Естелнек, — айбо мені ціла польська коруна
не порунат ся из тыма туліпанами.

Любомирський поплескав приятеля по пле-
чох.

— Розвага, Естелнек! Як ся мине токма, и так
я буду губернатор шістнадцятёх варошув. А бы-
вати буду у Подолинцю.³⁰ Пак кидь прийдеш идо
мні на ловы, на забаву, такой tot динь можеш ся
появити у Ливчи. Туліпаны и дале будут цвінути.

— Айбо ци мені вже тогды будут цвінути? —
вздыхнув Естелнек. — Но, айбо пойме дале, у
другі вароші. У моюм ділі и так не треба сердце,
ай лем розум.

...Межи шістнадцятьма спішськима вароша-
ми Ливча была оцінена майдороже.

(1910)

У подолинському монастирю,— споминав раз єден сідіючий мужчина, вночи, у зачатку осени, коли вон на стріхах коминарі из осіннєї мгли у вогкум місячнум світлі,— быв, а може и є, єден давний образ, а на образі тум гривнатый чоловік, ёго бетярські баусы зачурили ся дгорі, як яло героям, ёго борода густа й иржава, гибы справена из рижого волося кучерявої жоны, ёго очі — дві карікы, а в них удну продовгасті світлосині зінки, а тварь му черлена, ги фарба вина у ясный літній динь на білум столії: сесе быв герцог Любомирський.

Ко быв, ким быв герцог перед тым, як заняв свое місто межи дакус очухаными позлаченными рамами у давнум монастырю?— сесе прямого удношения не має ид нашуй історії. Доста того, же там быв, на стіні пуд склепітов, де на убсыпанум вакованю щи сім-там видко было сліди намалёваных на стіну образув, на яких давно умерлі сяті бавили ся у своїй кумпанії. Сята Анна сиділа на малинъкум шамелику, твари єї вже ся доткнула давнина, лем два вублідлых ока позирали звідаючи на ученикув, котрі переходили, дубконячи чботами, через корідор, вукладеный камнянов коцков. Віділо ся, же сята жона все ся звідат, ци навчили ся учебный матеріал. Сятый Георгій забивав шарканя — а межи нима на серединії заняв місто пан Любомирський.

У монастыри учило ся много бесплатных воспитанікув, и поважні попы все пужали їх герцогом из каріковыма очима.

Колись давно, коли будовали монастырь, герцог спомуг красно нагладко вурізанов камнянов коцков росширеня побожности, а по силї того мав право проговорити из того світа, абrixтеруючи незбайливых ученикув. Нещастні словацькі хлопці, котрі из своих высоких смерековых хащ трафили межи грубі муры монастыря, из великов почтивостёв знимали шапку перед тварёв пана Любомирського, што мала фарбу черленого вина.

Подолинські удданицї, што ходили ся сповідати ид парохови, клали герцогу на раму польський цвіт, а тутишні жоны, што пару сто літ перед сим приводили на світ дітвакув самых кошлатых и черленобородых, ипен так молили ся перед образом герцога, як перед іконами сятих. (Набізувно, вже забыли, як добрых пару сто літ перед сим герцог дячно стіговав рукавиці из буволової кожі, кидъ біла чилядъ клякала ид ёго ногам. Айбо тепири уже нигда булше на стігує рукавицї.)

Сяк ото Любомирський ици и межи мертвыми быв первый пан у варошику, и дітий туйки часто крестили Георгіями, а в динь Тіла Христового³¹ на плацу перед варошськов радницёв стріляли из гайдуцької можары не лем во славу старого Бога, но и на чистъ Георгія Любомирського. (Правда, лем из половков набою пушкового пороху.)

Сідючого пана (што єден вечур споминав коло писательського стола на склепітний корідор, у котрум звучав дубкот запяткув чобут воспитанникув, зашибав ся ехом, жебы накониць удзвучасти у далекуй далечині) у тот час мож було відіти дітваком, учеником у монастыри и єго околици, а імня му було Сіндбад. (Із свого любеного читаня, Казок Тисяч и Єдної Ночі, вубрав собі се-се імня, бо тогди ищи быв недалеко тот час, коли рыцарї, поеты, артісты и ученики, їх поклонники, вубирали собі імена. Єден горбатый хлопчик вубрав собі імня Папа Григорій, ко бы знов, чом?)

Сіндбаб честовав пана Любомирського, айбо калап свій перед ним лем так наднимав, як перед Мюлером, торговцём канцеларськым потребами, што в єднум темнум дуфорті держав свій бовтик, у котрум все було ся темно. И у потемку тум природа стратила свій шор, бо у Мюлера-бачія баюсы не були, а у єго грубої, чорної, гамішної дівкы, у Фанії — ищи й які. Фанія ся довго з того ганьбила, айбо раз прийшов до вароша єден молодый учитель, котрый повів, же Фаніїни баюсы красні и покаряючі. И Фанія ся зробила щастлива и в щастю скочила у Попрад из млинської гати. (Бо за Сіндбада родителі точно заплатили монастырю школнос, щи и сім-там загнали гордув вина про сяту службу, на котрой Сіндбад мініштровав у черленуі сукни, скоро-скоринько говорив Confiteor,³² и сяточно, важно тряс звончиком, гибы уд нёго зависіло было, жебы

ученики, што сиділи на задніх лавицях, тепирь клякнули на коліна. И єден раз у черленум мініштранськум плащи покорив Анну Качко, коли Анна прийшла у неділю из цімборашками на сяту службу.) А як того было, кидъ припомнити из повнов бізувностёв?

Сінбад щи и зато не кланяв ся герцогу даяк онъ дуже почтиво, бо вун быв ученик-костош у Качковых. Качко-бачій быв солгабирав — из тої давної файты солгабировув, котру мож было колись найти у затраченых малых горських варошиках. Замолода, ачий, лем гайдуком быв у солгабиrustві, пак став ся писарём, коли вукохав статочну бороду и на практицї навчив ся адміністровання. Вурос му и брюх, и так став ся солгабиrom. Верховинські солгабировы не маютнич из пыхы своих низинных колег: они сут статочні солідні люде, закладают велику родину, помогают дома колоти дрыва, лляти свічки, и лем тогды звыкли ся россердити, коли пригорит поливка. Качко-бачій бухне по столови своёв круглов пястёв.

— Я солгабирав! — загойкат.

Мінка, ёго тиха, заклопотана, нагладко зачесана жона тогды знає тихо удповісти:

— Айно, айбо не дома.

— Не ганьбиш ся перед дівками такое казати? — звідат ся Качко-бачій и прикладує ид уху до-лоню, скручену на тивчарь, гибы вуслуховуючи поносованя даякого Словака у канцеларни.

— Тото мої дівкы, — удповідат вздыхаючи Мін-

ка. — Пан солгабирав, и в гадці не має творити ся тым, обы ся даколи поуддавали.

По сёму уже не убстає нич Юліусу Качко, солгабирову, лем скоринько утікнути до канцеларнї. За своёв любенов піпов заганят дому гайдука.

Поправдї не видко было, жебы ся дако творив удданём панничок Качковых; были трої, вуростлі на красных, высокых, здоровых дівиць, и бывали ведно из Сінбадом у штоковой части дома. По тъжднёви, міняючи ся, варили. Магда баранину, Анна капусту, а Ружа солодкі кіста ладили на уровни умілства, и пополудне, а также надвечур, коли Сінбадови из даякої тайної причини требало зохабити велику фамілну кумнату у приземі хыжі (жебы Качко-бачій и Мінка-ниня могли ся до волї вадити, у сякий бо час пан солгабирав уже не муг втікнути до канцеларнї), паннички ся міняли и в тому, же навщивляли у самотарьськую штоковую кумнаті бояжливого в осамености, не пребарз люблячого ся вчити Сінбада, занимали пиля нёго місто за учебным столом, и робили свої ручні роботы вадь читали бесконичні романы. Магда и Анна натулько ся понуряли у читаня романув, же Сінбад спокойно муг и подрімати собі над своима учебными книгами. Айбо Ружа, котра была шістнадцятьліта и щи не надміру погардовала дозріваочым Сінбадом, часто своима більма ручками брала ученика за густое чорное волося и раз серъёзно, раз на фіглю трясла ним. Ученик ёйчав. Ружа ся зачерленїла и щи май мыкала Сінбада.

— Учи ся, — гойкала из блискачыма очима,
— бо вера божа завалит тя Любомирський!

Сінбад пиловав ся нахылiti над своима книжками, докуль раз на завхабенум штокови, де по пустых хыжах лежали міхы з увсом, як мертві, раз лем не зачав гучати-выти вітер... Ружа спущено, спустивши очі слухала, пак появ ю страх, и трясучи ся, поблідла притискла ся ид ученико-ви, голову му схылила на плече, а руков убняла го за шию.

И Сінбад ипен так ся спудив уд выючого вітру, же и лист бояв ся перевернути у книжцї, педіг уже ся цілком добрі навчив тот матеріал, што быв на отворенум боці.

Но та тогды, коли герцог Георгій Любомирський дозираў на подолинських воспитанікув и рука ёго у рукавици из буволової кожі стискала ручку саблі, на котрой было добрі видко образы тогдышных сятых, тогды, коли Ружа Качко из доброї дякы, амбіцїї, а мало и йз любости мыкала Сінбада за волося, и схыляла му на плече свою головку по придлєню тої кары, быв ёден хлопчик, котрый у віronауцї, у мініштрованю и честованю сятых образув майпервый быв, и котрого за тото, а може за іншое воспитанікы давного монастыря прозывали Папа Григорій. Папа Григорій быв горбатый хлопчик и мав таку красну тварь и головку, як тата сята оща, котру приимав каждый тыждень.

Сінбад, хоть часто и побив Папу Григорія, зато лем цімборив ся из ним, булше того, раз пополудне, коли ипен Ружа сиділа при учебnum столі у домі Качковых, дозираючи за Сінбадовом науков, покликав ид собі горбатого хлопчика. Набізувно про то, жебы ся похвалив перед ним Ружиним приятельством, Ружинима красныма очима и більма ручками.

Навщива Папы Григорія удбыла ся так: Ружа щільй час сиділа тиха и серъёзна, из обома хлопцями ся держала погардливо, и ниякраз не хотіла Сінбада имити за волося, што до того нигда не пролишила.

Пак намісто того, жебы схилила на плече Сінбадови головку, намісто того, жебы го убняла за шию, майже грубо на нёго загойкала:

— Я ся чудую, же Любомирський терпит такого пудлого ученика у монастырю.

Горбатий Папа Григорій широко ростворив ясні горячі очі и майже заворожено позирав на Ружу у білум домашнюм платю, на єї оголині руки, на єї напнуту візітку, на перламутрові гомбічки, што ся потихы пуднимали на вукругленых грудёх. Айбо Ружа глумливо плеснула го по хрыбті:

— Але, у сёго хлопчика горб, як у комілly.

Папа Григорій спустив очі, тварь му ся помалы зачерленіла, пак из слизами в очох ся спустив долу из штока.

У тот вечер Сінбад чув ся даяк розгорченый, коли Ружа лащачи ся заділа му пальці у волося, поклала попілясту тварь на ёго плече и музно

убнявши го гойдала ся на стулці. Фурт перед ним стояли заслизині очі горбатого хлопчика, и зато серйозно имив ся до науки, жебы и тым досадив Ружі.

— Та ба што вам ся любит на туй жабі? — зазвідала Ружа розмержено, коли Сінданда очі не пуднимав уд книги.

Напростила ся, встала и ліниво пудьїшла ид оболоку. Из вечора — лагодного юнського вечора — из улиці, што кривуляла пуд невеликий грунок, прокрадовали ся сюды, до хыж, якісі неясні співні звуки, над далекыми горами пропадали и зась появляли ся звіздочки, ги діти, што ся бавлять на прятанки.

— Учіт ся надале из горбатов жабов, — повіла пак щілком посеръёніла Ружа. — Най и вас научит на латиника, кидъ так вам ся любит.

Сеся хмарка была причинов, же на другий динь пополудне Сінданда пуйшов из Папом Григоріём, як из майлішым своим цімбором, на Попрад купати ся.

Туй Попрад крятав пуд старый монастырь и межи гатями, складеныма из ґеренд, быв глубокий, чорный и тихий, як озерна вода. А там вонка, на середині рікы, габы переганяли ся весело, играючи, майже сміючи ся, гикой бы навчили ся уд фурманёшув, што путают межи горами, як треба у добруй дяцї гнати кочію, пофітъючи, поспівуючи, пудкуражуючи ся у корчмах, переконати путь из єдної краины у другу.

Хлопці, природно, купалися у тихуї, глубокуї водї, имивши ся руками за желїзні капчі геренд, тёлембали собов у бездоннуй водї.

Малый горбачик чув ся домак беспечно у товариществі великоліпного и смілого Сінданда, на-тулько, же тріумфуючи и весело загойкав:

— Тадь туйкы вже дно рікы! — и натяг долу тонкі ногы.

Перстами, замашеныма уд чорнила, пустив же-лізну капчу и беззвучно понурив ся у воду. Сіндан-бад відів лем ёго чудный горб за едну секунду, а пак над водов настала довга тихость, над цілым краєм, пуд великыми липами, гибы чаюдійна паличка дотулила ся до монастыря, и вун намах умер, як у тысяч и єднай ночи.

Сінданбад вускочив на берег, гибы го рак укусив за ногу, и никав у нерухому глублю, якымсь изломеным конарём мішав воду — пак скоро здів на ся платя. Без слова, сціпивши губы, пустив ся бізти ид деревляному мосту, што як великий паук простер свої довгі лабы над Попрадом. На путь стрітив ся из людьми, які махаючи головами позирали за зблідлым втікающим хлопцем, и як му ся причуло, спомянули таинственого Любомирського.

При мості на ужовці гойдав ся човник. Хлопцов бичак быв острый, ачий, у вольнум часі не робивнич ишое, лем острив го. Ужовку розрізвав пуд кліп ока, и човник уже пудхопили быстрі габы долу, долу ріков, и Сінданбад впрямленыма очима позирав уперед, ид великим липам... А може

там зась гойдат ся на желізний капчи Папа Григорій, и вшиткоє діло не булише, ги єдна зла фігля...

Айбо місто, де ріка гибы спала, было и тепирь такоє тихоє, як дакулько минут перед сим. Сінбад осторожно накорманёвав човник на тото місто, де понурив ся Папа Григорій, и глубоко задів у воду весло. Пак задів руку у воду, гибы там дись наблизь быв Папа Григорій... Пак помалы зачав веслати долу ріков. Ту-там став, весло уже давно досягало рінёватое дно неглубокого Попрада, дале видко было великі каміні стырчати над руинов воды, в єден момент, як бы множество Пап Григоріюв, якыйсь черленый пструх спужено шуркнув дале, и ріка заблищала, загабовала, гикой бы дако цідив на сито ростопеное стрібро.

Спирні гаті монастыря помалы уbstавали ся ззаду, туй ся тягли плодові дерева, мерещачі жовто и черлено, у зелениновум керті пан учитель Приванка полов у чоботах, у пудоченуй реверенді— Сінбад спужено луг на дно човника.

Пак дале веслав, и монастырь уbstав у далечині. Корчі схилили ся над ріков, айбо пуд нима найшов лем погнилу смерекову колоду.

Уже было пуздное пополудне, сонце ся стулило за високі горы, и пустні поля сиротно, без людей простерали ся на нучный сон на обох берегах ріки. Пак уже и стрібро Попрада не світило ся так ясно: велика лілова тінь затягла ся на зиркало ріки.

І тоді на середині ріки замеркав горбатого Папу Григорія, як горілиць плав у габах. Обі руки розметані, рот отворений, як єдна чорна дірка, ноги понурині до води.

Сінбад утер споченоє чоло, бо у сюй хвильці почувствував, що ся реально стало. Горбатий хлопчик утопив ся, за того вун буде винний. Любомирський наконіць лем вуйде из рамы у корідорі, уже приближає ся из густов, черленов бородов. Далеко-далеко, десь на другум биризі, пуд темними корчами стоїт Ружа, сціпивши руки, и хмураво, сердито позирає на нього, як вчора вечур на звізды... Ріка зачинала вузирати таинственов, глубоков и страшнов, коли вун веслав за трупом. Наконіць имив горбатого Папу Григорія за ногу и напинаючи ся, скывлячи, плаучи пудняв у човник.

Обернув го хрыбтом горі и помалы, змучено веслав назад, горі ріков.

Раз пробудив ся Сінбад, дома быв, лежав у постели.

Жовтоє світло лампи вусвітило попілясту тварь Ружі.

Дівочка вперла на нього ясні, широко ростворині очі и губами в ёго тварь шептала:

— Ты геройський хлопиць. И зато тепирь уже вічно буду тя любити.

(1911)

Крудій у Пудкарпатю³³

Крудія ід сіверовосточній мадярській Верховині язала горяча пасія. Приятельські контакти, природні газдуські, межижупні, політичні удносины були проєю пасію лем основов. А главну рушну силу єї мож уганути в словах, котрі повів тоді щи молодий ніредгазський писатель Крудій свому земплинському цімборі и колегови-новинарю Андору Зомборі: “Я животописець Раковція.” При їх первой ніредгазській стрічи и бисідах, што ся протягли онь до рана, росповідав Крудій за свої велики планы — трілогію о Раковцію — котрі на жаль реалізовали ся лем у формі іскринок-удскалин, вмонтованых до окремых повідань и новел.

Крудію быв добрі знакомый світ джентрі Ніршига и близкої ид нёму Вирхнєї Тисы. Добрі знат и окремішний и вдокременій світ так прузаных пограничных торговых варошув: Унгвара, Мункача, Берегсаса, Великого Сивлюша и сімох мараморошських корунных варошув. Межи нима Унгвар из ёго епископством, школами, образованов інтелігенціев означав про нёго дарабчик Европы; а восточна таркаста крутиль Мункача, торгового вароша на межи Востока и Запада, промітовала образы из так милого Крудію світа руської літературы, бесконечных пуст ул Балтика до Сериднєї Азїї, на плахту мадярської Низини, занурену у тій глубокої давнины. И туй, на краю мадярського світа, быв містичної долї народ, котрый на рішительных поворотах історї все боров ся ведно из Мадярами: Русины.

Дюла Крудій стрічавав ся из Русинами, из їх віров, світом віровань и бабон на каждой етапі своего живота, и за вонкашними появами вун порозумів

судьбу сїї конфесійно-етничної общності, доникав, як ся нёв вуслужуют фінансові и політичні сили. Первое, майпоразительное и определяющее дожитя про нёго значив маріяповчський одпуст. На кунци XVII. століття заселяв ся округ Гайдудорог, котрый ся пак скоро помадярчив. Туй межи многыма селами русинського россияня было и ссло Повч,³⁴ де у греко-католицькум храмі в єдну опасну добу мадярської історїї, 4-го новембра 1696, зачав плакати сътый образ Марії. Росслідна комісія, опреділена ягерськым єпископом, пересвідчила ся, же чудо поправді ся стало. Цісарь Леопольд I. оцінив сесе як божу помуч, котра дозволила 1697-го года побідити Туркув пуд Зентов, и сътый образ росказав забрати до Відня. Як нарунаня, цісарь дозволив повчанським збирати

гроші на цирков по
цілуй бировани. У
списку народных
кривд, котрый
склав Раковцій
1704-го года,
была и сесья.
Накониць,
обы ути-
ши ти
всена-
род-
ноє
по-
бу-

реня, ягерський єпископ Іштван Телекі дав зробити копію образа про повчанський храм. 1715-го года ужс копія образа зачала плакати, вказуючи, же слзы принадлежат не образу, ай нещастнуй краинї. Удтогды сесе удпустовое місто про русинських и мадярських грекокатоликув тото, што про католикув рімських Чікшомлсв, а в ширшай Европі Фатіма, Маріяцел, Лурд вадь Ченстохова. До Тріанона годишно десятки и десятки тысяч русинських и мадярських грекокатоликув по убытю жнива, из приходом осіннєї свіжости пущали ся у многоденноє пішое путовання. И Лаёш Паловці Горват, котрый діточі годы прожив у Берегсасї, чувствовал необычность сих походув, а Крудій, внук вішунки Марії Радич, быв уд природы май переимливый на містику. Еде Надь, споминаючи за характерну притоку Крудія ид полонинам, церьквам пуд шингловыми стріхами и бізантійським крестам, зазначат, же "так намалевати одпust може лем убданый візісв поет, котрыйnochovav не мажи францішканськима удпустовымиа, ай межи православными..." (Ту сплетеня грековосточної и грекокатолицької віри очевидный захыб!)

Айбо стрічав ся Крудій из Русинами и по світї, и тогды, коли перейшов у Пешт. Необычное и тісное приятельство язalo го из Мікловшом Семере, из давного, уд здобытя утцознины рода Губа, великым паном, котрый неникав на вшитку свою аристократичность быв до шпіку кости демократ. Замолода быв повный амбіцій, таких, пише Крудій у памятках, які "лем земплинський юнак-немеш може принести дому из Оксфорда". Зачав кар'єру политика, быв діпломатом у Рімі, Паріжу, Санкт-Петербургу, як зрільй муж, удейшов уд "патріотув", што тягли до айнашства и спустошсня, запер ся у своюм властнум світї. Наколи

ся стрічає из Крудієм, вун уже лем король картяшського стола. Стріча из сим необычным чоловіком, из котрого пак измалёвав, булише ги віроятно, Едуарда Алвінція, героя *Черленої поштової кочії*, была из многих никань опреділяюча.

Мікловш Семере мав наслідні маєтки у Земплинії, у сечовському окрузі, у селах русинського россіяня, уростав межи дітьми Русинув. У часі вістрічі из Крудієм, правда, сесії села — хоть лем статистично — були уже словацькі: пролыгнув їх булшый славянський народ на теріторії двох жуп примірно за єдно столітіє. Не мож собі представити, жебы в часі бисід за картями, о мадярському происході, судьбі, все гурших перспективах країни, не зайшло слово за сись худобний народ сіверовосточної мадярської Верховини, што из Мадярами приимав все єдну судьбу. Єдна памятка Крудія, дотычна Семере, говорить, же нераз брав из собов писатся “на убмыті дождями, убсяднуті воронами смутні панські обыстя Земплина и Унга.”

Што ся тыче історичных романув Крудія, знаєме, же у роспорі из легендов, Дюла Крудій не быв неукый, інстінктивный умілець. Много гыбав по бібліотеках, и очевидно, же інтересовала го література, описуюча так любеный ним край и ёго обывателов. На переломі віка увіділи світло світа студії Тівадара Легоцького, Антонія Годинки, голошеня руководителя так прузваної "верховинської акції" Едмунда Егана и, што каммай существено про ключовый твур *Наши добри Русины (Образчики из Руської Крайны)*, єдна важна студія Гіадора Стрипського, *Погрубій игры у Марамороши*.

Прото стыки Крудія из Пудкарпатём не ограничовали ся цімборськыма розговорами и сладостсв читаня. Еде Сабов испоминает як важный факт, же

писатель мав новинарський бесплатный білет, яким ся послужив нераз, путуючи до Марамороша и на Вирхню Тису. Єнев Ердевш тоже много раз пише — напослід 1944-го года — за подороги Крудія на сіверовосточну Верховину и за поязаня Крудія из Русинами. Нераз, пише, трафило ся, же Крудій на россвітку, очистивши ся у парянуй купели уд дыма каварні, въюз ся на двориць Келеті и рушав на Мункач. Удтуль русинські фурманёші везли го на кочш до Унгвару, котрый електричным освіченём уже напоминаў Будапешт, и де из добров дяков го чекали приятелі из Літературного Общества Дендеші.

Ба ци мож бы їх назвати? На основі пештських годув вадь далекых родинсько-приятельських поязань приходять майнавперед имена Мікловша Антала, Дюолы Самолані (брата Едена Самовольського, автора реліфа апостолув у боковум порталі базілики), Еде Мазуха, Марцела Відора, Арпада Берцика, Гabora Стараї, Лаёша Зомборі и Алаёша Повша, забитого чиськыма легіонарями. Айбо точнішу удповідь бы годно дати лем мікрофілологічное дешіфрованя рукописув Крудія. Про нас булшє прінципіальны факт, же Дюла Крудій чувствовал ся дома у восточных пограничных замках мадярської культуры. Вістна є пасія писателя ид руськай літературі. Зато варта повісти, же муг ся стрічати туй из первыма мадярськым товмачами руської літературы. (Хоть не муг знати, же їх знаость руського языка была результатом все силніючої панславістичної пропаганды, пуд вплывом котрої ліпші представителі русинської інтелігенції зохабили язык свого малого народа и поклоняли ся культурному прімату Санкт-Петербурга!)

Крудій, ипен так, ги Семере, пережив военныі годы из предчувством бессповоротної трагедії. Айбо 1918-й

го наелектризовав. Давний цімбора-новинарь, Барна Буза, іпен вернувши ся из пліна, став міністром земледілства и передав Крудіо редактовання мадярського вуданя *Народної Новинки*. Се была ліберальна новинка, што появляла ся и на языках меншин: новинка провінції. Тепирь писатель уже и по службі "взяв на свой пличі" краину. Розділеня землі у Каполнї,³⁵ правда, у ёго творчости появило ся в імпресіоністичній перцепції, ведно из идучима туды на паломництво панійками из Заповча, айбо сіверовосточна Верховина была про него май реальним краєм, май реальнозв проблемов. Пише голошеня, звіты про "народний комітет образовання" (1919). Айбо май-булшу завданку дустав взимі 1918-го. Тогда появив ся вістный народний закон ч. X, яким ся утворила автономна Руська Крайна. Діля пудготовки и популярізації концепта и быв написаный твур *Наши добре Русини (Образчики из Руської Крайны)*, на яку мож почувствовати, же написаный єдним духом: автор пише вшитко того, што уже скорше знав за братський народ. Книгу плановав появити у столици будучої автономної теріторії, Унгварі. Печатня Фелдешія за немногі дні провела пудготовні роботы, айбо занятя вароша на зачатку 1919-го года французькым заграничным легіоном, што помагав Чехам, зробило возможным лем будапештськое вуданя.

Вместо писательських творув тогды на сіверовосточній Верховині реалізували ся лем політичні акції. И сам Крудій мусів тогды быти тихо. Айбо книга ёго проломила мур німоты, інтелігентный читатель все находив ид нюй путь. Та и нынї, ачий, годна она буде дачому навчити.

Андраш Ш. Бенедек

Прилогы

*Деревляний різьбений кулач
из Чорної Тиси (Мараморош),
вид у робочому положенню і з боку дна*

Коментарій

¹ Révai Nagy Lexikona, том 16, бук 449.

² Бібліографія перекладів угорської художньої літератури на українську мову. Поз.: Андраш Гьюрьомбей. Історія угорської літератури. Ніредьгаза, 1997. Переклала з угорської та уклала бібліографію Леся Мушкетик. Редакція та передмова Іштвана Удварі. 213–221.

³ Slovník světových literárních děl, A-L, M-Z. Praha, Odeon, 1989.

⁴ Дюла Круди. Избранное. Москва, Художественная литература, 1987.

⁵ Назва орігінала: Havasi kürt (Ruszin-Krajna kistükre).

⁶ Попрадська Ремета = Mníšek nad Popradom, Slovensko. Недалеко, воздухом 10 км, а горі током рікти трираз тулько, лежит варошик Подолинець. Туй у словацько-русинсько-німецько-мадярськum окруженню автор пережив гімназійну добу свого живота, до котрої пак часто вертат ся у споминках і своїх творах.

⁷ Король Жігмонд 1412-го года воївав із богатов і силнов Венецієв, на што требало много грошей. Того года стрітив ся на Сліщу із польським королем і просив узд нёго помуч. Такой того, 1412-го года удав 16 варошув (из них 13 спішських) на польськую граници у залуг польському королю за позичку. Межи сима варошами были и Попрад и соседний Подолинець. Назад пуд мадярську коруну вкупила вароші онь Марія Терезія 1772-го года.

⁸ Попрад єдинствена ріка з южного боку Карпатської пудкови, што не приносить свої води у Дунай. Вукирлює из Попрадського плеса на южном боці Високих Татер на надморськую высоті 1503 м. Пак ся остро оберне на сівер, убминаючи Дунайську котлину. На польському боці граници впадає до Дунаїця. Довжина річки 135 км, а ток дуже скорий позад великого скока высот. На берегах Попрада удавна жили Словаки, Русини, Мадяре и Німці.

⁹ Зачавши уд Руської Волї границя довгов кривулястов ублуков дас 20 км тягне ся закрутинами рікы онъ до Попрадської Реметы, де Попрад переходит на польський бук. Туй села самі русинські.

¹⁰ Святий Ян из Непомук, 1340(?)–1393. Патрон Чехії. Як помочний єпископ у Празі вступив против волї короля Вацлава IV., за што го король властноручно раз чажко мучив, пак го закованого у ланцы из затканым ротом росказав веречиу Вілтаву из Карлова моста. Коли года 1719 отворили гроб, найшли там язык Яна Непомуцького, вусхлий, айбо цілый. 1729-го года быв проголошены за сятого.

¹¹ Медиянський Ласлов, 1852–1919. Дустав малярськое образованя у Монахіумі і Паріжу. Лавреат многих малярських премій. Межи иищима ёго образами майбулшу славу му принесли горські краєвиды из Спіша. У часі світової войны дустав широкой знатости своима шкіцами из фронта, котрі ся публиковали у столичных новинках нейтральних держав.

¹² Маріябешнёв (Máriabesnyő) коло Геделева, славное марианськое удпустовое місто недалеко у столицї, Будапешта.

¹³ Дутян — восточна закусочна вадъ бугтик.

¹⁴ Гернад (Hernád/Horgnád) зачинат ся близь вароша и рікы Попрад, тече на восток, протікає через Кошицї. Дале кратає на юг и на мадярськую теріторії впадає у ріку Солену (Sajó). Довжина Гернада 190 км. На ріці Солену татарська горда хана Батуя розбила 1241-го года мадярськое войско.

¹⁵ Лаборець (Laborec) зачинат ся пуд польськов границёв, протікає через Межилабурцї, Гуменное, Михаловцї. Довжина рікы 130 км. У нижном току принимає воды свої лівої притоки — Уга, а дас 20 ниже впадає в Латорицю. Пудля легенды, основаної на літописі мадярського хроникаря Анонімуса из XIII. ст. названа у чисть руського князя Лабурця, котрого забили Мадяре при добытлю вутцюзнины у IX. ст.

¹⁶ Иза (Iza) зачинат ся пуд Роднайськым полонішпами у Румынії и ниже Мараморошської Сіготи впадає у Тису. Довжина ріки 80 км. На берегах єї сут русинські села.

¹⁷ Вишава (Vișeu/Vissó), ліва притока Тиси на території Румунії, впадає у Тису вище Мараморошської Сіготи, у Хмелевуй. Довжина 80 км. На берегах лежити много русинських сел.

¹⁸ Тема Сіндбада-мореплавача характерна про Дюлу Крудія и стрічат ся у многих творах: у сюм образі вун у споминках путує у пережиту минулость.

¹⁹ В антигабсбургськум восстають пуд веденем Іштвана Бочкяя (1604–1606) брали участку и Русины. У тых боях сильно потерпіли населені міста краю.

²⁰ Урывок из діточої повісті *Вандровання Тисов* (*Utzás a Tiszán*).

²¹ Туй автор неточный. На громаді у Ракошу (Rákosmező) 1505-го года великаштво рішило, же кідь Владислав Добже (II. Jagelló Ulászló) умре без наслідника, нигда булше не вуберут чужинця на короля. Прото, коли Турки пуд Могачом розбили мадярське войсько (1526, у которой битві погиб и двадцятитретий король Лудвік II., сын Владислава Добже), и рушили дале занимати Мадярську краину, державна громада у Столичнум Білограді коронувала на короля Яна Запольського (1526–1540). Фердинанд I. Габсбург по генеалогії претендовав на мадярський трон и часть великаштув у Пожоню вубрала ёго (1526–1564), айбо не коронували го, бо корона била у Яна I. Країна мала тогды двох королюв, што воївали межи собов. Русины пуддержували “свого” короля, Яна I., а не “чужинця”.

²² У мадярськум парламенті и державі урядним языком была латина онь до 1832-го года, коли подали проект языкового закона, заводячого мадярський державный язык. Закон сись быв приятый на державнуй громаді 1836-го года.

²³ Днісь Vișeu de Sus у Румунії. Находит ся на ріці Вишаві, лівуй притоці Тисы.

²⁴ Кремниця (Kőmőscbánya / Kremnica) — уддавна славный банковський варошик на восток у Нітры.

²⁵ Автор хуснє сімболичну славянську пазу Моротва = Мертві ріка.

²⁶ “Апаге, сатанас!” Слова Ісуса Христа (по грицькы), означаючі: “Гет уд ня, сатано!”

²⁷ 150 літ перед тым часом, коли автор писав сесї рядкы, Марія Теризія дала Русинам возможность переселити ся на ліпші зимлі до Бачки у Войводинї, де потомки їх хвалята собі и доднись.

²⁸ Ливча (Levoča/Lőcse) — єден из 16 варошув, переданых узлуг польському королю.

²⁹ Спішський Пудзамок (Spišské Podhradie/Szepesváralja) — єден из 16 варошув, уданых узлуг польському королю. Находит ся 10 км на восток ул Ливчі.

³⁰ У Подолинцю, варошику на ріці Попрад, 50 км на сівер ул Ливчі, Дюла Крудій вчив ся у гімназії. И Подолинець (Podolinec/Podolin/Pudlein) входит в число заложеных Жігмондом варошув.

³¹ Католицькоє сято Corpus Christi сятує ся у четвирь, слідуючий за заспулником Пятьдесятниці.

³² Confiteor upum baptismia in remissionem peccatorum... =Исповідую единокрещеніє во оставленіє гріхов...

³³ Позадслово літературознателя и історика культуры Андраша Штумпф Бенедека написано ид другому вуданю пудкарпатських творув Дюлы Крудія, котреє появило ся недавно: Krúdy Gyula, Havasi kürt, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2001.

³⁴ Изгодя (1715) в результаті наставшых туй дале подїй на чистъ Слызячої Богородицї село дустало назву Маріяповч.

³⁵ У фебруарі 1919-го тогдышний міністер-предсідник народной володы, граф Мігаль Каролі, зачав сяточно ділити властні зимлі маєтку Каполна селянам, жебы вказати добрий примір іншым землепанам. Паны не дуже охотно переберали сись примір.

Словничок

- абріхтеровати =школить; му-
штровать;
айнаштво =соглашательство;
(разг) одобрямс;
ани гіру =ни слуху, ни духу;
баковий =игрушечный;
багов =махорка; жевательный /
плохой табак; табачный пепел;
*(fig) =дрянь, барахло; **не
вартый за піпку багова ==яйца
выеденного не стоит; троша ло-
маного не стоит;
балван =истукаи;
баня =шахта, рудник;
барамбуцок =кувырок;
бездядити =бесчинствовать;
бивнота =обилие;
бироваль =империя;
бичак =перочинный нож;
блізя гонити ==бить баклуши; гонять лодыря;
бомкач =выпь;
ваглашти =кромсать;
валал =село;
вера (божа) =ей-богу;
веркліш =шарманщик;
віган =женское платье;
вітерница =смерч, вихрь;
гавчо =дворняжка;
гарамбіаш =бандит; головорез;
гаргала =кубок; чаша;
гарча =сом;
гачур =жеребец;
гердан =налобник; налобная по-
вязка;
герчик =хомяк;
Гінжібаба =баба-яга;
грезно =гроздъ;
грёфканя =хрюканье;
- гудя =грудной младенец;
гунятый =лохматый;
гусош =монета в 20 крейцеров;
гучало =водопад;
двбріць =вокзал;
демикати (солонину) =по-
жирать, проглатывать не жуя;
дзяма =кислый, заправленный
сметаной суп из когченого мя-
са;
дожитя =пережитое событие /
приключенис;
долегеды =полно, много; вдо-
воль; без счету;
домовина =родина, отчество;
донікливость =наблюдатель-
ность;
драбант =телохранитель, охран-
ник;
дрічний =крепкий; статный,
стройный;
дуфорт =подъезд; подворотня;
ебеновый =черный, как смоль;
екслевати =блистать;
енгедовати =уступить, позво-
лить;
жіванська (печиня) =шашлык;
захабеный =заброшенный;
покинутый;
загабованя =возмущение;
зарва (туй) =осыпь;
заспулник (церк) =неделя после
Рождества, Пасхи и троицы,
которая считается праздником;
зінка =глазное яблоко;
зорик =луч;
зохабити =оставить, покинуть;
зуновати =наскучить, надоестъ;
кавка =галка;
кал =грязь;

калутер =монах;
капірти ся =пререкаться; пре-
пираться;
каргати =корить, укорять;
карина =ниша;
картавый =хилый;
кешервешний =жалкий; горест-
ный;
кліпайка =ресница;
колба =приклад ружъя;
комашня =помишки;
коміла =верблюд;
комораш =казначей государ-
ственной казны;
кост =питание; прокормление;
костош =столовник; столую-
щийся;
кофа =базарная баба; торговка;
коцкати ся =играть в азартные
игры;
крусиати =сокрушаться;
кругость =свирапость; жесто-
кость;
кряк =куст;
кулач =фляга;
ланка =покатое, отлогое место;
ліготати =лучиться, искриться,
проблескивать;
лучити ся =расставаться; проща-
ться;
мажа =центнер;
межена паленка =медовуха;
мештерниця =матица; опорная
балка потолка;
мінаж =паек; провиант;
мініштрант (*церк.*) =служка; при-
служник;
мініштрованя (*церк.*) =прислу-
живание при богослужении;
млый =вялый, усталый, слабый;
бледный, тусклый, бес-
цвітний;

можара (*воен.*) =мортира; ми-
номёт;
мургавый =измазанный;
мушораня =мышиная возня;
дрязги;
наднимати =приподнимать;
найдище =месторождение, за-
лежь;
напінки =на цыпочках;
невлюдный =неприветливый;
мрачный; суровый; угрюмый;
незаво =нерадиво; кое-как;
ношня =народный убор;
овоча =фрукты;
омама =одурь, дурман;
омамный =одуряющий;
орсаг =главная дорога, шоссе;
остова =оплот; остав; опора;
столп;
очки =очки;
падачка =падучая, эпилепсия;
педіг =ведь, все-же, все-таки;
переконати =преодолеть;
потардливый =презрительный;
поносованя =нарекание, жало-
ба;
попілюха =золушка; (*фиг.*) пад-
черица;
порзный =скоромный;
постава (коя) =постав;
потупа =осуждение; позор,
стыд; унижение, оскорблениe;
правдаж =конечно;
предспів =запев;
прекур =упорство, упрямство,
строптивость;
призем =нижний этаж;
*у ~і хыжі =на первом этаже
дома;
призра =привидение, призрак;
притока *(рікы) =приток;
*(ид чому) =тяга, влечеnие;

притомность = присутствие; твамость (*уст*) = твоя милость;
промітовати на плахту = проини- темник = темный густой дрему-
ровать на экран; чий лес;
прятань = сокровище, клад; тлумячый = оглушающий;
псовати = распекать; поносить, удказаний = обреченный;
бранить; ужовка = крепкая верёвка; канат;
пуста = степь; укапати = вымереть;
райтузл = рейтузы; укырлёвати = выпекать; брать на-
ратота = яичница-болтушка; чало;
рвучый = рвущийся; стремитель- умілство = искусство;
ный; утулок = приют, укрытие; укром-
ріхтачка = сборы; приготовления, ный уголок;
подготовка; філь = порода; племя; род;
роботня = мастерская; цех; фовт = стая; табун; гурт;
роята = группа; толпа; фуфиль = вьюга, пурга;
розмарний = мечтательный; хлупатый *~ сніг = снег хлопья-
причудливый ми; *~ калап = ворсистая шля-
рomezженый = раздраженный, па;
раздосадований; пілінканя = звон;
роштил = решетка; цімря = номер в гостинице;
рубань = вырубка, лесосека; чаваргаш = перекупщик; бродя-
сакрістієв (*церк*) = ризничий; чий торговец;
салъf = кругляк, ствол; черкотаня = журчание;
*~і = строевой лес; чінговик = колокольчик;
салашовати = быть на приюте / чот = заколка для волос;
постое; шаг = ведь, так ведь;
серенити = напирать; шамелик = скамеечка;
сітник = камыш; шарашур = шуга;
склепіта = свод; шашовиня = плавни;
сния = мечта; шина = рельс;
соглабириув = окружной исправ- шрубованя = резьба;
ник; шток = этаж;
сповстянілое волося = волосы, штола (*церк*) = вознаграждение
слипшиеся в колгун; священнослужителя;
статок = скот; поместье; штрек(а) = железнодорожная на-
стач = статист; сыпь;
стражарня = будка часового; шуйташ = жгуты; шнуровка;
сторожка; сторожевая башня; шуль = судак;
стяmitи = заметить, увидеть; язы *скрутiv ~ = свернул шею;
*~ ся де = оказаться / очутиться
где;
тарабуристый = пестрый;

Содержання

<i>Світ сердця и душі</i>	5
<i>Наші добри Русини</i>	11
<i>Вандрованя Тисов</i>	69
<i>Ugocsa non coronat</i>	71
<i>На Низину</i>	73
<i>Країна Раковція</i>	75
<i>Синя кавка</i>	77
<i>Упути</i>	80
<i>Мараморошські повідання</i>	91
<i>Бокораші</i>	93
<i>Діамант из Марамороша</i>	98
<i>В ужанських хацах</i>	101
<i>Зима</i>	103
<i>Млин Параскевы</i>	108
<i>Спішські повідання</i>	119
<i>Ливчанські туліпаны</i>	121
<i>Молоді літа</i>	132
<i>Крудій у Підкарпатію</i>	143
<i>Прилоги</i>	149
<i>Коментарій</i>	151
<i>Словничок</i>	155

В едіції *Пудкарпатія* дотепири вийшли:

Число 1

Шандор Петевфій • Убрані поезії

“Їго творчость, без сомнівку принадлежит ід обще-людським и надчасовим цінностям... Из шорикув Петевфія из нами говорит історія,... котру реально пережили наші предки на сюй, нашу земли.”

Славко Слободан

“Дякуючи майстерському товмаченю, русинський читатель и не замерзнує, ож чitat не орігінальный текст. Окремішна вартость сих товмачень — їх уграненый, елегантный русинський поетичный язык, у котрум читатель из радостёв убявит колоріт и дух писаных по русинськы творув славотного Сокирницького сирохмана — Антонія Годинки.”

Штефан Удварій

Число 2

Іван Олбрахт • Смутні очі Анці Караджічової

Книга адресована у первум ряді Русинам и Жидам нашого краю, котрі бы хотіли глубже ся вжити в атмосферу Пудкарпатської Руси. Діяня повісти ся розвиват у період межи двома світовыми войнами и убнимат живот трёх поколій фамілї Шафарёвых.

Ігорь Керча

“Центральне місце в книзі ‘Голет в долині’ займає повість ‘Сумні очі Ганни Караджичевої’, що визнана критикою ‘перлинною чеської повісті’... Його книги можна вважати одним монументальним твором, прекрасним художнім пам’ятником Верховині. Їх породила любов автора до цього зеленого краю і його людей... Твори Ольбрахта про Закарпаття не тільки залишаються цінним історичним і літературним документом своєї доби, а й продовжують активне життя, викликають подив і захоплення все нових і нових поколінь читачів.”

Олекса Миианич

В едіції *Пудкарпатія* дотепири вуйшли:

Число 3

Матяш, король Русинув

“Трібным тримлеме казочным елементом зачати народну історію, но повісти нарозум ученикам, ож се лем устный передай...” читаєме у Ласлова Чопея. На сюм прінципі и побудована книжка. У первой части читатель найде творы устної народної словесности из Пудкарпатя и близшого сосідства и їх аналіз. У булшости сесї творы мают реальний історичний пудклад.

Король Матяш як реальна історична поставка є предметом другої часті книги, и туй інтересує нас роль ёго не лем в історії Європы вадь Мадярської країны, айбо и в історії Пудкарпатя. Про об'єктивность у сюй часті книги сут матеріалы уд розличных історикув... Изобраный туй ведно матеріал видливо представлят нам важну добу из нашої історії, котра жиє в народнуй памяти и устной традіції доднись.

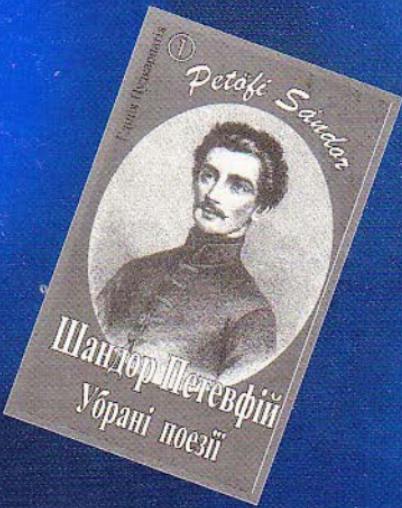
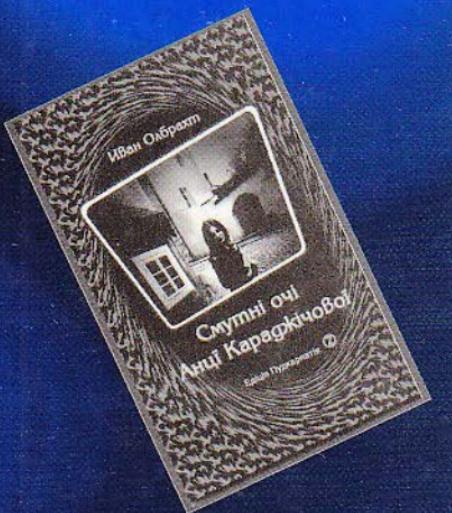
На хосен кождому, ко ся інтересує пудкарпатськов історіев, країзнательством и фолклором.

Число 4

Ярослав Затлоукал • Земля, Европов зохабена

У далшый сшиток едіції Пудкарпатія трафили ліпши верш Ярослава Затлоукала из збирьки *Вітер з полонин*, (Братіслава, 1936). Звыкли казати, же перший впечаток є май силный и точный. Яков поет увідів Пудкарпатську Русь года 1936? Што го захватує, што го беспокоит? Ярослав Затлоукал єден из многих очареных и навікы завороженых нашым країм. Ун не чиновник, наділеный властёв, не юрист, вузброний законом, ани не публіціста, вказуючый обществу на ёго болякы. На сторонї поета лем *licentia poetica*, чистое, чувствительное сердце и щира, повна сочувства душа. Они не дают быти тихо. Хотъ се може быти и опасно, як ся вун муг пересвідчити, коли трафив до рук гестапа.

Едіція ⑤
Підкарпатія

ISBN 966-7966-13-5